

JOURNAL OF ISLAMIC AND CONTEMPORARY ISSUES

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

منارا : مجلة قضايا إسلامية معاصرة

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

Vol. 4 No. 2 July - December 2023

บทความวิจัย

ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

*ซัมรี ดอเลาะ / อับดุลรอแม สุลหลง / นัซรียะห์ อาบู (1-18)

ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์โดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1

*รุสดี สาเล็ง / อับดุลรอแม สุลหลง / มุห์มัดสุไหมเมาะ เสงยามา (19-36)

ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1

*อาสะนะ เสนสะนา / มุห์มัดสุไหมเมาะ เสงยามา / มุฮัมมัด เนสะและ (37-50)

บทความวิชาการ

ศึกษาวิเคราะห์หะดีษมุรซัลและทัศนะของนักปราชญ์อิสลามในการนำใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม

*นีอาบาดี มิง / อับดุลฮาดี สะบูติง / อับดุลลอฮ์ อัลอุซามะฮ์ (51-61)

อิทธิพลอิสลามต่อวัฒนธรรมมลายูจังหวัดชายแดนภาคใต้

*นุมนาน อะยิมะแซ (62-71)

มโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการของอิสลาม

*สาปินี เปาะโซะ / อับดุลรอมนิง สือแต (72-83)

รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

*อับดุลยัลลาเต๊ะ สาและ / แวยูโซะ สือเตะ / รอซิดะห์ หะนะกาแม / ซัลมา แดเมาะเล็ง (84-97)

บทความวิจัย ฉบับภาษาต่างประเทศ

Effectiveness of Interactive Based Learning at Quizizz Application: An Action Research on Malay for Tourism Subject

*Djusmalinar (98-113)

บทความวิชาการ ฉบับภาษาต่างประเทศ

*البشير أسكوري (114-126)

*سفيان بوسو (127-140)

ضوابط استثمار أموال الوقف في الشريعة الإسلامية

مدى التزام الشركة فيليب للتكافل بضوابط شرعية

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI)

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2566

ISSN 2730-2547 (Online)

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย รับผิดชอบเผยแพร่ผลงานทางวิชาการออนไลน์ ประเภทผลงานวิชาการประกอบด้วยบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความหนังสือ และบทความปริทัศน์ ทั้งนี้บทความต้องไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในวารสารอื่นมาก่อนนับจากวันที่ผู้เขียนได้ส่งบทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ ด้านการวิจัย บทความวิชาการ บทความหนังสือ และบทความปริทัศน์ ที่เป็นประเด็นร่วมสมัยต่างๆ เกี่ยวกับอิสลามในประเทศอาหรับและโลกมุสลิม
2. เพื่อส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการที่หลากหลายในประเด็นร่วมสมัยเกี่ยวกับอิสลามและภาษาอาหรับ ไม่จำกัดเฉพาะประเทศไทยหรือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
3. เพื่อเป็นสื่อกระตุ้นและสนับสนุน ให้เกิดการวิจัย ค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง

สำนักงาน

กองบรรณาธิการวารสาร

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues /

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

99 หมู่ 8 ตำบลโคกเคียน อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส 96000

โทรศัพท์ : 073-709030 ต่อ 3555

โทรสาร : 073-709030 ต่อ 3555

Email : habba_yabnee@hotmail.com

การเผยแพร่ฉบับอิเล็กทรอนิกส์

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/M-JICI>

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI)

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จงรัก พลาคัย
รองศาสตราจารย์ ดร. รสสุคนธ์ แสงมณี
รองศาสตราจารย์ เจ๊ะเหลาะ แหกพงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา สะแลแม
รองศาสตราจารย์ ดร. อานิส พัฒนปริชาวงศ์
ศาสตราจารย์ ดร. จรัญ มะลูลีม

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุสลิม คารง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รอฮานี มาแฉะ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ตร์มีซี สาและ

กองจัดการ

นายดลรามาน พันหวัง
นายอับดุลฮาฟิซ ดอเลาะ
นางปิยนุช วัฒนศิริ
นางสาวชมชียะห์ เจ๊ะสาแม๊ะ

กองบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มะนะฟียะ เมตตี	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด วาเล็ง	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอยะ บินเซ็ง	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัด อุมูดี	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อิบรอเฮง ดอเลาะ	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. แวอัมแร แวปา	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อาอิชะห์ แวมามะ	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ดร. ฮีซาม ทยะมิมะ	มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอแม สุลหลง	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุห์มัดสุไหมเ์ เฮงยามา	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ผศ.ดร.มูห์มัดตอลาล แกมะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ดร.อิสมาแอ สนิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
ดร.อาดิละห์ ทยะยีนเแ	มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
รองศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัดสกรี มัณญู	มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
ดร. มะยูดี ตือรามะ	มหาวิทยาลัยฟาฏอนี
ศาสตราจารย์ ดร. อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร. นิละาะ แวอุเซ็ง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลรอฮัน ลือแด	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สราวูธ สายทอง	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ญาคูลฮัก มิงสมร	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อับดุลฮากัม เฮ็งเปีย	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุไม บิลไบ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุทธนา เกื้อกุล	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ดร. นูรซีดา เพอแกละ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Prof. Dr. Mohd Nasran Mohamad	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Jaffary Awang	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Ahmad Munawar Ismail	National University of Malaysia
Dr. Farid Mat Zain	National University of Malaysia
Dr. Muhammad Razak Idris	National University of Malaysia
Dr. Azmul Fahimi Kamaruzaman	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Shofian Haji Ahmad	National University of Malaysia
Prof. Madya. Dr. Abur Hamdi Usman	Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor

กำหนดออก ปีละ 2 ฉบับ ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

เจ้าของ สถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย เป็นวารสารที่มีผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเนื้อหาบทความเพื่อเผยแพร่ออนไลน์จำนวน 3 ท่านตอบบทความ และบทความหรือข้อคิดเห็นใดๆ ที่ปรากฏในวารสาร MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย ที่เป็นวรรณกรรมของผู้เขียน บรรณาธิการหรือสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษาไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

บทบรรณาธิการ

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI) / มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย ฉบับนี้เป็นปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2566) เป็นวารสารเรียบเรียงบทความที่เกี่ยวกับประเด็นอิสลามร่วมสมัย เต็มไปด้วยความเข้มข้นของเนื้อหาสาระทุกบทความ วารสารฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 4 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 6 เรื่อง รวมทั้งสิ้น 10 เรื่อง ซึ่งมีประเด็นเรื่อง เทคนิคและรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในอิสลามศึกษาร่วมสมัย ศึกษาเกี่ยวกับหะดีษ ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การดูแลคุ้มครองเด็กกำพร้าในอิสลาม การใช้ชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยใช้มัสยิดเป็นฐาน การชะกัฟในอิสลาม และการบริหารจัดการสหกรณ์อิสลามในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการจัดทำวารสารวิชาการ กองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญกับคุณภาพของบทความ บทความจะต้องผ่านการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ สอดคล้องกับบทความที่ตรวจ จำนวน 3 ท่าน สำหรับผู้สนใจที่จะเผยแพร่ผลงานทางวิชาการประเด็นอิสลามร่วมสมัย ทั้งบุคคลภายในและบุคคลภายนอกสถาบันอิสลามและอาหรับศึกษา มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สามารถส่งบทความของท่านมายังกองบรรณาธิการวารสาร ทางเรายินดีที่จะเผยแพร่ผลงานของท่านเมื่อผ่านกระบวนการตรวจสอบและแก้ไขผลงานเรียบร้อยแล้ว

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณ เจ้าของบทความทุกท่านที่ส่งผลงานวิชาการในวารสารฉบับนี้ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิเป็นอย่างยิ่งที่เสียสละเวลาอันมีค่ายิ่งในการกลั่นกรองพิจารณาแก้ไขผลงานดังกล่าวให้มีคุณภาพมากที่สุด สุดท้ายนี้ ขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ติดตามความเคลื่อนไหวทางวิชาการผ่านวารสารฉบับนี้ หากมีข้อคิดเห็นประการใดโปรดให้ข้อเสนอแนะ ทางกองบรรณาธิการยินดีปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้วารสารมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุสลิม คาแรง

บรรณาธิการ

สารบัญ...

MENARA : Journal of Islamic and Contemporary Issues (M-JICI)

มนารอ : วารสารประเด็นอิสลามร่วมสมัย

บทความวิจัย

- ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชา อัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3/ The Effect of the Development of Analytical Thinking Skill on al-Fiqh Subject Entitled Marriage in Islam by Role-Playing for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 3
ซัมรี ดอเลาะ / अब्दুলรอแม สุหลง / นัซรียะห์ อาบู (1-18)
- ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์โดยใช้บทบาทสมมติสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 / The Effect of Learning Management of al-Fiqh Subject on Janazah Prayer by Using Role-Playing for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 1
รุสดี สาเล้ง / अब्दুলรอแม สุหลง / มุหัมมัดสุไหมี เฮงยามา (19-36)
- ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1/ The Effects of Using Electronic Book to Develop Learning Achievement on Islamic History Subject for Secondary Islamic Studies Stage Student Year 1
ฮาสะนะ เสนะสะนา / มุหัมมัดสุไหมี เฮงยามา / มุฮัมหมัด เนสะละละ (37-50)

บทความวิชาการ

- ศึกษาวิเคราะห์หะดีษมุรซัลและทัศนะของนักปราชญ์อิสลามในการนำใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม / An Analytical Study of Hadith Mursal and the Views of Islamic Scholars on Its Application in Islamic Principles
นิอาบาดี มิง / अब्दูลฮาดี สะบูดิง / अब्ดุลลอฮ์ อัลอุซามะฮ์ (51-61)
- อิทธิพลอิสลามต่อวัฒนธรรมมลายูจังหวัดชายแดนภาคใต้ / Islamic Influence on Malay-Muslim Culture in Southern Border Provinces
นุมาน หะยีมะแซ (62-71)
- มโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการของอิสลาม / Concept of Orphans in Islamic Principles
สาปีน๊ะ เปาะไซะ / अब्ดุลรอนิง ลีอเต (72-83)

สารบัญ... (ต่อ)

- รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี / Model for Developing the Quality of Life of a Multicultural Society with a Mosque as a Base in Pattani Province

อับดุลยาลาเต๊ะ สาละ / แวญโซ๊ะ ลีเต๊ะ / รอชีดะห์ หะนะกาแม / ซัลมา แดมะละเล็ง (84-97)

บทความวิจัย (ฉบับภาษาต่างประเทศ)

- Effectiveness of Interactive Based Learning at Quizizz Application: An Action Research on Malay for Tourism Subject / ประสิทธิภาพของการเรียนรู้แบบโต้ตอบด้วยโปรแกรม Quizizz: การวิจัยเชิงปฏิบัติการภาษามลายูเพื่อการท่องเที่ยว

Djusmalinar (98-113)

บทความวิชาการ (ฉบับภาษาต่างประเทศ)

- ضوابط استثمار أموال الوقف في الشريعة الإسلامية /

Controls for Investing Endowment Funds in Islamic Law

البشير أسكوري (114-126)

- مدى التزام الشركة فيليب للتكافل بضوابط شرعية /

The Extent of Commitment of Phillip Takaful Companies with Regulations Legitimacy (Applied Study)

سفيان بوسو (127-140)

ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชา อัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลาม
โดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

The Effect of the Development of Analytical Thinking Skill on al-Fiqh Subject Entitled Marriage
in Islam by Role-Playing for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 3

ซัมรี ดอละ¹ อับดุลรอแมะ สุหลง¹ นัซรียะห์ อาบู²

Samree Doloh,¹ Abdulramae Sulong,¹ Nasriyah Arbu²

(Received: Oct 21, 2023; Revised: Dec 09, 2023; Accepted: Dec 12, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลาม ระหว่างก่อนและหลังเรียน 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลาม ระหว่างก่อนและหลังเรียน 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียน รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ กลุ่มเป้าหมาย ที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โรงเรียนพัฒนาวิทยากร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 1 ห้อง 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ 2) แบบประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 4) แบบประเมินความพึงใจ สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและสถิติทดสอบค่าที (t-test dependent) ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 3) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลาม โดยใช้บทบาทสมมติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 0.28) การนำผลวิจัยไปใช้ การจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ สามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน ดังนั้น เทคนิคนี้สามารถนำไปใช้กับรายวิชาต่าง ๆ ของอิสลามศึกษาสำหรับนักเรียนที่ขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ทุกระดับ

¹ สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹ Department of Teaching Islamic Education, Faculty of Education, Yala Rajabhat University

² สาขาวิชาวิจัยเพื่อการพัฒนา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

² Department of Research Methodology for Development, Faculty of Education, Yala Rajabhat University

(Corresponding author / Email : 736496001@yru.ac.th)

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ ทักษะการคิดวิเคราะห์ การสมรสในอิสลาม

ABSTRACT

This research aims are as follows: 1) to assess students' analytical thinking skill through learning management by using role-playing. 2) to compare learning achievement using role-playing on al-Fiqh subject entitled in marriage Islam before and after learning. 3) to investigate students' satisfaction with the course 'al-Fiqh' on marriage in Islam using role-playing. The target population used in this research consisted of 20 intermediate Islamic studies stage students, year 3 of Pattanawitayakorn School during the second semester of the academic year 2022. The research instruments used included: 1) Learning management plan by using role-playing, 2) Analytical thinking skill questionnaire, 3) Learning achievement test, and 4) Satisfaction assessment questionnaire. The statistical methods employed for the research included mean, standard deviation, and dependent T-Test. The research findings revealed that: 1) Analytical thinking skill of students after learning higher than before learning at the statistically significant of 0.05. 2) Learning achievement of students after learning higher than before learning at the statistically significant of 0.05. 3) Students' satisfaction towards al-Fiqh subject on marriage in Islam by using role-playing was at a high lever ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 0.28). Applying research results of learning management using role-playing to development analytical thinking skill of students. Therefore, this technique can be applied to various subjects in Islamic studies for students who lack analytical thinking skill at all levels.

Keywords: *Learning management by using role-playing, Development of analytical thinking skills, Marriage in Islam*

บทนำ

การจัดการศึกษาอิสลามศึกษาตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางถือว่าผู้เรียนนั้นมีความสำคัญที่สุดในกระบวนการศึกษานอกจากนั้นหลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 ยังได้กำหนดสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 สาระการเรียนรู้ และในสาระการเรียนรู้ดังกล่าวก็มีรายวิชาอัลฟิกฮุ (ศาสนบัญญัติ) รวมอยู่ใน 8 สาระนั้นด้วย ซึ่งในรายวิชาอัลฟิกฮุ มีหน่วยการเรียนรู้เกี่ยวกับการสมรสในอิสลาม เพื่อผู้เรียนได้เรียนรู้ได้อย่างถูกต้องตามที่อิสลามได้กำหนด อิสลามได้ให้ความสำคัญและส่งเสริมให้สมรสเพราะการสมรสเป็นชุนนะห์ (คำพูดและการกระทำของท่านศาสดา) มุฮัมมัด ศ.ล. ด้วยหลักฐานอัลหะดิษ จากท่านอับดุลลอฮฺ บินมัสอูด ท่านศาสดา มุฮัมมัด ศ.ล. ได้กล่าวไว้ความว่า “เยาวชนหนุ่มสาวเอ๋ย ผู้ใดในหมู่พวกเราสามารถแต่งงาน (คือ ใช้จ่ายในการแต่งงาน) ได้ ก็จงแต่งงานเถิด เพราะมันรักษาสายตาดีที่สุด และป้องกันอวัยวะเพศ

มากที่สุด และผู้ใดไม่สามารถ เขาก็ง้อถือตลอด เพราะมันทำให้มันแห้งชาลงได้ (คือสิ่งที่มาตัดค้นหา)” (al-Bukhari, 1997), (Muslim, 1981)

หลักสูตรอิสลามศึกษา พ.ศ. 2546 ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญในด้านความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดอย่างมีระบบภายใต้พื้นฐานของหลักการอิสลาม เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศในการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) การคิดวิเคราะห์ คือทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตในสังคมเป็นการปฏิบัติตามหลักการเป็นขั้นตอนอย่างมีระบบซึ่งเป็นการคิดใคร่ครวญอย่างละเอียดรอบคอบในเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยหาส่วนดี ส่วนบกพร่อง หรือ จุดเด่น จุดด้อยของเรื่องนั้น ๆ แล้วเสนอแนะสิ่งที่ดีสิ่งที่เหมาะสมนั้นอย่างยุติธรรมและสำคัญอย่างยิ่งอีกทั้งทักษะการคิดวิเคราะห์เป็นทักษะของการนำไปปรับแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันอีกด้วย ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ระบุว่าความคิดวิเคราะห์ถือว่าเป็นพื้นฐานของการคิด เป็นสิ่งสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมของมนุษย์ ผู้ที่มีทักษะการคิดวิเคราะห์จะสามารถพิจารณาไตร่ตรองแก้ปัญหาอย่างแม่นยำมีความละเอียดในการจำแนกแยกแยะ เปรียบเทียบข้อมูลเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างชำนาญ โดยการหาหลักฐานที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือข้อมูลที่นำเชื่อถือมาสนับสนุนหรือยืนยันเพื่อพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจเชื่อหรือสรุป เป็นการระบุเรื่องหรือปัญหา การจำแนกแยกแยะการเปรียบเทียบข้อมูลอื่น ๆ และตรวจสอบข้อมูลอย่างชำนาญหรือหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อความถูกต้องและแม่นยำเพียงพอแก่การตัดสินใจ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548)

การใช้บทบาทสมมติเป็นเครื่องมือที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยให้ผู้เรียนได้แสดงออกในบทบาทต่าง ๆ ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริงและรู้จักสังเกต พฤติกรรมของผู้แสดงทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก มาเป็นข้อมูลในการอภิปรายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองทั้งพฤติกรรมความรู้สึกรู้สึก พฤติกรรมที่ดีขึ้น การเรียนรู้เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้นจากการที่ผู้เรียนได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติตนในบทบาทต่างๆ เป็นการเรียนรู้การเอาใจเขามาใส่ใจเรา (วันวิสาข์ สกุลณี, 2550)

จากผลข้างต้นจึงมีการศึกษาบทบาทสมมติ เพื่อที่จะสามารถให้นักเรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์ได้รวมทั้งสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือเป็นเทคนิคการคิดอย่างมีระบบ คิดอย่างมีโฟกัส มีการจำแนก ความคิดออกเป็นด้าน ๆ และคิดอย่างมีคุณภาพทำให้การคิดมีประสิทธิภาพมากขึ้น แนวคิดหลักของการคิดเป็นทักษะช่วยดึงเอาความรู้และประสบการณ์ของผู้คิดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ทักษะความคิดจึงมีความสำคัญที่สุด ทั้งยังช่วยส่งเสริมความฉลาดทางสติปัญญา ช่วยให้คำนึงถึงความสมเหตุสมผล (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546) การพัฒนาทักษะการคิดและความสามารถทางการคิดของผู้เรียนโดยการบูรณาการเข้าไปในการจัดการเรียนรู้สาระต่าง ๆ นับเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทของการจัดการศึกษาในระบบที่ครูผู้สอนมีหน้าที่หลักในการจัดการเรียนรู้สาระต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกฝนพัฒนาทักษะการคิดมากขึ้นและเกิด

ความเข้าใจในสาระที่เรียนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นอีกด้วย (ทิสนา แคมมณี, 2554) นอกจากนี้ยังมีผู้วิจัยหลายท่านที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่หลากหลาย พัทธดนย์ มหาไยธี และศิริพงษ์ เพียศิริ (2562) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอนร่วมกับเทคนิคผังกราฟิก ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์เฉลี่ย 22.65 คิดเป็นร้อยละ 75.50 ของคะแนนเต็มซึ่งสูงกว่าที่กำหนดไว้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ย 14.87 คิดเป็นร้อยละ 74.35 ของคะแนนเต็ม ซึ่งสูงกว่าที่กำหนดไว้ เช่นเดียวกับนุสา มาเนง (2560) ได้ทำการศึกษาผลการจัดการเรียนรู้ที่มีต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์สาระภาษามลายู เรื่องการอ่านสรุปความเรื่องสั้น โดยใช้เทคนิคหวนถวนการคิด 6 ใบ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 โรงเรียนสามารถดีวิทยา ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนมีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.05/84.71 ผลการเปรียบเทียบทักษะการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สำหรับโรงเรียนพัฒนาวิทยาการได้มุ่งหมายที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดอย่างมีระบบ ตามที่หลักสูตรอิสลามศึกษา 2546 ได้กำหนดไว้แต่ในปัจจุบันการจัดการเรียนการสอนสาระการเรียนรู้อัลฟิกฮ์ ยังไม่ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายเท่าที่ควร ซึ่งจากการศึกษาสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิกฮ์ กล่าวได้ว่าจากการสังเกตในปีการศึกษา 2564 ผลการทดสอบมาตรฐานอิสลามศึกษา (I-Net) ของรายวิชาอัลฟิกฮ์ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 พบว่าคะแนนผลการทดสอบมาตรฐานอิสลามศึกษา (I-Net) อยู่ในระดับต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศจึงสมควรเร่งพัฒนา คือ คะแนนระดับโรงเรียนคิดเป็นร้อยละ 29.53 และคะแนนระดับประเทศคิดเป็นร้อยละ 36.17 (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติองค์การมหาชน, 2564) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดทักษะการคิดวิเคราะห์ในการจัดการเรียนรู้เพราะการคิดวิเคราะห์เป็นทักษะที่ควรพัฒนาในรายวิชาอัลฟิกฮ์ เพื่อฝึกการคิดอย่างเป็นระบบเป็นเหตุเป็นผล รู้จักแยกแยะคิดแก้ปัญหา สามารถพิจารณาและสรุปเพื่อหาคำตอบได้ การคิดวิเคราะห์เป็นความสามารถในการสืบค้นข้อเท็จจริงตอบคำถามบางสิ่งบางอย่าง โดยการตีความ การจำแนกแยกแยะ และทำความเข้าใจกับองค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้อง หากความเชื่อมโยงที่มีความสัมพันธ์กันอย่างไร

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการศึกษาผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลาม เพราะการสมรสในอิสลามคือแนวทางแห่งธรรมชาติที่จะนำมาซึ่งการแพร่เผ่าพันธุ์ที่โปร่งใสบริสุทธิ์ ทั้งเป็นเป้าหมายที่ใสสะอาดและเป็นการปกป้องจากความสัมพันธ์ที่ไม่ถูกต้องระหว่างชายหญิงจึงจำเป็นจะต้องขจัดความเลวร้ายดังกล่าวด้วยวิธีการสมรส เพื่อชีวิตของมนุษย์จะได้ดำเนินไปตามธรรมชาติปลอดจากความชั่วร้ายทั้งหลาย จากสภาพปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำนวัตกรรมบทบาทสมมติ มาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชา

อัลฟิกฮ์ ให้กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โรงเรียนพัฒนาวิทยากร เพื่อสนับสนุนให้ส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนสาระการเรียนรู้อัลฟิกฮ์ให้ดียิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลามระหว่างก่อนและหลังเรียน
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลามระหว่างก่อนและหลังเรียน
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียน รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลาม โดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โรงเรียนพัฒนาวิทยากรผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สาระการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิกฮ์

อัลฟิกฮ์ คือ ความรู้ ความเข้าใจหลักการและข้อปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามวิเคราะห์สภาพปัญหา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจและการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข Ibn al-Manzur, 1994 ให้คำนิยามอัลฟิกฮ์ คือ ความเข้าใจ ซึ่งหมายรวมถึงความเข้าใจที่ละเอียดและไม่ละเอียด ตลอดจนความเข้าใจที่เป็นวัตถุประสงค์ของผู้พูดหรือที่ไม่เป็นวัตถุประสงค์แต่จะถูกเจาะจงใช้เกี่ยวกับความเข้าใจในวิชาการด้านศาสนา

2. การสมรสในอิสลาม

อิสลามได้ให้ความสำคัญและส่งเสริมให้แต่งงานเพราะการแต่งงานเป็นซุนนะห์ของท่านนบีมุฮัมมัด ศ.ล. อัลลอฮ์ ช.บ. ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลอะอฺรอฟ อายะฮ์ที่ 189 ความว่า พระองค์นั้นคือผู้ที่ได้ทรงบังเกิดพวกเจ้าจากชีวิตเดียวและได้ทรงให้มีขึ้นจากชีวิตนั้นซึ่งคู่ครองของชีวิตนั้น เพื่อชีวิตนั้นจะได้มีความสงบสุขกับนางครั้งเมื่อชีวิตนั้นได้สมสู่ นางก็อุ้มครรภ์อย่างเบา ๆ แล้วนางก็ผ่านมันไป ครั้นเมื่อนางอุ้มครรภ์หนัก เขาทั้งสอง ก็วิ่งวอนต่ออัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าของเขาทั้งสองว่าถ้าหากพระองค์ทรงประทานบุตรที่สมบูรณ์ให้ข้าพระองค์แล้ว แน่แน่นอนข้าพระองค์ก็อยู่ในหมู่ผู้ชอบคุณ

3. ทักษะการคิดวิเคราะห์

กรณีการ กวางศิริ (2546) ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ไว้ว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การจำแนกแยกแยะข้อมูลออกเป็นส่วนย่อย ๆ ว่าประกอบด้วยอะไร เพื่อหาความสำคัญของส่วนย่อย ๆ หรือองค์ประกอบเพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจอย่างมีเหตุและผล อเนก พ.อนุกุลบุตร (2554)

ให้ความหมายของการคิดวิเคราะห์ไว้ว่าเป็นการคิดพิจารณาสิ่งสำเร็จรูปหรือระบบใด ๆ อย่างแยกแยะให้ค้นพบความจริงที่แฝงในรูปขององค์ประกอบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและหลักการที่องค์ประกอบคูกันอยู่เป็นสำเร็จรูปหรือระบบอยู่ได้

จากข้อมูลข้างต้นผู้วิจัยสรุปได้ว่า การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การจำแนกแยกแยะข้อมูลออกเป็นส่วนย่อยเพื่อหาความสำคัญของส่วนย่อย หรือองค์ประกอบของส่วนนั้น ๆ มาใช้ในการตัดสินใจอย่างมีเหตุและผลอีกทั้งยังค้นหาความจริงที่แฝงในรูปขององค์ประกอบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบอีกด้วย

4. การสอนโดยใช้บทบาทสมมติ

ทิสนา แคมมณี (2554) กล่าวถึง วิธีสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ คือ กระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดโดยการให้ผู้เรียนสวมบทบาทในสถานการณ์ซึ่งมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริงและแสดงออกมาตามความรู้สึกกึ่งจิตของตน และนำเอาการแสดงออกของผู้แสดง ทั้งทางด้าน ความรู้ความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมที่สังเกต พบว่าเป็นข้อมูลในการอภิปราย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2550) ได้อธิบายถึง วิธีสอนโดยใช้บทบาทสมมติ หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนสร้างสถานการณ์และบทบาทสมมติขึ้นจากความเป็นจริง มาให้ผู้เรียนได้แสดงออก ตามที่ผู้เรียนคิดว่าควรจะเป็น ผู้สอนจะใช้การแสดงออกทั้งทางด้านความรู้ความคิด และ พฤติกรรมของผู้แสดงมาเป็นพื้นฐานในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่ผู้เรียน อันจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาสาระของบทเรียนอย่างลึกซึ้ง และรู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

สรุปได้ว่า การเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ หมายถึง รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนรู้ถึงสถานการณ์ที่คล้ายกับสภาพความเป็นจริงโดยให้นักเรียนสวมบทบาทในสถานการณ์นั้นที่ให้นักเรียนแสดงหน้าห้องเรียนที่ได้ให้ความคิด ความรู้สึกและพฤติกรรมซึ่งมีผู้ชมที่สังเกตพบมาเป็นข้อมูลในการอภิปรายผลเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

5. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ยุทธนา ปัญญาดี (2553) ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน หมายถึง ความรู้หรือทักษะอันเกิดจากการเรียนรู้ที่ได้เรียนมาแล้ว ที่ได้จากผลการสอนของครูผู้สอนซึ่งอาจจะพิจารณาคะแนนสอบ หรือคะแนนที่ได้จาก ครอบหมายงานให้หรือทั้งสองอย่าง

ปราณี กองจินดา (2549) ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน หมายถึง ความสามารถหรือผลสำเร็จที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและประสบการณ์เรียนรู้ทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย และยังได้จำแนกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ตามลักษณะของวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน

ผู้วิจัยสรุปจากนักวิชาการหลายท่านได้ว่า ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียน หมายถึง ความสามารถที่นักเรียนได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นในห้องเรียนที่ผู้สอนถ่ายทอดแก่ผู้เรียนให้มีการเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้และยังได้จำแนกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการสอนที่แตกต่างกัน

6. ความพึงพอใจ

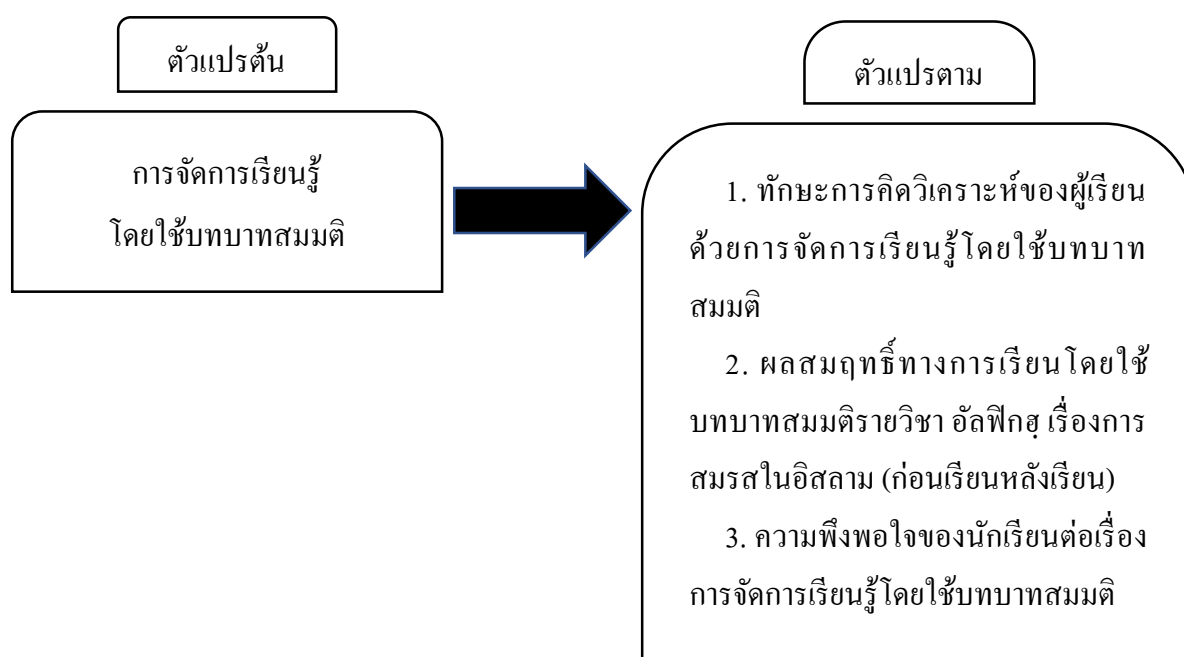
เทพพนม เมืองแมน และสวีน สุวรรณ (2540) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นภาวะของความพึงพอใจหรือภาวะของการมีอารมณ์ในทางบวกที่มีผลเกิดขึ้นเนื่องจากการประเมินประสบการณ์ของคน ๆ หนึ่ง สิ่งที่เขาเคยไประหว่างการนำเสนอให้กับสิ่งที่ได้รับจะเป็นรากฐานแห่งความพอใจและไม่พอใจได้

วิมล ทองผิว (2556) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่าเป็นความรู้สึกในทางบวก ทางลบ ความชอบ ความไม่ชอบ ความสบายใจ ความไม่สบายใจ ความสุขใจ ความทุกข์ใจความรู้สึกที่ดี ไม่ดี ความประทับใจ ไม่ประทับใจ ความพอใจและความไม่พอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งอย่างมีระดับและทิศทาง

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นสรุปว่า ความพึงพอใจหมายถึง ระดับความคิดเห็นความพอใจและทัศนคติที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจจะมาจกสิ่งเร้าและแรงจูงใจที่ตอบสนองความต้องการของตนตามที่คาดหวังกับสิ่งที่ได้รับจริงในสถานการณ์ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามปัจจัยแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

7. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยการผลการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ รายวิชา อัลฟิคุส เรื่องการสมรสในอิสลาม โดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 หลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2546 มีกรอบแนวคิดในการทำวิจัย ดังนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 จำนวน 20 คน 1 ห้องเรียน โรงเรียนพัฒนาวิทยากร ตำบลจะก๊ะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

2. ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น คือการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ ตัวแปรตาม ประกอบด้วย 1) ทักษะการคิดวิเคราะห์ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลฟิคว 3) ความพึงพอใจของนักเรียน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย

3.1 แบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ รายวิชาอัลฟิคว สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โดยใช้บทบาทสมมติ มีลักษณะเป็นข้อสอบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ ข้อละ 20 คะแนน

3.2 แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน รายวิชาอัลฟิคว เรื่องการสมรสในอิสลาม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โรงเรียนพัฒนาวิทยากร โดยใช้บทบาทสมมติ มีลักษณะเป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ข้อละ 40 คะแนน

3.3 แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ที่มีต่อการเรียนรายวิชาอัลฟิคว โดยใช้บทบาทสมมติ เรื่อง การสมรสในอิสลาม มีลักษณะเป็นแบบประมาณค่า 5 ระดับ มี 10 ข้อคำถาม มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) จำนวน 10 ข้อ

4. วิธีการสร้างเครื่องมือวิจัย

4.1 การสร้างแบบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์

4.1.1 ศึกษาหลักการวิธีการสร้างแบบทดสอบและกระบวนการต่าง ๆ ในการวัดและประเมินผล เทคนิคการทำแบบทดสอบ เทคนิคการวัดผลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวัดความสามารถทักษะการคิดวิเคราะห์ ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546

4.1.2 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหาสาระการเรียนรู้อัลฟิควตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 วิเคราะห์เนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้และกำหนดจำนวนแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัลฟิคว แต่ละแผนการจัดการเรียนรู้

4.1.3 นำผลการวิเคราะห์มาสร้างแบบทดสอบตามจุดประสงค์เชิงความรู้ด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ให้ครอบคลุมเนื้อหาแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 20 ข้อ เป็นแบบทดสอบแบบปรนัย

4.1.4 นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำและปรับปรุงแก้ไข เนื้อหา การใช้ภาษา คำถามและเวลา เพื่อเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญต่อไป

4.1.5 หากคุณภาพของแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์โดยการนำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้กับเนื้อหา เพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ (IOC)

4.1.6 นำข้อมูลที่รวบรวมจากความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าแล้วเลือกค่าตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ซึ่งได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์เท่ากับ 1.00 แสดงว่าแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความสอดคล้องและเหมาะสมระดับมาก ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับรูปแบบการวัดให้ตรงจุดประสงค์มากขึ้น และปรับปรุงให้สวยงามมากขึ้น ผู้วิจัยนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ สามารถนำไปใช้ในกลุ่มทดลองต่อไป

4.1.7 นำแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ไปทดลองกับนักเรียนที่เรียนรายวิชาอัลฟิคุฮ์ ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โรงเรียนพัฒนาวิทยากร 1 ห้อง จำนวน 20 คน

4.1.8 นำคำตอบมาตรวจให้คะแนน แล้วนำผลการตรวจให้คะแนนมาวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย และอำนาจจำแนกของข้อสอบแต่ละแผนโดยใช้สูตร ค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.21-0.29 และอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.71-0.91 ซึ่งเป็นค่าที่แสดงว่าดัชนีค่าความยากง่าย และอำนาจจำแนกอยู่ในระดับที่ใช้ได้ และ ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์ความเท่ากับ 0.62 ซึ่งเป็นค่าที่แสดงว่าดัชนีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับที่ใช้ได้

4.1.9 นำแบบทดสอบผ่านการทดลองจากกลุ่มทดลองและปรับปรุงไปใช้เป็นเครื่องมือการวิจัยกับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาปีที่ 3 จำนวน 1 ห้อง โรงเรียนพัฒนาวิทยากรที่เรียนในรายวิชาอัลฟิคุฮ์ จำนวน 20 คน โดยทดสอบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนเรียนและหลังเรียน

4.2 การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

4.2.1 ศึกษาหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 สารการเรียนรู้อัลฟิคุฮ์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ที่เกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และการวัดประเมินผล

4.2.2 ศึกษาวิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหารายวิชาอัลฟิคุฮ์ตามหลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 วิเคราะห์เนื้อหา จุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้

4.2.3 นำผลการวิเคราะห์มาสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นแบบทดสอบปรนัย จำนวน 40 ข้อ เป็นแบบปรนัยเลือกตอบ 4 ตัวเลือก

4.2.4 นำแบบทดสอบปรนัย จำนวน 40 ข้อ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาก่อน เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาต่อไป

4.2.5 นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ จำนวน 40 ข้อ และแบบทดสอบการวัด ทักษะการคิดวิเคราะห์ จำนวน 20 ข้อ ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ไปทดสอบกับนักเรียน ที่เรียนรายวิชาอัลฟิคุฮ์ ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 จำนวน 1 ห้อง โรงเรียนพัฒนาวิทยากร จำนวน 20 คน

4.2.6 นำคำตอบมาตรวจให้คะแนน แล้วนำผลการตรวจให้คะแนนมา วิเคราะห์หาค่าความยากง่าย และอำนาจจำแนกของข้อสอบ

4.2.7 นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยกับนักเรียน ชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โรงเรียนพัฒนาวิทยากร ที่เรียนในรายวิชาอัลฟิคุฮ์ จำนวน 20 คน โดย ทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน

4.3 การสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจ

4.3.1 ศึกษาวิธีสร้างแบบวัดผลความพึงพอใจจากหนังสือเครื่องมือวัดตัวแปร ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (สุวิมล ตรีภานันท์, 2550)

4.3.2 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวัดความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้แบบต่าง ๆ

4.3.3 สร้างแบบประเมินความพึงพอใจตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเป็นแบบ ประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุดจำนวน 10 ข้อ

4.3.4 นำแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ จำนวน 10 ข้อ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาก่อนเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาต่อไป

4.3.5 นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้ เทคนิคการใช้บทบาทสมมติจากเรื่องการสมรสในอิสลาม สาระการเรียนรู้อัลฟิคุฮ์ สำหรับนักเรียนชั้น อิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 ที่สร้างขึ้นเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง เชิงโครงสร้าง โดยพิจารณาค่าความสอดคล้อง (IOC) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลหาค่าความเที่ยงตรงโดย ความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

4.3.6 นำข้อมูลที่รวบรวมจากความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่า IOC โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าแล้วเลือกค่าตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ซึ่งได้ค่าดัชนีความ สอดคล้องของแบบประเมินความพึงพอใจอยู่ระหว่าง 0.49-0.86 แสดงว่าแบบประเมินที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมี ความสอดคล้องและเหมาะสมระดับมาก ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงแก้ไขเกี่ยวกับรูปแบบ คำถามให้สวยงามและประโยคที่เข้าใจง่ายขึ้น ผู้วิจัยนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ สามารถนำไปใช้ในกลุ่มทดลองต่อไป

4.3.7 นำแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยกับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 จำนวน 1 ห้อง โรงเรียนพัฒนาวิทยากร เรียนในรายอัลฟิฮฺ จำนวน 20 คน เพื่อนำผลมาวิเคราะห์และประเมิน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในภาคเรียนที่ 2 ปี การศึกษา 2565 ระหว่างปลายเดือนธันวาคม พ.ศ. 2565 – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

5.1 ทำการทดสอบก่อนเรียน (Pretest) กับนักเรียนโดยใช้แบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกคะแนนลงในใบบันทึกคะแนน

5.2 ดำเนินกิจกรรมโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง การสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ ในแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1-8 ตามลำดับ

5.3 เมื่อดำเนินการทำกิจกรรมด้วยการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ เสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้ทำแบบทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังใช้แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติแล้วนำมาตรวจให้ คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกคะแนนลงในใบบันทึกคะแนน

5.4 เมื่อเสร็จสิ้นการทำกิจกรรมโดยการ ใช้แผนการจัดการเรียนรู้ ทุกกิจกรรมหน่วยย่อยแล้วจึงทำการทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลัง กิจกรรม (Posttest) ชุดเดิม แล้วนำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดและบันทึกคะแนนลงใน ใบบันทึกคะแนน

5.5 นักเรียนกลุ่มเป้าหมายทำแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เรื่อง การสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ

5.6 นำคะแนนการทดสอบวัดทักษะการคิดวิเคราะห์และการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนระหว่างกิจกรรม และคะแนนความพึงพอใจไปประมวลวิเคราะห์ เปรียบเทียบข้อมูลหลังการใช้และนำผลที่ได้จากการสรุปมาเป็นรายงานผลการวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อโรงเรียนในสังกัด

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 ประเมินคะแนนทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนก่อนและหลังเรียนที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การสมรสในอิสลาม ที่สอนโดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โดยใช้สถิติค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานการเปรียบเทียบความแตกต่าง (t-test dependent)

6.2 เปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนก่อนและหลังที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง การสมรสในอิสลามที่สอนโดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โดยใช้สถิติค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการเปรียบเทียบความแตกต่าง (t-test dependent)

6.3 วิเคราะห์คะแนนความพึงพอใจของผู้เรียนหลังเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 โดยใช้สถิติได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการสมรสในอิสลามระหว่างก่อนและหลังเรียน ผลการประเมินดังกล่าวปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน

การทดสอบ	N	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t
ก่อนเรียน	20	20	12.10	1.09	13.70*
หลังเรียน	20	20	16.60	1.46	

จากตารางที่ 1 ผลการประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนพบว่า การทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 มีคะแนนเฉลี่ยแตกต่างกัน โดยมีคะแนนก่อนเรียนเท่ากับ 12.10 หลังเรียนเท่ากับ 16.60 คะแนนตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ พบว่า คะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการสมรสในอิสลาม ระหว่างก่อนและหลังเรียน ผลการศึกษาปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาอัลฟิคุส โดยใช้บทบาทสมมติ เรื่องการสมรสในอิสลาม ระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียนด้วย t-test

การทดสอบ	N	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t
ก่อนเรียน	20	40	23.90	2.10	13.81*
หลังเรียน	20	40	32.80	2.66	

จากตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาอัลฟิคุส โดยใช้บทบาทสมมติ เรื่องการสมรสในอิสลาม ระหว่างก่อนเรียนกับหลังเรียนด้วย t-test พบว่า การทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 มีคะแนนเฉลี่ยแตกต่างกัน โดยมีคะแนนก่อนเรียนเท่ากับ 23.90 หลังเรียนเท่ากับ 32.80 คะแนนตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ พบว่า คะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียน รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ ผลการศึกษาปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิกฮ์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3

ที่	รายการ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหายิ่งขึ้น	4.30	0.73	มาก
2	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนสนุกมีความสุข	4.25	0.72	มาก
3	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนรู้จักการทำงานเป็นทีม	4.25	0.72	มาก
4	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติส่งเสริมการคิดวิเคราะห์	4.40	0.68	มาก
5	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก	4.55	0.60	มากที่สุด
6	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนกระตือรือร้นและสนใจในเนื้อหา	4.55	0.69	มากที่สุด
7	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง	4.45	0.69	มาก
8	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติให้ผู้เรียนมีโอกาสดแสดงความคิดเห็น	4.35	0.75	มาก
9	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้จำเนื้อหาได้นาน กงทน	4.55	0.51	มากที่สุด
10	ฉันสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติไปใช้ประโยชน์	4.30	0.66	มาก
ค่าเฉลี่ย		4.40	0.28	มาก

จากตารางที่ 3 ระดับความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิกฮ์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ เรื่องการสมรสในอิสลาม นักเรียนมีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 0.28) เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ได้ทำการจัดเรียงลำดับจากความ พึงพอใจสูงสุดไปหาความพึงพอใจต่ำสุด พบว่าประเด็นที่นักเรียนมีความพึงพอใจสูงสุดมี 3 ประเด็น คือ 1.การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก 2.การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนกระตือรือร้นและสนใจในเนื้อหา 3.การจัดการเรียนรู้โดยใช้

บทบาทสมมติทำให้จำเนื้อหาได้นานลงทน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเป็น 4.55 และประเด็นที่มีความพึงพอใจต่ำสุดมี 2 ประเด็น คือ 1.การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ ทำให้ผู้เรียนสนุกมีความสุข 2.การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนรู้จักการทำงานเป็นทีม ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเป็น 4.25

อภิปรายผล

1. ประเมินทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการสมรสในอิสลามระหว่างก่อนและหลังเรียน จากการศึกษา พบว่า พบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 12.10 คะแนน และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 16.60 คะแนน ซึ่งหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เนื่องจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกวิธีการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบและยังสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจในเนื้อหามากขึ้นจึงทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อีกทั้งยังสามารถฝึกทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หลายด้าน เช่น ทักษะการคิดแก้ปัญหา การตั้งคำถามการตัดสินใจและกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น (สุวิทย์ มูลคำ, 2547) ส่งผลให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนจากการทำแบบทดสอบทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้บทบาทสมมติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนางสาวพัชรินาคนพ (2562) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิค STAD ผลการวิจัยพบว่า 1). ทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิค STAD อยู่ในระดับดี 2). ทักษะการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิค STAD สูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 ซึ่งเท่ากับ ($\bar{X} = 2.51, S.D. = 0.16$) มีค่าร้อยละ 83.67 จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและผลการศึกษาที่เกิดขึ้นก่อนดังที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ สรุปได้ว่าการจัดการสอนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ นักเรียนสามารถใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์ทางการเรียนของผู้เรียนได้จริง

2. ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้บทบาทสมมติ รายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการสมรสในอิสลามระหว่างก่อนและหลังเรียน ผลการวิจัย พบว่า การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาอัลฟิคุ ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ พบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 23.90 คะแนน และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 32.80 คะแนน ซึ่งหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เนื่องจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ดี เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งสร้างความเข้าใจและฝึกให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์ โดยการประยุกต์ใช้ความรู้และประสบการณ์ต่างกับความรู้ใหม่และกระบวนการเพื่อใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน (สุคนธ์ สิ้นธพานนท์และคณะ, 2554) ส่งผลให้ผู้เรียนที่เรียนตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมี

นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ ($\bar{X} = 23.90$, $\bar{X} = 32.80$) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิสุทธิภรณ์ จินะวงศ์ (2564) การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่อง การคูณ โดยใช้แบบฝึกทักษะ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสุเหร่าลาดพร้าว ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของแบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์เรื่อง การคูณ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีค่าเท่ากับ 82.33/83.67 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80 ที่กำหนดไว้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์หลังเรียนด้วยแบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์เรื่อง การคูณ สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จากการที่ผู้วิจัยศึกษาประกอบกับแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนและผลการศึกษาที่เกิดขึ้นก่อนดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการจัดการสอนโดยใช้บทบาทสมมติสามารถเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้จริง

3. ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียน รายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการสมรสในอิสลามโดยใช้บทบาทสมมติ พบว่า ความพึงพอใจประเด็นดังกล่าว อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาประเด็นความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้ทำการจัดเรียงลำดับจากความพึงพอใจสูงสุดไปหาความพึงพอใจต่ำสุดพบว่าความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้บทบาทสมมติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับพึงพอใจมาก คือ ($\bar{X} = 4.42$) เมื่อพิจารณาคำเฉลี่ยรายข้อส่วนใหญ่ นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมาก คือ การจัดการเรียนรู้ทำให้นักเรียนนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในวิชาอื่น ๆ ($\bar{X} = 4.65$) รองลงมา คือ บรรยากาศของการเรียนทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน ($\bar{X} = 4.55$) ส่วนประเด็นความพึงพอใจของนักเรียนที่น้อยที่สุด คือ นักเรียนสามารถศึกษาและทำกิจกรรมได้ตามเวลาที่กำหนด ($\bar{X} = 4.25$) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วาสุกี คอเลาะ (2560) เรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้สาระวิชาภาษาอาหรับสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลาง ชั้นปีที่ 1 โรงเรียนครุศาสน์วิทยาโดยใช้เทคนิคความคิดหมวก 6 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้สาระวิชาภาษาอาหรับสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนครุศาสน์วิทยาโดยใช้เทคนิคความคิดหมวก 6 ใบโดยภาพรวมพบว่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก จากการที่ผู้วิจัยศึกษาพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติมีความสนุก ไม่เบื่อ ผู้เรียนตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีความกระตือรือร้นในการเรียน กล้าแสดงออกและมีความรับผิดชอบ อีกทั้งยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียน นักเรียนเกิดความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติส่งผลให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรายวิชาอัลฟิคุ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

สรุป

จากการที่ผู้วิจัยศึกษาพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติมีความสนุก ไม่เบื่อ ผู้เรียนตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีความกระตือรือร้นในการเรียน กล้าแสดงออกและมีความรับผิดชอบ อีกทั้งยังเป็น

กระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียน นักเรียนเกิดความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้
บทบาทสมมติส่งผลให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุ และสามารถนำความรู้ที่
ได้รับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ครูผู้สอนควรอ่านแบบทดสอบแบบวัดความสามารถทางการคิดวิเคราะห์ให้
นักเรียนฟังเพื่อเป็นการชี้แนะให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจคำถามได้มากขึ้น

1.2 ในการแสดงบทบาทสมมติจะดำเนินการไปด้วยดี ครูควรคำนึงถึงเรื่องการ
ควบคุมชั้นเรียน ทั้งเรื่องของจำนวนคน เวลาการแสดง ขั้นตอนของกิจกรรม การใช้เสียง และการใช้
สถานที่

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุ (ศาสนบัญญัติ) โดยใช้บทบาท
สมมติที่มีประสิทธิภาพ โดยเลือกเนื้อหาที่เป็นปัญหาในการเรียน

2.2 ควรทำการวิจัยเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิด
วิเคราะห์ จากการสอนด้วยใช้บทบาทสมมติ กับหน่วยการเรียนรู้อื่นและระดับชั้นอื่น

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- กรรณิการ์ กวางคีรี. (2546). การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และความเข้าใจที่คงทนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). หลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). ภาพอนาคตและคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- ทิสนา แคมมณี. (2554). ศาสตร์การสอน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทพพนม เมืองแมน และ สวิง สุวรรณ. (2540). พฤติกรรมขององค์กร. พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุงใหม่. กรุงเทพมหานคร: ไทยพานิช.
- นุสา มาเนง. (2560). ผลการจัดการเรียนรู้ที่มีต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์สาระภาษามลายู เรื่อง การอ่านสรุปความเรื่องสั้น โดยใช้เทคนิคหมวกการคิด 6 ใบสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 2 โรงเรียนสามารถดีวิทยา. วิทยานิพนธ์คณะครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- ปราณี กองจินดา. (2549). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และทักษะการคิดเลขในใจของนักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบชิปปา โดยใช้แบบฝึกหัดที่เน้นทักษะการคิดเลขในใจกับนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้คู่มือครู. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พัชรี นาคผง. (2562). การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับเทคนิค STAD. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอนบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัชรดนย์ มหาไยธี และ ศิริพงษ์ เพียศิริ. (2562). การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอนร่วมกับเทคนิคผังกราฟิก. นครราชสีมา: คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- พิศุทธิ์ปภาณ จินะวงศ์. (2564). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่อง การคูณ โดยใช้แบบฝึกทักษะสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสุเหร่าลาดพร้าว. วารสารลวะศรี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 5(1): 67-78.
- ยุทธนา ปัญญาดี. (2553). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีทักษะกระบวนการคิดเป็นลำดับขั้นตอนโดยนำแนวคิดการเขียนอธิบายด้วยผังงาน. กรุงเทพฯ: โรงเรียนพาณิชยการ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมี บุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

- วิมล ทองผิว. (2556). การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้รูปแบบการสอนผังกราฟิก สำหรับนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. วิทยานิพนธ์สาขาวิชาเทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร, คณะครู
ศาสตร์อุตสาหกรรม, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- วันวิสาข์ สกุลณี. (2550). การทดลองสอนโดยใช้บทบาทสมมติ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ด้านความ
เมตตา กรุณา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- วาสุกี คอเลาะ. (2560). ผลการจัดการเรียนรู้สาระวิชาภาษาอาหรับสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษา
ตอนกลางชั้นปีที่ 1 โรงเรียนครุศาสตร์วิทยา โดยใช้เทคนิคความคิดหมวก 6 ใบ. วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราช
ภัฏยะลา.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติองค์การมหาชน. (2564). รายงานผลการทดสอบมาตรฐานอิสลาม
ศึกษา (I-NET) อิสลามศึกษาตอนกลาง (มุตตาวัดชีเตาะห์) ปีการศึกษา 2564 ฉบับที่ 2 – คำสถิติ
สำหรับโรงเรียนแยกตามมาตรฐานการเรียนรู้. <https://www.niets.or.th/th/> สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน
2566.
- สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2548). การประเมิน การอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน ตาม
หลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: กลุ่มส่งเสริมการเรียนการสอนและ
ประเมินผล สำนักวิชาการ และมาตรฐานการศึกษา.
- สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ. (2554). วิจัยสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน.
กรุงเทพฯ: เทคนิคพรินต์ติ้งนิทาน.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2547). กลยุทธ์การสอนคิดวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนภาพการพิมพ์.
- สุวิมล ติรกันันท์. (2550). การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางการปฏิบัติ.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2550). หลักการสอน (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อเนก พ.อนุกุลบุตร. (2554). สอนให้คิดเป็น Teach to Think. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อีดีเบส จำกัด.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- al-Bukhari, Muhammad Ibn Ismail. (1997). *Sahih al-Bukhari*. al-Riyad: Daral-Salam.
- Ibn Manzur, (1994). *Lisan al-Arab*. al-Birut: Darul Dodir.
- Muslim ibn al-Hajjaj al-Qusyaayriy. (1981). *Sahih Muslim*. al-Qahirah: Daral-Maktabah.

ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์โดยใช้บทบาทสมมุติ
สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1

The Effect of Learning Management of al-Fiqh Subject on Janazah Prayer by Using
Role-Playing for Intermediate Islamic Studies Stage Students, Year 1

รุสดี สาเล้ง¹ อับดุลรอแม สุหลง¹ มุหัมมัดสุไหมี เฮงยามา¹

Rusdi Saleng,¹ Abdulramae Sulong,¹ Muhammadsuhaimi Haengyama¹

(Received: Oct 06, 2023; Revised: Dec 12, 2023; Accepted: Dec 15, 2023)

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนรายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ ระหว่างนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติกับนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบปกติและ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา ภาคเรียนที่ 2 ปี การศึกษา 2565 จำนวนนักเรียนทั้งหมด 80 คน และกลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 ห้อง จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองระหว่างเรียนรายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 3) ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.53

คำสำคัญ : ผลการจัดการเรียนรู้ อัลฟิกฮ์ ละหมาดญะนาซะฮ์ กิจกรรมบทบาทสมมุติ

¹สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹ Department of Teaching Islamic Education, Faculty of Education, Yala Rajabhat University

(Corresponding author / Email : 736496024@yru.ac.th)

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to compare learning achievements before and after studying al-Fiqh subject on Janazah prayer by role-playing, 2) to compare learning achievements of al-Fiqh subject on Janazah prayer by role-playing among students who were taught by regular learning, and 3) to study students' satisfaction with role-playing. The populations of this research were 80 intermediate Islamic studies stage students, year 1 of Nirandorn Wittaya School, semester 2, academic year 2022. The sample group the group Islamic studies stage students, year 1/2 totaling 25 students, learning achievements test, students' satisfaction survey towards learning by role-playing. The results of the research were summarized as follows 1) The learning achievements of experimental group towards al-Fiqh subject on Janazah prayer by using role-playing was higher than before learning at statistical significance level of 0.05. 2) The learning achievements of the experimental group who studied al-Fiqh subject on Janazah prayer was higher than the control group at the statistical significance level of 0.05. and 3) The students' satisfaction towards the role-playing for intermediate Islamic studies stage students, Year 1 were at the highest level with an average mean score of 4.53.

Keyword: *Learning management, al-Fiqh, Janazah Prayer, Role Play Activity.*

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษา มาตรา 22 ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ดังนั้นการจัดการศึกษาในแต่ละช่วงชั้น ควรใช้รูปแบบวิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง และการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกัน โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ อันจะเกิดผลประโยชน์ สูงสุดต่อการพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) หลักสูตรอิสลามศึกษา พุทธศักราช 2546 มุ่งเสริมสร้างผู้เรียนให้เป็นมุสลิมที่ดี ยึดมั่นศรัทธา มีความเข้มแข็งต่ออัลลอฮ์ ซ.บ. มีบุคลิกภาพตามแบบอย่างของท่านนะบีมุฮัมมัด ศ.ล. มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจความรู้ และคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม เพื่อให้เกิดสันติสุขทั้งในโลกนี้ (ดunya) และโลกหน้า (อาคีเราะฮ์) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

อัลฟิกฮ์ หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจหลักการและข้อปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลาม วิเคราะห์สภาพปัญหา เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติศาสนกิจและการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข ความหมายตามหลักศาสนา คำว่า ฟิกฮ์ ใช้ได้สองความหมาย ความหมายที่หนึ่งคือ

รู้จักข้อกำหนด (สุกุ่ม) ของบัญญัติศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และที่เกี่ยวข้องกับคำพูดต่าง ๆ ของพวกเขา และเป็นการรู้จักที่ได้จากหลักฐานต่าง ๆ คือตัวบทจากอัลกุรอาน และซุนนะฮ์ และหลักฐานที่แตกแขนงออกไปจากอัลกุรอานและซุนนะฮ์ อันได้แก่หลักอิมมาอ์ และอิจติฮาด เช่น การที่เราว่าการเนียต (ตั้งใจ) ในการอาบน้ำละหมาดเป็นวาญิบนั้น ดังมีรายงานจากท่านนะบี ศ.ล. ได้กล่าวไว้ ความว่า “การกระทำต่าง ๆ ที่จะมีผลใช้ได้นั้นต้องเนียต (ตั้งใจ)” (อัลบุคอรีย์ ฮะดีษเลขที่ : 1 และมุสลิม ฮะดีษเลขที่ : 1907) ดังนั้นการที่เรารู้จักข้อกำหนด (สุกุ่ม) ต่าง ๆ ของบัญญัติศาสนาจึงเรียกว่า “ฟิกฮ์” ในความหมายตามหลักศาสนา

ความหมายที่สองคือ ตัวข้อกำหนด (สุกุ่ม) ของบัญญัติศาสนาเองเมื่อเรากล่าวว่า ท่านเรียน ฟิกฮ์ และได้ศึกษาฟิกฮ์ ก็หมายความว่า ท่านได้ศึกษาข้อกำหนด (สุกุ่ม) ของหลักศาสนาที่มีอยู่ในตำราฟิกฮ์ต่าง ๆ ซึ่งมีที่มาจากอัลกุรอานและซุนนะฮ์ และจากหลักอิมมาอ์ของนักปราชญ์และจากอิจติฮาด (วินิจฉัย) ของพวกเขา เช่นข้อกำหนด (สุกุ่ม) การอาบน้ำละหมาด ข้อกำหนดการละหมาด ข้อกำหนดการขายและการซื้อ ข้อกำหนดการแต่งงานและร่วมคัมภีร์จากแม่หมั้นคนเดียวกัน ข้อกำหนดการทำสงครามการญิฮาด และอื่น ๆ (อรุณ บุญชม, 2536)

ในการจัดการเรียนการสอน เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ โดยมีแบบอย่างของท่านนะบี มุฮัมมัด ศ.ล. ที่ได้สอนวิธีการละหมาดญะนาซะฮ์ การเรียนรู้วิธีการละหมาดญะนาซะฮ์จำเป็นอย่างยิ่งต้องศึกษาเพื่อไปปฏิบัติ ถ้าหากมีผู้เสียชีวิต แต่ไม่มีผู้ที่สามารถละหมาดญะนาซะฮ์แก่ผู้ที่เสียชีวิตจะบาปทั้งหมู่บ้าน ถ้าหากมีผู้ไปละหมาดญะนาซะฮ์เพียงคนเดียว ก็ถือว่าใช้ได้เป็นการเพียงพอแล้ว การละหมาดญะนาซะฮ์ถือเป็นฟัรฎุฟายะฮ์ เป็นการเพิ่มผลบุญให้กับผู้ทำการละหมาด และเป็นการชะฟาอะฮ์ให้ช่วยเหลือแก่ผู้เสียชีวิต และส่งเสริมให้ผู้มีร่วมละหมาดในจำนวนที่มากในการทำละหมาดให้กับศพ และยังผู้ร่วมละหมาดมากและเป็นผู้ที่มีความยำเกรงต่ออัลลอฮ์มากเท่าใด ก็จะเป็นการดียิ่งมากเท่านั้น อิสลามให้ความสำคัญเกี่ยวกับหลักคำสอนศาสนา ไม่ว่าจะเป็นด้านความเชื่อ ความคิด ความศรัทธาบทบัญญัติหรือข้อบังคับต่าง ๆ ซึ่งอัลลอฮ์ ซ.บ. ได้สร้างมนุษย์ทุกคนล้วนมีเป้าหมาย เพื่อนำคำสอน จากท่านนะบี มุฮัมมัด ศ.ล. มาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยตามในสิ่งที่เป็คำสั่งของอัลลอฮ์ ซ.บ. และห่างไกลจากสิ่งที่เป็ข้อห้ามต่าง ๆ ของอัลลอฮ์ ซ.บ. ทำให้ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนอย่างมาก เพราะมนุษย์จะพัฒนาไปได้นั้นจะต้องอาศัยความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปรับปรุงใช้และนำไปเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน

จากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลฟิฮ์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 ภาคเรียน 1 ปีการศึกษา 2565 ผู้วิจัยได้จัดการเรียนการสอนในรายวิชาอัลฟิฮ์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา เมื่อผู้วิจัยได้ผลการประมวลผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่าผลสัมฤทธิ์ปลายภาคเรียนของผู้เรียนอยู่ในเกณฑ์พอใช้ ทำให้การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในรายวิชาอัลฟิฮ์อยู่ในระดับที่ต้องพัฒนา อันแสดงให้เห็นว่านักเรียนยังขาดความรู้ เนื่องจากกระบวนการจัดการเรียนการสอนยังยึดรูปแบบเดิม คือ การสอนของผู้สอนยังมุ่งสอนแบบบรรยาย สอนตามตำรา สื่อ

ประกอบการเรียนการสอนรายวิชาอัลฟิกฮ์ยังไม่เป็นที่ดึงดูด ขาดความน่าสนใจ สำหรับผู้เรียนมาก และภาพประกอบที่หลากหลาย ทำให้ไม่สนใจในเนื้อหา และนี่ก็ภาพไม่ออกเกี่ยวกับเรื่องที่เรียนว่าเป็นอย่างไร ทำให้เกิดการเบื่อหน่ายในการเรียน ทำให้ความรู้ที่ได้มานั้นไม่คงทน ที่สำคัญคือไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ โดยคิดว่าจะทำให้เสียเวลาทำให้การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในรายวิชาอัลฟิกฮ์อยู่ในระดับที่ต้องพัฒนา

ดังนั้นจึงเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิกฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติซึ่งเทคนิคการสอนนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติเสมือนจริง ทำให้ผู้เรียนตื่นตัวให้ความร่วมมือ และกล้าแสดงความคิดเห็น เป็นการเปลี่ยนบทบาทของผู้สอนจากการสอนมาเป็นผู้แนะนำทางการตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ การแสดงบทบาทสมมุติ คือกระบวนการที่ผู้สอนใช้ในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ฮาดียะห์ เสงยามา (2562) ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทสมมุติ การแสดงบทบาทสมมุติเป็นการฝึกให้ผู้แสดงได้ประสบการณ์จริงในสภาพของการสมมุติขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองและเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพในสภาวะต่าง ๆ ได้ และประเภทการแสดงบทบาทสมมุติ ผู้สอนอาจกำหนดให้ผู้แสดงได้แสดงตามบทบาทที่ถูกกำหนดไว้หรือแสดงบทบาทตาม แบบแผนพฤติกรรมของตนเองโดยผู้แสดงจะต้องเตรียมตัวก่อนการแสดงละคร หรืออาจให้แสดงบทบาทที่ผู้แสดงต้องแสดงบทบาทโดยทันทีไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้าก็ได้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทสมมุติ ดิกสัน และคนอื่น ๆ (Dixon and others, 1977) ได้ศึกษาการเล่านิทานกับเด็กปฐมวัย ณ โรงเรียนในเมืองดีทรอยต์ จำนวน 146 คน โดยแบ่งเด็กออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มทดลองมี 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 หลังจากได้ฟังนิทานแล้วมีการสนทนากลุ่มที่ 2 พาไปศึกษานอกสถานที่ กลุ่มที่ 3 แสดงบทบาทเลียนแบบตัวละคร ส่วนกลุ่มที่ 4 ซึ่งเป็นกลุ่มควบคุมได้ฟังนิทานเพียงอย่างเดียวผลการวิจัยพบว่าเด็กกลุ่มที่ฟังนิทานแล้วได้แสดงบทบาทเลียนแบบตัวละครในเรื่องไปด้วยจะพัฒนาความคิดต่าง ๆ ได้ดีที่สุดในเรื่องไปด้วยจะพัฒนาความคิดต่าง ๆ ได้ดีที่สุดในเรื่องไปด้วยแล้วเด็กย่อมมีความต้องการที่จะเลียนแบบ ตัวละครที่ตนชอบและตัวละครที่ประสบความสำเร็จ ลอนนอตตี (Lonnotti, 1980) ได้ศึกษาผลการใช้การแสดงบทบาทสมมุติที่เน้นการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนทดลองกับนักเรียนอายุ 6 ปี และ 9 ปีผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีการฝึกโดยการใช้อการแสดงบทบาทสมมุติมีพฤติกรรมในการไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเพิ่มขึ้น จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ เรื่องผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนรายวิชาอัลฟิกฮ์ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ

2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮะฮ์ ระหว่างนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบปกติ
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ

บททวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สารการเรียนรู้วิชาอัลฟิคุส

จัดการเรียนการสอนในรายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา มีสารการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1. ความหมายและความสำคัญของการละหมาดญะนาซะฮะฮ์
2. รุกนและบทบัญญัติของการละหมาดญะนาซะฮะฮ์
3. การละหมาดญะนาซะฮะฮ์
4. การละหมาดญะนาซะฮะฮ์ทารก
5. การละหมาดญะนาซะฮะฮ์นอน
6. การละหมาดญะนาซะฮะฮ์ที่หลุมศพ

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ปราณี กองจินดา (2549) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความสามารถหรือผลสำเร็จที่ได้รับจากกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและประสบการณ์ เรียนรู้ทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย และยังได้จำแนกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ตามลักษณะของวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน

ยุทธนา ปัญญาดี (2553) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ความรู้หรือทักษะอันเกิดจากการเรียนรู้ที่ได้เรียนมาแล้วที่ได้จากผลการสอนของครูผู้สอน ซึ่งอาจจะพิจารณาคะแนนสอบหรือคะแนนที่ได้จากครุมอบหมายงานให้หรือทั้งสองอย่าง

สมพร เชื้อพันธ์ (2547) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึงความสามารถ ความสำเร็จและสมรรถภาพด้านต่างๆ ของผู้เรียนที่ได้จากการเรียนรู้อันเป็นผลมาจากการเรียนการสอน การฝึกฝนหรือประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถวัดได้จากการทดสอบด้วยวิธีการต่าง ๆ

ผู้วิจัยสรุปจากนักวิชาการหลายท่านได้ว่า การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง การวัดและประเมินความรู้ของผู้เรียนตามความสามารถที่นักเรียนได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนที่ผู้สอนถ่ายทอดแก่ผู้เรียนตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้และตัวชี้วัด หลังจากที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปแล้ว

3. การวัดความพึงพอใจ

กาญจนา อรุณสุขบุรี (2546) กล่าวว่า ความพึงพอใจของมนุษย์เป็นการแสดงออกทางพฤติกรรมที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นเป็นรูปร่างได้ การที่เราจะทราบว่าบุคคลมีความพึงพอใจหรือไม่สามารถสังเกตได้โดยการแสดงออกที่ค่อนข้างสลับซับซ้อน และต้องมีสิ่งเร้าที่ตรงต่อความต้องการของบุคคล จึงจะทำให้บุคคลเกิดความพึงพอใจ ดังนั้นการสร้างสิ่งเร้าจึงเป็นแรงจูงใจของบุคคลนั้นให้เกิดความพึงพอใจในงานนั้น

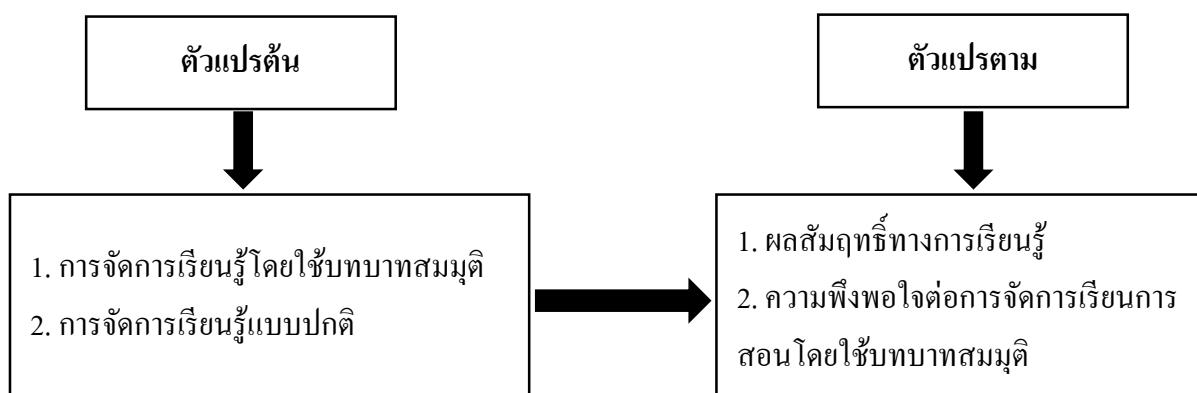
สมยศ นาวิการ (2533) กล่าวถึงความพอใจในการทำงานคือ ความรู้สึกที่ดีโดยส่วนรวมของคนต่องานของพวกเขา เมื่อเราพูดว่าคนมีความพึงพอใจในงานสูงเราจะหมายถึง สิ่งที่เขาชอบและให้คุณค่ากับงานของเขาสูงและมีความรู้สึกที่ดีต่องานของเขาด้วย

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2541) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจไว้ว่า ในการปฏิบัติงานของบุคคลเป็นทัศนคติความพึงพอใจ หรือไม่พึงพอใจ หรือเป็นความแตกต่างระหว่างรางวัลของแรงงานที่ได้รับ และจำนวนรางวัลที่เขาเชื่อว่าเขาควรจะได้รับ บุคคลที่เกิดความพึงพอใจจะมีผลผลิตมากกว่าบุคคลที่ไม่พึงพอใจ และยังเกี่ยวข้องกับการขาดงาน หรือการลาออกจากงานด้วย ถึงอาจกล่าวได้ว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานจะสะท้อนถึงทัศนคติมากกว่าพฤติกรรม

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง การหาค่าเพื่อวัดระดับความรู้สึกดี หรือความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมหรือการแสดงทางพฤติกรรมต่อการปฏิบัติงานกิจกรรมในเชิงบวก ความพึงพอใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ หมายถึง นักเรียนรู้สึกพอใจ ชื่นชอบในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ จนบรรลุผลสำเร็จโดยตามเกณฑ์เป็นหลัก

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ โดยใช้บทบาทสมมุติ

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 3 ห้อง รวมนักเรียนทั้งหมด 80 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 2 ห้อง ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling) ด้วยวิธีการจับฉลากโดยเขียนฉลากห้องเรียนใส่ลงในกล่องแล้วจับฉลากขึ้นมา ปรากฏว่านักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 ห้อง จำนวน 25 คน เป็นกลุ่มทดลองที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ และ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/1 จำนวน 25 คน เป็นกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนโดยการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผลการจัดการเรียนรู้สาระอัลฟิคุ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา ซึ่งรายละเอียดประกอบด้วย

- ก. ความหมาย และความสำคัญของการละหมาดญะนาซะฮ์
- ข. รุกน และบทบัญญัติของการละหมาดญะนาซะฮ์
- ค. การละหมาดญะนาซะฮ์
- ง. การละหมาดญะนาซะฮ์ทารก
- จ. การละหมาดญะนาซะฮ์นอนอับ (ผู้ตายที่ไม่ปรากฏอยู่เบื้องหน้า)
- ฉ. การละหมาดญะนาซะฮ์ที่หลุมศพ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาอัลฟิคุ จำนวน 35 ข้อ เป็นแบบทดสอบปรนัย ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก

3.2 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ จำนวน 15 ข้อ

4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

4.1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและหาคุณภาพตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

4.1.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบทดสอบและกระบวนการต่าง ๆ ในการวัดและประเมินผล เทคนิคการเขียนข้อสอบ เทคนิคการวัดผลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวัดผล

4.1.2 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้และเนื้อหากลุ่มสาระการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุส โดยการทำการวิเคราะห์เนื้อหาจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดในแต่ละแผน และกำหนดจำนวนข้อสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่ละแผนการจัดการเรียนรู้

4.1.3 นำผลการวิเคราะห์มาสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 35 ข้อ

4.1.4 นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการละหมาด ญะนาซะฮฺ ให้อาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อพิจารณาและปรับปรุงแก้ไข

4.1.5 การหาคุณภาพของแบบทดสอบวัดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยนำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์การเรียนรู้กับเนื้อหาหรือข้อสอบ (IOC : Index of Item Objective Congruence) โดยใช้สูตรดังนี้ (สมนึก ภัททิยธนี, 2546)

4.1.6 นำแบบทดสอบที่ได้ปรับปรุงแก้ไข และมีค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป ได้ข้อสอบจำนวน 35 ข้อ แล้วนำไปทดสอบกับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 ของโรงเรียนนิรันดร์วิทยา จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

4.1.7 นำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทดลองใช้ (Try Out) กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 ของโรงเรียนนิรันดร์วิทยา จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำผลการตรวจให้คะแนนไปคำนวณหาค่าความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนกเป็นรายข้อ ซึ่งค่าความยากง่ายเท่ากับ 0.20-0.80 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป และ ตรงกับเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จำนวน 35 ข้อ เพื่อนำมาเป็นแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน

4.1.8 นำคำตอบมาตรวจให้คะแนน แล้วนำผลการตรวจให้คะแนนมาวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย และอำนาจจำแนกของข้อสอบแต่ละแผนโดยใช้สูตร ดังนี้

- ค่าความยากง่ายของแบบทดสอบ
- ค่าอำนาจจำแนกของแบบทดสอบ (บุญชม ศรีสะอาด, 2543)

4.1.9 หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิธีของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder Richardson-20) ใช้สูตร KR-20

4.1.10 นำแบบทดสอบที่ฉบับสมบูรณ์แล้วนำไปใช้กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา ทั้ง 2 กลุ่ม โดยทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน

4.2 แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อแผนการจัดการเรียนรู้

4.2.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจในของนักเรียนที่มีต่อวิธีของลิเคิร์ต ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ (บุญชม ศรีสะอาด, 2553)

4.2.2 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแบบสอบถามความพึงพอใจในของนักเรียนที่มีต่อแผนการจัดการเรียนรู้

4.2.3 สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจในของนักเรียนที่มีต่อแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 15 ข้อ โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามพิจารณาว่า ข้อความแต่ละข้อตรงกับความรู้สึกพึงพอใจมากน้อยเพียงใด โดยใช้แบบประเมินมาตราส่วน ประเมินค่า (Rating Scale) 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

4.2.4 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาขอบเขตของเนื้อหา ความเที่ยงตรง และครอบคลุมเรื่องที่จะศึกษา แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

4.2.5 นำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น เสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง โดยพิจารณาค่าความสอดคล้อง (IOC) โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกคือข้อที่มีค่าตั้งแต่ 0.60-1.00 คัดเลือกไว้

4.2.6 นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม และนำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบสอบถาม เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ ฉบับสมบูรณ์

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นดังนี้

5.1 แจกจุดประสงค์การเรียนรู้พร้อมทั้งเสนอเป้าหมายของการเรียน และการประเมินผล

5.2 ทำการทดสอบก่อนเรียน (pre-test) กับนักเรียนโดยใช้แบบทดสอบของวิจัยในครั้งนี้คือแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ จากนั้นนำแบบทดสอบดังกล่าวมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดลงในใบบันทึกคะแนน

5.3 ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ โดยใช้แบบสอบถาม

5.4 ดำเนินตามแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบสอบถามเสร็จสิ้น แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ (post-test) ชุดเดิม จากนั้นนำแบบทดสอบดังกล่าวมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดลงในใบบันทึกคะแนน

5.5 นักเรียนกลุ่มทดลองทำแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ โดยใช้แบบสอบถาม

5.6 นำคะแนนการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ (ก่อนเรียน-หลังเรียน) คะแนนกิจกรรมระหว่างเรียน ไปประมวลวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล

5.7 นำผลที่ได้จากการทดสอบมาสรุปเป็นรายงานผลการวิจัย เพื่อเผยแพร่ในโรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดโดยตารางการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้บทบาทสมมุติ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานของกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่สัมพันธ์กัน (Dependent samples t-test)

6.2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบปกติ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐานของกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่อิสระต่อกัน (Independent samples t-test)

6.3 ผลการศึกษาความพึงพอใจ ในการเรียนของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าที (t-test) ผลการศึกษาดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 โรงเรียนนิรันดร์วิทยา

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t
ก่อนเรียน	25	35	23.56	2.48	(13.77*)
หลังเรียน	25	35	30.76	1.68	

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ พบว่าคะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ ระหว่างนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนที่จัดการเรียนการสอนแบบปกติ ผลการศึกษาดังปรากฏในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนรายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการละหมาด
ญะนาซะฮะ ระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนกลุ่ม
ควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t
ก่อนเรียนกลุ่มควบคุม	25	35	23.28	2.69	0.40
ก่อนเรียนกลุ่มทดลอง	25	35	23.56	2.48	

จากตารางที่ 2 พบว่า คะแนนการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนรายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการ
ละหมาดญะนาซะฮะ ระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนกลุ่ม
ควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ ก่อนเรียนไม่แตกต่างกันแสดงว่านักเรียนกลุ่ม
ทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนรายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการละหมาด
ญะนาซะฮะ ระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนกลุ่ม
ควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{X}$	S.D.	t
หลังเรียนกลุ่มควบคุม	25	35	28.44	2.04	(4.68*)
หลังเรียนกลุ่มทดลอง	25	35	30.76	1.68	

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า คะแนนการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเรื่อง การละหมาด
ญะนาซะฮะ ของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ พบว่าคะแนนนักเรียนกลุ่ม
ทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการ
เรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ศึกษาความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้
รายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮะ โดยใช้บทบาทสมมุติ ผลปรากฏตามตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ระดับความพึงพอใจในการเรียนของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุ เรื่องการ
ละหมาดญะนาซะฮะ โดยใช้บทบาทสมมุติ

ข้อที่	รายการประเมินความพึงพอใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
1	คำชี้แจงในการทำกิจกรรมการเรียนรู้มีความเข้าใจง่าย ปฏิบัติ ได้	4.64	0.49	มากที่สุด

ข้อที่	รายการประเมินความพึงพอใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
2	บรรยากาศของการเรียนรู้เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม	4.56	0.51	มากที่สุด
3	บรรยากาศของการเรียนทำให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน	4.60	0.58	มากที่สุด
4	กิจกรรมการเรียนรู้มีความน่าสนใจ	4.44	0.58	มาก
5	กิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละแผนมีความเหมาะสมกับเนื้อหาที่ ได้เรียน	4.52	0.51	มากที่สุด
6	กิจกรรมการเรียนรู้ทำให้กล้าแสดงออก	4.56	0.58	มากที่สุด
7	กิจกรรมการเรียนรู้มีเนื้อหาในใบความรู้ ไม่ยาก ไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย	4.40	0.65	มาก
8	กิจกรรมการเรียนรู้บทบาทสมมุติทำให้เข้าใจในเนื้อหา มากขึ้น	4.52	0.51	มากที่สุด
9	กิจกรรมการเรียนรู้บทบาทสมมุติส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน	4.56	0.51	มากที่สุด
10	การจัดลำดับเนื้อหาในกิจกรรมการเรียนรู้มีความต่อเนื่องและ ชัดเจน	4.52	0.59	มากที่สุด
11	การจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ ง่าย	4.64	0.49	มากที่สุด
12	การจัดการเรียนรู้ทำให้จำเนื้อหาได้นาน	4.52	0.51	มากที่สุด
13	การจัดการเรียนรู้ช่วยให้สร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเองได้	4.52	0.51	มากที่สุด
14	นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้กับตนเองได้	4.52	0.51	มากที่สุด
15	การจัดการเรียนรู้ทำให้นักเรียนนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในวิชา อื่น ๆ	4.44	0.58	มาก
รวม		4.53	0.15	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ รายวิชาอัลฟิคุส เรื่อง การละหมาดญะนาซะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) โดยรวมมีค่าเท่ากับ 4.53 และส่วนค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.15

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิคุส เรื่องการละหมาดญะนาซะฮ์ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการศึกษาคตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนรายวิชาอัลฟิคุฮ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ โดยใช้ บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียน กลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน ของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 ที่เรียนโดยใช้รูปแบบบทบาทสมมุติหลังเรียนสูงกว่าก่อน เรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรยาณี อาติมามะ และรอฮานี มาแฉะ (2564) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน ของการพัฒนาทักษะการพูดภาษาอาหรับ โดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมุติ กรณีศึกษา : โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดนราธิวาสขนาด ใหญ่พิเศษ จังหวัดนราธิวาส คะแนนก่อนการเรียนของของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนมี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 31.06 และคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 49.16 แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลัง เรียนมีค่าสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้บทบาทสมมุติ สามารถเพิ่มความรู้ให้กับนักเรียนมาก ขึ้นเพราะผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักวิชาการตามที่ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ คำแนะนำ ศึกษาหลักสูตร เอกสาร ประกอบการใช้หลักสูตร มีผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมินความ ถูกต้องสมบูรณ์และในส่วนที่ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะผู้วิจัยก็ได้นำมาปรับปรุงแก้ไขก่อนดำเนินการสอน เพื่อให้นักศึกษาไม่รู้สึกเบื่อหน่ายและสามารถเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน ช่วยสร้างแรงจูงใจให้แก่ นักเรียน อีกทั้งยังทำให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติเสมอ เพราะต้องจัดกิจกรรมบทบาทสมมุติตลอดการ ทำกิจกรรม ทำให้นักเรียนมีความมั่นใจและกล้าที่จะปฏิบัติละหมาดญะนาซะฮฺ ซึ่งสอดคล้องกับปัจจัยตร สัมพันธ์ (2560) ที่ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาทักษะการพูดในฐานะการจัดการเรียนการสอนว่า ทักษะ การพูดเป็นทักษะพื้นฐานในการรับข้อมูลและถ่ายทอดความรู้สึคนึกคิดให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจ ดังนั้น ผู้เรียนควรได้รับการฝึกฝนอย่างเพียงพอที่จะสามารถสื่อความหมายได้อย่างถูกต้องเหมาะสมก่อนทักษะ การอ่านและการเขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบันส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเข้าใจได้ด้วยตนเอง โดยเน้นกิจกรรมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การสอนโดย ใช้การแสดงบทบาทสมมุติ เป็นอีกวิธีสอนหนึ่งที่จะให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้และเกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลิน การสวมบทบาทสมมุติเป็นวิธีการที่ช่วยให้บุคคล แสดงความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ที่อยู่ภายในออกมาทำให้สิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่เปิดเผยออกมาและนำมาศึกษาทำ ความเข้าใจกันได้ และได้ยกระดับผลสัมฤทธิ์ คลอร์และเบรย์ (Clare and Braym, 1978) ได้ศึกษาผลของ การใช้นิทานที่ส่งผลต่อพฤติกรรมและทัศนคติของเด็ก โดยใช้หุ่นจำลองและการแสดงบทบาทสมมุติ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย ระดับ 3 จากโรงเรียนประถมศึกษาสองแห่ง โดยให้นักเรียนแสดงอุปนิสัย ทำท่าทางให้เหมือนกับตัวละครในนิทานนั้น เมื่อเรียนจบแล้ววัดทัศนคติทันที พบว่าเด็กชายเหล่านั้นมี ทัศนคติที่ดีต่อสัตว์และหลังจากนั้นอีกหกสัปดาห์ที่ทำการวัดอีกครั้งหนึ่ง พบว่า การวัดทัศนคติเด็กชายทั้ง สองโรงเรียนมีความมั่นคง เด็กชายที่เคยล่าสัตว์ที่เลิกล่าสัตว์โดยแน่นอน ผลการศึกษานี้แสดงว่ามีผล โดยตรงต่อพฤติกรรมและทัศนคติที่มั่นคงของเด็กได้ดี แอนนา กุสนีเยริก (Anna Kusnierek, 2015) วิจัย

เรื่อง การพัฒนาทักษะการพูดโดยใช้การแสดงบทบาทสมมุติ โดยได้จัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการแสดงบทบาทสมมุติเป็น 6 บทเรียน ซึ่งในแต่ละบทได้มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้แบบแสดงบทบาทสมมุติ โดยในระยะแรกจะมีผู้สอนให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้ต่าง ๆ ที่ช่วยให้การแสดงบทบาทสมมุติของนักเรียนดำเนินการอย่างราบรื่นโดยใช้สื่อใบความรู้ บัตรภาพและได้พบว่า ทักษะการพูดของนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนด้วยหลักไวยากรณ์และท่องคำศัพท์ต่าง ๆ นั้นมีทักษะการพูดที่อยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบแสดงบทบาทสมมุติ ผู้วิจัยได้สรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 ทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียน ($\bar{X}$ 23.56 S.D. 2.48) ทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังเรียน ($\bar{X}$ 30.76, S.D. 1.68) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบบทบาทสมมุติหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สัดส่วนคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน เห็นว่ามีความแตกต่างอย่างมากด้วยการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 ผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียนระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 กับนักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/1 ผลการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 ก่อนเรียนไม่แตกต่างกันแสดงว่านักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน ทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนของนักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 23.28 S.D. 2.69) ทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 23.56 S.D. 2.48) ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมก่อนเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน ผลการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ สำหรับนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ คะแนนนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 แสดงให้เห็นได้ว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบบทบาทสมมุติช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจมากขึ้น การสวมบทบาทสมมุติเป็นวิธีการที่ช่วยให้นักแสดงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ที่อยู่ภายในออกมาทำให้สิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่เปิดเผยออกมา และนำมาศึกษาทำความเข้าใจกันได้ และได้ยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ กับนักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 ทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังเรียนระหว่างนักเรียนกลุ่ม

ควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติ ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 28.44 S.D. 2.04) ทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังเรียน ($\bar{X}$ 30.76 S.D. 1.68) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนโดยใช้รูปแบบบทบาทสมมุติหลังเรียนสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สัดส่วนคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ด้วยการจัดการเรียนการสอน โดยใช้บทบาทสมมุติกับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ เห็นได้ว่าการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ สูงกว่าการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

3. ระดับความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ มีค่าอยู่ในระดับมากที่สุด จากผลการวิจัย พบว่านักเรียนมีค่าเฉลี่ยคะแนนความพึงพอใจต่อการเรียนโดยใช้วิธีการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ $\bar{X} = 4.53$ แสดงว่านักเรียนพอใจกับวิธีการเรียนโดยใช้บทบาทสมมุติ เพราะว่ากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 เป็นการสร้างความหลากหลายในการเรียนรู้ ให้กับผู้เรียน เนื่องจากวิธีการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ กิจกรรมการเรียนทำให้นักเรียน มีความสามารถในการพิจารณาสถานการณ์ต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ฝึกคิด ฝึกลงมือทำ ฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ ฝึกการแก้ปัญหาด้วยตนเองและผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ทำให้ระดับความพึงพอใจของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฮาดียะห์ เสงยามา (2562) ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบบทบาทสมมุติ พบว่า ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติในด้าน บรรยากาศ ด้านกิจกรรมการเรียนและด้านประโยชน์ที่ได้รับโดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับ มากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{x}=4.52$ S.D.= 0.19) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมุติ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) โดยรวมมีค่าเท่ากับ 4.53 และส่วนค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.15 กิจกรรมบทบาทสมมุติตามแนวคิดของ จันทกานต์ ไพรศรี และคณะ (2561) ที่พบว่าทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติในเชิงบวก โดยนักเรียนระบุข้อดีของการพูดภาษาอังกฤษ โดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมุติไว้ 4 ประการ ได้แก่ วิธีการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และประโยชน์ของการเรียนโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมุติ ความพึงพอใจ ต่อสภาพแวดล้อมหรือการแสดงทางพฤติกรรมต่อการปฏิบัติงานกิจกรรมโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมุติ ความพึงพอใจในการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ นักเรียนรู้สึกพอใจ ชื่นชอบในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ จนบรรลุผลสำเร็จโดยตามเกณฑ์เป็นหลัก

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้รายวิชาอัลฟิฮฺ เรื่องการละหมาดญะนาซะฮฺ โดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลการศึกษา ดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1/2 ทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียน ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 23.56 S.D. 2.48) ทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังเรียน ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 30.76 S.D. 1.68) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 23.28 S.D. 2.69) ทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 23.56 S.D. 2.48) ก่อนเรียนมีความสามารถไม่แตกต่างกัน และทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 28.44 S.D. 2.04) ทดสอบผลสัมฤทธิ์หลังเรียน กลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติ ค่าเฉลี่ยผล ($\bar{X}$ 30.76 S.D. 1.68) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมุติหลังเรียนสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมที่ได้รับการสอนตามการจัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้บทบาทสมมุติ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1 มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) โดยรวมมีค่าเท่ากับ 4.53 และส่วนค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.15

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 การนำกระบวนการเรียนการสอนรูปแบบบทบาทสมมุติไปใช้กับผู้เรียน ผู้สอน ควรศึกษาคู่มือสำหรับครู เพื่อสะดวกในการเตรียมการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและมีทักษะกระบวนการคิดที่หลากหลาย ดังนั้นจึงควรส่งเสริมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลไปยังการเรียนรู้ที่สูงขึ้นต่อไป

1.2 ในการทำแบบฝึกหัดและแบบทดสอบ ครูผู้สอนควรแจ้งผลให้ผู้เรียนได้ทราบผล ทุกครั้ง เพื่อให้ผู้เรียนได้ทราบผลถึงความก้าวหน้าของตนเอง มีความภาคภูมิใจ และความต้องการพัฒนาตนเอง และการจัดเตรียมสภาพแวดล้อม วัสดุ อุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้อย่างเหมาะสมกับการเรียนรู้ของผู้เรียนกิจกรรมการเรียนรู้ที่ จัดให้ควรมีความหลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรได้มีการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ในรายวิชาอื่น ในระดับอิสลามศึกษาตอนปลาย (ชานาวิยะฮฺ) ปีที่ 1 และระดับชั้นอื่น ๆ

2.2 ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การคิดวิเคราะห์ เจตคติ ความพึงพอใจ และความรับผิดชอบ ในรายวิชาอื่นและระดับชั้นอื่นๆ ต่อไป

รายการอ้างอิง

รายการอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- กาญจนา อรุณสุขรุจิ. (2546). ความพึงพอใจของสมาชิกสหกรณ์ต่อการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรไชยปราการจำกัดอำเภอไชยปราการจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *หลักสูตรอิสลามศึกษา 2546*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2543). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปิยจิตร สังข์พานิช. (2560). การพัฒนาทักษะการพูดภาษาฝรั่งเศสด้วยการแสดงบทบาทสมมติสำหรับนักศึกษาวิชาเอกการจัดการการท่องเที่ยว. *คณะวิทยาการจัดการ. วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยในประเทศไทยในพระราชนิพนธ์*. 40(134): 41-54.
- ปราณี กองจินดา. (2549). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และทักษะการคิดเลขในใจของนักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบชิปปาโดยใช้แบบฝึกหัดที่เน้นทักษะการคิดเลขในใจกับนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้คู่มือครู*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตร และการสอน บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ยุทธนา ปัญญาดี. (2553). *การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีทักษะกระบวนการคิดเป็นลำดับขั้นตอนโดยนำแนวคิดการเขียนอธิบายด้วยผังงาน*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนพาณิชยการจรัสสินทวงศ์.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2541). *การบริหารเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สมพร เชื้อพันธ์. (2547). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองกับการจัดการเรียนการสอนตามปกติ*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สมยศ นาวิการ. (2533). *การบริหารเพื่อความเป็นเลิศ*. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ.
- สมนึก ภัททิยธนี. (2546). *การวัดผลการศึกษา*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.

สุรยาณี อาลีมามะ และรอฮานี มาเจ. (2564). การพัฒนาทักษะการพูดภาษาอาหรับโดยใช้กิจกรรมบทบาทสมมุติ : กรณีศึกษานักเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามขนาดใหญ่พิเศษจังหวัดนราธิวาส. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 8(2): 217-235.

อรุณ บุญชม. (2536). อัลฟิคุฮ์อัลมันฮะญียะ. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือ มานพ วงศ์เสงี่ยม.

ฮาดียะห์ เสงยามา. (2562). การพัฒนาทักษะการพูดภาษามลายูโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบบทบาทสมมุติสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนกลางปีที่ 1. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

รายการอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

al-Bukhari, Muhammad ibn Isma'il. (2018). *Sahih al-Bukhari*. al-Riyad: Dar al-Salam.

Anna Kusnierek. (2015). *Developing Students' Speaking Skills through Role-play*. Poland: Plac Tadeusza Kosciuszki.

Clore GL and Robert M Bray. (1978). *The Effects of Children's Stories on and Attitudes Modeling and Vicarious Role Playing*. England: Resources in Education.

Dixon D. and others. (1977). *Training Disadvantaged Preschoolers on Various Fantasy Activities: Effection Cognitive Function and Impulse Control Child Development*. British: Armada Publisher.

Lonnotti Ronald J. (1980). *A Longitudinal Investigation of Role Taking, Altruism and Empathy*. England: Resources in Education.

Muslim ibn al-Hajjaj. (1981). *Sahih Muslim*. al-Qahirah: Dar al-Maktabah.

ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
รายวิชาประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1

The Effects of Using Electronic Book to Develop Learning Achievement on Islamic
History Subject for Secondary Islamic Studies Stage Student Year 1

ฮาสนะ เสนะสนา¹ มุหัมมัดสุไหมี เฮงยามา¹ มุฮัมมัด เนสะและ²

Hasana Sensana,¹ Muhammadsuhaimi Hengyama,¹ Muhammad Nesaleh²

(Received: Oct 18, 2023; Revised: Dec 12, 2023; Accepted: Dec 15, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) 2) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) 3) เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนโรงเรียนมูลนิธิอาชีวะสถาน จำนวน 40 คน ที่เรียนในภาคการศึกษาที่ 2 / 2565 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์ของฉันทน์ 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์อิสลามของนักเรียน 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาอัตตารีค สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test ผลการวิจัยพบว่า 1) ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์ของฉันทน์โดยรวมเท่ากับ 83.30/86.25 2) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\mu=4.36$, $\sigma=0.10$)
คำสำคัญ: ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ความพึงพอใจของนักเรียน ปราชญ์มุสลิม

¹สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

¹Department of Teaching Islamic Education, Faculty of Education, Yala Rajabhat University

²สาขาวิชาการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

² Education Program Department of Teaching, Yala Rajabhat University

(Corresponding author / Email : hasanah.firstlove@gmail.com)

ABSTRACT

The purpose of this research aims to; 1) to develop and find the efficiency of learning management plans and e-books 2) to compare students' learning achievements between before and after learning by using e-books 3) to assess student satisfaction towards a learning management model that uses electronic books (E-Book). The samples were used 40 students of Azizstan Foundation School in the 2st semester of academic year 2022. The instruments were used; 1) An electronic book (E-Book) on My Wise Man 2) Achievement test in Islamic history of students 3) The student's satisfaction questionnaire towards the teaching and learning on Islamic history subject. The data were analyzed by mean (μ) percentage, standard deviation (σ) and t-test. The findings of the research were; 1) Performance Electronic books (E-Book) on my philosopher overall equal to 83.30/86.25. 2) It was found that the learning achievement by using electronic books after learning was higher than before learning at the statistical significance level of .05. 3) The satisfaction of Islamic Studies students at the end of the first year with the learning management of the history Subject on Muslim philosophers using electronic books (E-Book) was at a high level ($\mu=4.36$, $\sigma=0.10$).

Keywords: *Achievement, Electronic book (E-Book), Student satisfaction, Muslim philosophers*

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อ ความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสร้างสรรค์ ความก้าวหน้าทางวิชาการการสร้างสรรค์ความรู้ขึ้นจากการจัดสภาพแวดล้อมสังคมแห่งการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตการจัดการศึกษาต้องพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับ ผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) จากแนวคิดขั้นต้นมีความสอดคล้อง กับวิสัยทัศน์ของหลักสูตรอิสลามศึกษาพุทธศักราช 2546 คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อศาสนาอิสลาม โดยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีความศรัทธา ต่ออัลลอฮ์และรอซูลปฏิบัติตามหลักคำสอนของอิสลามตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึง ประสงค์ สามารถให้ความคิดเห็นและเหตุผลในการวินิจฉัย พิจารณาปัญหาต่างๆ โดยปราศจากความงมงาย มีความคิดสร้างสรรค์ ปรับปรุงแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ (สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา, 2564)

สาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวเหตุการณ์ หรือ สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตหรือในยุคสมัยต่างๆ เพื่อให้เข้าใจถึงพื้นฐานของมนุษย์ วิวัฒนาการของมนุษย์และสังคม รวมทั้งความสำเร็จและข้อผิดพลาดของมนุษย์เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์และแก้ปัญหาของสังคม ปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ของวิชาอัตตาริก หรือประวัติศาสตร์ คือเข้าใจประวัติ ความ เป็นมาความสำคัญของแต่ละบุคคลที่สำคัญในแต่ละยุคสมัยทางประวัติศาสตร์อิสลาม สามารถใช้วิธีการ ทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์ เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบและเกิดความตระหนักในการนำมา ประยุกต์ใช้เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ(กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ของนักเรียนโรงเรียน มูลนิธิอาชีวะสถาน พบว่า มีนักเรียนบางส่วนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ เนื่องจากนักเรียนขาดสื่อการเรียน เพื่อสร้างความสนใจในการเรียน จึงส่งผลให้นักเรียนไม่ตั้งใจเรียน และความพึงพอใจในการเรียนรู้อยู่ใน เกณฑ์ที่ต่ำ หากไม่ได้รับการแก้ไขก็จะทำให้ผู้เรียนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาประวัติศาสตร์ (อั บดุลอาซิซ ตูหยัง, 2562) การเปรียบเทียบผลทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านอิสลามศึกษา (I-Net) ประจำปีการศึกษา 2562 ระดับอิสลามศึกษาตอนกลาง สาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในปีการศึกษา 2561 ได้คะแนน 38.60 และปีการศึกษา 2562 ได้คะแนน 34.02 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายะลา เขต 3) แสดงให้เห็นว่า ผลทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านอิสลามศึกษา (I-Net) ระดับอิสลามศึกษาตอนกลางสาระการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ มีคะแนนที่ลดลง เนื่องจากนักเรียน ขาดการเอาใจใส่ในการเรียน จึงส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ลดลงดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการเรียนการสอน จำเป็นต้องมีการใช้สื่อหรือเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ในการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จะช่วยให้การสอน และการเรียนของนักเรียน มีประสิทธิภาพมากขึ้น แนวการสอนใหม่ จำเป็นต้องนำสื่อ หรือเครื่องมือและ วิธีการที่เหมาะสมเข้ามาช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ความเข้าใจ และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ผู้สอน จะต้องใช้ความรู้ความสามารถและเทคนิคต่าง ๆ ในการจูงใจผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม (แสงเดือน ทวีสิน, 2545) หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-BOOK) เป็นหนังสือเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่ผู้อ่านสามารถอ่านผ่านทาง อินเทอร์เน็ต มีการบันทึกและนำเสนอเนื้อหาสาระของหนังสือ ในรูปสัญญาณดิจิทัล เช่น ซีดีรอม (CD-ROM) ปาล์มบุ๊ก (Palm Book) หนังสือในระบบเครือข่าย (Online Book) และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ อื่นๆ (รวิวรรณ ขำพล, 2550 และประคองศรี ภาเรือง (2550) ลักษณะ โครงสร้างของหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์จะมีความคล้ายคลึงกับหนังสือทั่วไปที่พิมพ์ด้วยกระดาษ หากจะมีความแตกต่างที่เห็นได้ ชัดเจนก็คือ กระบวนการผลิต รูปแบบ และวิธีการอ่านหนังสือลักษณะโครงสร้างของหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์จะมีความคล้ายคลึงกับหนังสือทั่วไปที่พิมพ์ด้วยกระดาษ หากจะมีความแตกต่างที่เห็นได้ ชัดเจนก็คือกระบวนการผลิต รูปแบบ และวิธีการอ่านหนังสือซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ (2545) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไว้ว่า สามารถแสดงทั้งข้อความ ภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหวและเสียงได้พร้อมกัน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้ผู้เรียนสามารถย้อนกลับเพื่อบทวนบทเรียนหากไม่เข้าใจและสามารถเลือกเรียนได้ตามเวลาและสถานที่ที่ตนเองสะดวก, ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนหัวข้อที่สนใจข้อใดก่อนก็ได้และสามารถย้อนกลับไปที่ต้นฉบับเอกสารหรือกลับมาเริ่มต้นที่จุดเริ่มต้นใหม่ได้อย่างสะดวกรวดเร็ว, หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ช่วยให้การเรียนมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมีประสิทธิภาพในแง่ที่ลดเวลาลดค่าใช้จ่ายสนองความต้องการและความสามารถของบุคคล มีประสิทธิผลในแง่ที่ทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมาย

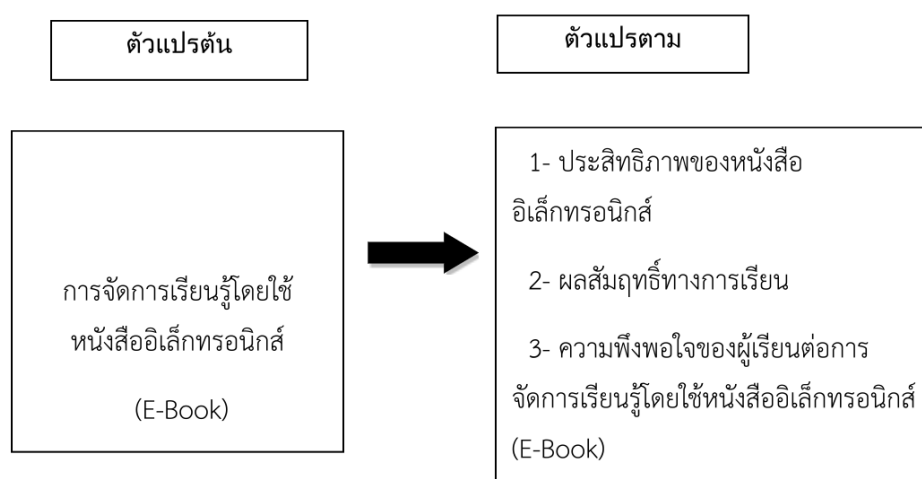
ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความคิดที่จะศึกษาเกี่ยวกับนักปราชญ์มุสลิม เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน เรื่อง นักปราชญ์มุสลิม สารวิชาประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2546 ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มีเหตุผลในการวินิจฉัย พิจารณาเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยยึดหลักการอิสลาม ตลอดจนการนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในกิจวัตรประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักเรียน ที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

กรอบแนวคิดวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่อง ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์อิสลามสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 ซึ่งมีรายละเอียดตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่มีต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์รายวิชาอัตถศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 มี 10 ห้องเรียน รวมนักเรียนจำนวน 412 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 โรงเรียนมูลนิธิอาชีวะสถาน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1/9 โรงเรียนมูลนิธิอาชีวะสถาน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2565 จำนวน 40 คนเป็นกลุ่มทดลองและนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1/5 รวมเป็น 40 คนเป็นกลุ่มควบคุม ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจงจากห้องเรียน (Purposive Sampling)

1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาการวิจัยสาระการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง ชีวิตประวัติของนักปราชญ์มุสลิม จำนวน 8 คน ได้แก่ 1) อิบน์ค็อลดุน 2) อัลคอติฟอัลบัมดาดี 3) ญาบิรอิบน์ ฮัยยาน 4) บุรฮานุดดีน อัลฮัรณนี 5) อิบน์ ชะฮ์นุน 6) อัลคอวาริซมี 7) อัลฟารอบี 8) อิบน์รุชด

1.3 ขอบเขตด้านตัวแปร

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตด้านตัวแปรทั้งหมด 2 ตัวแปร คือ ตัวแปรอิสระ (Independent variable) การสอนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) และตัวแปรตาม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

1. หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์ของฉันทน์ โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ตรวจสอบคุณภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน พิจารณาคำดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งได้คำดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.67-1.00 แสดงว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความสอดคล้อง จากนั้นนำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2564

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์อิสลามสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 มีลักษณะเป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่ามีค่า IOC ระหว่าง 0.67-1.00 แสดงว่าแบบทดสอบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความสอดคล้องสามารถนำไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 ที่เรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ จำนวน 40 คนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างเพื่อหาความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนกรายข้อ ข้อสอบที่ดีควรมีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.20-0.80 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป ผลพบว่าข้อสอบมีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.40-0.90 และมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.30-0.60 แสดงว่าข้อสอบมีค่าความยากง่ายค่อนข้างง่ายถึงปานกลางและมีค่าอำนาจพอใช้

3. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนรายวิชาประวัติศาสตร์อิสลามสำหรับนักเรียน ชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) จำนวน 10 ข้อ ตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พิจารณาคำดัชนีความสอดคล้อง พบว่ามีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. วิเคราะห์หาประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้รายวิชา ประวัติศาสตร์ระดับชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1

2. วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ประวัติศาสตร์ โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

3. วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษา ปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) โดยหาค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยใช้เกณฑ์ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545)

- ระดับ 5 หมายถึง มีความพอใจมากที่สุด

- ระดับ 4 หมายถึง มีความพอใจมาก

- ระดับ 3 หมายถึง มีความพอใจปานกลาง
- ระดับ 2 หมายถึง มีความพอใจน้อย
- ระดับ 1 หมายถึง มีความพอใจน้อยที่สุด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยผลการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์(E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ครั้งนี้ มีขั้นตอนการ วิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ตามเกณฑ์คุณภาพ $E_1/E_2 = 80/80$
2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์(E-Book) ส าหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1
3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่องนักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแสดงดังนี้

1. ผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิภาพของ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์ของฉันโดยรวมเท่ากับ 83.30/86.25 รายละเอียดดังตารางที่ 1
- ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์มุสลิม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1

เรื่อง	ค่าประสิทธิภาพ			แปลผล
	E_1	E_2	$E_1 E_2$	
อับนุค็อลดูน	83.52	85.25	83.52/85.25	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
อัลคอติฟอัลบัมดาดี	83.34	85.25	83.34/85.25	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
ญาบิร อิบนุ ฮัยยาน	83.34	86.33	83.43/86.33	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
บุรฮานุดดีน อัลฮัรณญี	83.52	85.26	83.52/85.26	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
อิบนุ ชะฮุนน	82.29	86.33	82.29/86.33	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
อัลคอวาริซมี	83.52	87.38	83.52/87.38	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
อัลฟารอบี	83.51	85.26	83.51/85.26	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
อิบนุ รุชด	83.33	85.26	83.33/85.26	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์

เฉลี่ยโดยรวม	83.30	86.25	83.30/86.25	ประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์
--------------	-------	-------	-------------	-------------------------

จากตารางที่ 1 ประสิทธิภาพหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์มุสลิม สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 มีประสิทธิภาพโดยรวมเท่ากับ 83.30/86.25 แสดงว่าการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิม โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

2. ผลการวิจัย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่องนักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	N	คะแนนเต็ม	μ	σ	t
ก่อนเรียน	40	40	19.4	7.7	4.12
หลังเรียน	40	40	37	17.9	

* $p < 0.05$

จากตารางที่ 2 คะแนนทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 19.4 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ (σ) 7.7 และคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 37 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ (σ) 17.9 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนความแตกต่างของคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้สถิติ t-test เท่ากับ 4.12 พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. ผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\mu=4.36$, $\sigma=0.10$) รายละเอียดดังปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book)

รายการประเมิน	x	σ	แปลผล	ลำดับที่
1. การจัดประเมินในครั้งนี้มีประโยชน์ต่อนักเรียน	4.32	0.57	มาก	7
2. นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียน	4.53	0.60	มากที่สุด	2
3. นักเรียนได้รับความรู้/ประโยชน์จากการเรียนเพื่อไปปรับใช้ได้	4.47	0.60	มาก	3
4. รูปแบบ/หัวข้อ ในการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม	4.42	0.59	มาก	5
5. ระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม	3.89	0.85	มาก	10
6. การประชาสัมพันธ์การจัดการเรียนรู้	4.32	0.80	มาก	8
7. สถานที่จัดกิจกรรมมีความเหมาะสม	4.47	0.60	มาก	4
8. คุณครูสามารถให้ข้อมูล หรือตอบข้อซักถามได้เป็นอย่างดี	4.37	0.58	มาก	6
9. คุณครูมีความสุขภาพ เป็นมิตร และเป็นกันเอง	4.58	0.49	มากที่สุด	1
10. ภาพรวมความพึงพอใจในการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้	4.26	0.64	มาก	9
เฉลี่ยโดยรวม	4.36	0.10	มาก	

จากตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.36 มีค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ (σ) 0.10 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีความเฉลี่ยมากที่สุด คือ คุณครูมีความสุขภาพ เป็นมิตร และเป็นกันเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ (σ) 0.49 และค่าเฉลี่ยที่น้อยที่สุดคือ ระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ (σ) 0.85

อภิปรายผล

1. ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 มีประสิทธิภาพโดยรวมเท่ากับ 83.30/86.25 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานกำหนดไว้ 80/80 เนื่องจากผู้วิจัยได้สร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ประกอบด้วย คำนำ สารบัญ เนื้อหา และบรรณานุกรม ที่สามารถใช้งานได้อย่างง่ายและสะดวกรวดเร็ว สอดคล้องกับงานวิจัยของอาดิละห์ ลือแบบราห์ (2564) ได้ทำการพัฒนาผลสัมฤทธิ์รายวิชาอัตตารีค เรื่อง อุลูลอ์ฮิมียโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้

อัตรารีดโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 โดยได้คะแนนประสิทธิภาพ 83.30/86.25 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง อุลูลอฮมียะ มีประโยชน์และเข้าใจง่าย มีภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อหา มีการบรรยายที่ชัดเจน สีและขนาดตัวอักษรเหมาะสม สวยงามดึงดูดความสนใจของนักเรียน แบบฝึกหัด มีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนทำให้เกิดความสนุกสนานและได้รับความรู้ เป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑารัตน์ นาคมาลี และอภิชา แดงจารุญ (2563) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ชุดประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนธวัชภิเษก ผลวิจัยพบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ชุดประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 80.93/81.11 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดของ E1/E2 คือ 80/80 เนื่องจากในการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ชุดประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ได้ดำเนินการสร้างเสร็จแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเพื่อปรับปรุงให้ได้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่มีคุณภาพ ก่อนนำไปทดลองใช้ จึงมีผลทำให้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ชุดประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์มีความน่าสนใจ มีประโยชน์และสามารถทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้ง่าย อีกทั้งมีภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อหาการเรียนที่ชัดเจน ภาพวิทัศน์ สีและขนาดตัวอักษรเหมาะสม สวยงามมองเห็นได้ง่าย ภาพวิทัศน์และเสียงประกอบดึงดูดและกระตุ้นความสนใจของนักเรียนจึงเป็นผลทำให้ได้สื่อประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) มีประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจรัสสม ปานบุตร (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ดพบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง การอ่านออกเสียงภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า มีประสิทธิภาพเท่ากับ 84.88/82.27 ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนด ทั้งนี้เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้คำนึงถึงความรู้พื้นฐานและความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน นอกจากการให้นักเรียนได้เรียนรู้ภายในช่วงเวลาเรียนแล้ว นักเรียนยังสามารถนำไปใช้เรียนนอกเวลาเรียนกับคอมพิวเตอร์เครื่องอื่นๆ ได้ ทำให้ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลที่เรียนช้าและเร็วแตกต่างกันจึงเป็นผลให้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง การอ่านออกเสียงภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประสิทธิภาพเป็นตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้รายวิชา ประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนมีความแตกต่างกัน โดยมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 19.4 หลังเรียนเท่ากับ 37 ซึ่งคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่พัฒนามีประสิทธิภาพในการกระตุ้นความสนใจ และเพิ่มแรงดึงดูดให้ผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ที่สามารถทบทวนซ้ำได้และเรียนรู้ได้ตามความสามารถของแต่ละบุคคลทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการ

เรียนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจรัสสม ปานบุตร (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ด ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง การอ่านออกเสียงภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ด มีความแตกต่างกัน โดยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) คิดเป็นร้อยละ 58.40 และคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน คิดเป็นร้อยละ 23.87 แสดงว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การอ่านออกเสียงภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ด หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เนื่องจากการเรียนการสอนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ช่วยให้ผู้เรียนสามารถย้อนกลับเพื่อทบทวนบทเรียนหากไม่เข้าใจและสามารถเลือกเรียนได้ มีการอธิบายเนื้อหาบทเรียนให้เข้าใจง่ายขึ้น พร้อมกับเรียนแล้วสนุกเพลิดเพลิน ไม่เบื่อหน่าย และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองนักเรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบทเรียน สอดคล้องกับงานวิจัยของศักรินทร์ ศรีทอง (2555) ได้ทำการวิจัยการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง มหาสวัสดิ์บ้านเรากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง มหาสวัสดิ์บ้านเรากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งผู้เรียนแต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้ที่ใช้เวลาแตกต่างกัน ทำให้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่องนี้จะช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกพอใจกับการเรียน และมาเกิดความกดดัน ขณะเรียนเมื่อผู้เรียนเรียนไม่ทัน ทำให้ผู้เรียนไม่รู้สึกละเลาะระหว่างเรียน จึงส่งผลให้ผู้เรียนไม่รู้สึกละเลาะระหว่างเรียน จึงส่งผลให้ผู้เรียนมีประสิทธิภาพในการเรียนสูงขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติยารัตน์ ชีรภักดิ์สิริ ลดาวัลย์ วัฒนบุตร และณรงค์ฤทธิ์ โสภา (2560) ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\mu=4.36$, $\sigma=0.10$) เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมเป็นสื่อการสอนแบบใหม่ที่เป็นแรงดึงดูดความสนใจ ไม่เบื่อหน่าย สามารถทำให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนซ้ำได้หลายครั้งในเนื้อหาที่ไม่เข้าใจผู้เรียนเกิดความเพลิดเพลินและมีความสุขในการเรียนและมีความพึงพอใจต่อการเรียนซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของทัศนกร สมใจหวัง (2558) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) บนแท็บเล็ต เรื่อง ความรู้สู่อาเซียน สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา

และวัฒนธรรมสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์(E-Book) บนแท็บเล็ต เรื่อง ความรู้สู่อาเซียน สารการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง ชนิดของคำ ในภาษาไทยอยู่ในระดับมาก เนื่องจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ที่มีคุณภาพ มีตัวการ์ตูนบรรยายประกอบเนื้อหา เพื่อสร้างความสนใจของนักเรียน กระตุ้นให้นักเรียนตื่นตัวในการเรียนรู้ และนักเรียนสามารถย้อนกลับไปเรียนในเรื่องเดิมได้หากยังสงสัยหรือไม่เข้าใจ มีแบบฝึกหัดท้ายบทเป็นการทบทวนทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ มากขึ้น มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรัสสม ปานบุตร (2557) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ด ผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เรื่อง การอ่านออกเสียงภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ด อยู่ระดับมากที่สุด ($m = 4.53$, $s = 0.44$) เพราะว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เป็นสื่อที่มีลักษณะแบบมัลติมีเดีย มีตัวอักษร ภาพกราฟิก เสียง และภาพเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นการสร้างความสนใจให้กับผู้เรียนได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้เรียนสืบค้นข้อมูลได้อย่างเต็มที่ ผู้เรียนจะเรียนรู้ไปตามความสามารถโดยไม่ต้องเร่งหรือรอผู้อื่น หากมีส่วนใดไม่เข้าใจก็สามารถย้อนกลับมาเรียนรู้ใหม่ เรียนรู้ซ้ำได้เรื่อย ๆ และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการสอดคล้องกับงานวิจัยของศักรินทร์ ศรีทอง (2555) เรื่อง มหาสวัสดิ์บ้านเรากลุ่มการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนทุกคนที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) มีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) โดยรวมอยู่ระดับดี อาจเป็นเพราะว่านักเรียนเห็นว่าบทเรียนเป็นสื่อที่แปลกใหม่ น่าสนใจเนื้อหาไม่ยากเกินไปโดยใช้ข้อความภาพนิ่ง อักษรภาพเคลื่อนไหว เสียงบรรยายที่ดึงดูดความสนใจ ทำให้รู้สึกสนุกกับการเรียนหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจมากยิ่งขึ้น

สรุป

การวิจัยเรื่อง ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาประวัติศาสตร์อิสลามสำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายปีที่ 1 สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์(E-Book) สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
2. ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ รายวิชาประวัติศาสตร์ เรื่อง นักปราชญ์มุสลิมโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) ภาพรวมอยู่ระดับมาก ($\mu=4.36$, $\sigma=0.10$)

3. ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์(E-Book) เรื่อง นักปราชญ์มุสลิม รายวิชา ประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นอิสลามศึกษาตอนปลายชั้นปีที่ 1 มีประสิทธิภาพโดยรวมเท่ากับ 83.30/86.25 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานกำหนดไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

- 1.1 ควรมีการเพิ่มเวลาสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาเรียนและทำกิจกรรมได้อย่างเต็มที่
- 1.2 ครูต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยทั่วถึง ส่งเสริมและให้กำลังใจแก่ผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ

2. ข้อเสนอแนะ ในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 การศึกษาวิจัยการสอนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ หรือ เนื้อหาอื่นๆ เพื่อติดตามดูประสิทธิภาพการสอนต่อไป
- 2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเปรียบเทียบการสอนโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบอื่นๆ
- 2.3 ควรมีการเปรียบเทียบความคงทนในการเรียนรู้ของผู้เรียนว่า การสอนวิธีใด ส่งผลต่อความคงทนในการเรียนรู้ได้ดีกว่ากัน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรอิสลามศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กิตยารัตน์ ชีรภักดีริ ลดาวัลย์ วัฒนบุตร และณรงค์ฤทธิ์ โสภณ. (2560). *ไอซีทีเพื่อการศึกษา*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- จรัสสม ปานบุตร. (2557). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ E-book เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียง ภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านหนองเค็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากรนครปฐม.*
- จุฑารัตน์ นาคมาลี และอภิชา แดงจำรูญ. (2563). *การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ E-book ชุด ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนทวิธา.*

วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีเทคนิคศึกษา, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

ทัศนกร สมใจหวัง. (2558). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ E-bookบนแท็บเล็ต เรื่องความรู้คู่อาเซียนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดสามัคคีสุทธาวาส. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเขตบางพลัด.

บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ ครั้งที่7). กรุงเทพฯ: สุวีริยา.

ประคองศรี ภาเรือง. (2550). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และทักษะการ คิดเลข ในใจของนักเรียนที่ได้รับการสอนตามรูปแบบชิปปาโดยใช้แบบฝึกหัดที่เน้นทักษะการคิดเลข ในใจกับนักเรียนที่ได้รับการสอน โดยใช้คู่มือครู. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (หลักสูตร และการสอน). พระนครศรีอยุธยา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

รวีวรรณ จำพล. (2550). การพัฒนาหลักสูตรตามแนวปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: นีลพอยท์.

ศักรินทร์ ศรีทอง. (2555). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง มหาสวัสดิ์บ้านเรา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีเทคนิคศึกษา, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). รายงานการศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 (ฉบับสรุป). พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนานโยบายด้านการเรียนรู้ สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนารการเรียนรู้.

เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ. (2545). กลยุทธ์การสอนคิดวิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

แสงเดือน ทวีสิน. (2545). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองกับการจัดการเรียนการสอนตามปกติ. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (หลักสูตรและการสอน), บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

อับดุลอาซิช ดุหยง. (2562). เทคโนโลยีการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

อาดิละห์ ลือแบบราแห่ง .(2564). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์รายวิชาอัตตาริค เรื่อง อุลูลอหมียโดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์(E-book)สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.

ศึกษาวิเคราะห์หะดีษมุรซัลและทัศนะของนักปราชญ์อิสลาม ในการนำไปใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม

An Analytical Study of Hadith Mursal and the Views of Islamic Scholars on Its Application in Islamic Principles

นิอาบาดี มิง¹ อับดุลฮาดี สะบูดิง² อับดุลลอฮ์ อัลอุซามะฮ์³

Ni-abadee Ming,¹ Abdulhadee Sabuding,² Abdulloh Al-Usamah³

(Received: June 11, 2023; Revised: Dec 06, 2023; Accepted: Dec 23, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์นักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัล และจุดยืนในการนำไปใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม การศึกษานี้ใช้การวิจัยเชิงเอกสาร โดยทำการตรวจสอบหนังสือตำรา ของทั้งนักปราชญ์ฟิกฮ์ และนักปราชญ์หะดีษ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบระหว่างศาสตร์สองแขนงฮะดีษและอุศูลฟิกฮ์ ผลการศึกษาพบว่า นักปราชญ์ฟิกฮ์และนักปราชญ์หะดีษให้นิยามและมโนทัศน์หะดีษมุรซัลต่างกัน โดยพิจารณาเงื่อนไขความน่าเชื่อถือของผู้รายงานหะดีษเป็นสำคัญ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับยุคสมัยและสถานะของผู้รายงานที่เป็นศอฮาบะฮ์และผู้ที่มีชีวิตยุคถัดมา ทำให้จุดยืนในการนำไปใช้ในศาสนบัญญัติ แบ่งออกเป็น 3 ทัศนะ คือ 1) ยึดถือและนำไปใช้ในทุกรกรณี 2) ไม่ยอมรับและปฏิเสธการนำไปใช้ 3) ตั้งเงื่อนไขการนำไปใช้ว่าต้องมีหลักฐานอื่นๆ มาสนับสนุน การนำผลวิจัยไปใช้เป็นแนวทางให้คณะวิทยการอิสลาม ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา ผู้นำอิสลาม ครูสอนศาสนาอิสลาม และบุคคลทั่วไปสามารถประยุกต์หลักการพลความแตกต่างของทัศนะที่อยู่บนพื้นฐานความแตกต่างของมโนทัศน์ และเงื่อนไขการนำไปใช้ด้วยหะดีษนบี (ขอความสันติจงมีแด่ท่าน)

คำสำคัญ: หะดีษมุรซัล นักปราชญ์อิสลาม ฟิกฮ์

¹ สาขาวิชากฎหมายอิสลามและอิสลามศึกษา คณะวิทยการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Department of Islamic Jurisprudence and Islamic Studies, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

² สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² Department of Islamic Studies, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

³ สาขาวิชาหลักความเชื่อและปรัชญาอิสลาม คณะวิทยการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

³ Department of Islamic Creed and Philosophy, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

(Corresponding author / Email : niabadee.m@psu.ac.th)

ABSTRACT

The objective of this research aimed to study the views of Islamic scholars on Hadith Mursal and its standpoint of the application in Islamic principles. This study was the documentary research by examining books of Fiqh scholars and Hadith scholars and analyzing the comparison of Usul al-Hadith and Usul al-Fiqh. The results revealed that Fiqh scholars and Hadith scholars have different definitions and concepts on Hadith Mursal. The reliability of the Hadith narrators was an important consideration, which was related to the era and status of the reporters including the companions of the Prophet (Sahabah) and the pious predecessors (al-Salaf al-Salih) Accordingly, the standpoint of the application in Islamic principles was divided into three views: 1) uphold and apply in all cases, 2) reject and refuse to apply, and 3) set conditions for use that require other evidence to support. How to apply the results: As guidelines for the Faculty of Islamic Science, Wasatiyyah Studies Center, Islamic leaders, Islamic teachers and the public, the findings can be applied in the principle and respect for the differences in viewpoints, based on the concepts and conditions for the application of the Hadith of the Prophet Muhammad (PBUH).

Keywords: *Hadith Mursal, Islamic scholars, Fiqh*

บทนำ

ศาสนบัญญัติอิสลามหรือหุก่มฟิคว์ แบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นแกนหลัก และส่วนที่เป็นข้อปลีกย่อย ซึ่งทั้งสองกลุ่มนั้นอยู่บนพื้นฐานอัลกุรอานและอัลหะดีษ ในส่วนที่เป็นแกนหลักนั้นแน่นอนว่าไม่มีนักปราชญ์อิสลามท่านใดมีความเห็นต่างกัน ส่วนที่มีความแตกต่างของทัศนะอยู่ในส่วนข้อปลีกย่อยเท่านั้น ไม่ใช่สาเหตุให้มุสลิมต้องขัดแย้ง หรือประนามกัน เพราะอิสลามเป็นสารัตถที่สุดท้ายของพระองค์อภิบาล และจะอยู่ถึงวันสิ้นโลก พระองค์จึงกำหนดให้มีข้อบังคับที่ไม่เปลี่ยนแปลง และข้อกำหนดที่เปลี่ยนแปลงตามแต่ปัจจัยแห่งยุคสมัย ทั้งสองอย่างนั้นเพื่อประโยชน์แด่มวลมนุษย์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า (Shaltut, M., 2007)

ในแง่ความแตกต่างของประเด็นปลีกย่อยของหุก่มฟิคว์นั้น ในบางยุคสมัยกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มุสลิมเกิดความสับสนคลุ้มคลั่ง และความแตกแยก เพราะต่างยึดถือสิ่งที่ตนเองมีความรู้และที่ตนเองยึดถือ อันเนื่องจากรับมาจากอาจารย์ มีความเคยชินต่อสิ่งนั้น ไม่อยากเปลี่ยนแปลงใดๆ หรืออยากที่จะยอมรับทัศนะที่แตกต่าง ซึ่งจำเป็นต้องทำให้กระบวนการเรียนรู้ศาสนาเชื่อมโยงและเข้าหาแนวทางที่ชัดเจนของบรรดานักปราชญ์อิสลามที่น่าเชื่อถือ ซึ่งได้อธิบายความถูกต้องของหลักการตลอดจนสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างของทัศนะ รูปแบบความหลากหลายใดที่ศาสนาอิสลามยอมรับและแบบใดที่หลักการปฏิเสธและไม่ยอมรับ

แน่นอนว่าถึงแม้ความขัดแย้งนั้นยังคงอยู่ แต่จะอย่างไรให้เกิดบรรยากาศความเป็นสังคมอุดมความรู้และยึดมั่นหลักการที่ชัดเจน แน่นอนว่าเบื้องต้นคือ ต้องเปิดใจกว้างกับการดำรงตนท่ามกลางความหลากหลายได้ ซึ่งลักษณะเหล่านี้จำเป็นต้องมีการศึกษา การเสวนาหาข้อสรุปที่ชัดเจนเพื่อให้เห็นถึงสาเหตุความแตกต่างของข้อปลีกย่อยและการเคารพความแตกต่างของทัศนะของนักปราชญ์ที่มุสลิมทุกคนให้การยอมรับ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์หลักการพื้นฐานของอิสลามผ่านแนวทางการศึกษาสามกรอบสำคัญ คือ หลักอรรถาธิบายอัลกุรอาน (อูศูลดฟีซีร์) หลักศาสนบัญญัติ (อูศูลฟิกฮ์) และหลักการตรวจสอบหะดีษ (อูศูลหะดีษ) (Hawwa, S., 1998)

หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างของทัศนะคือ แนวทางการตรวจสอบและนำใช้หะดีษต่างกัน มีผลให้เกิดทัศนะที่ขัดแย้งกัน จนเมื่อไม่นานนี้เข้าสู่ผู้ที่ไม่ทราบถึงหลักการข้อนี้จึงทะเลาะเบาะแว้งในประเด็นปลีกย่อย ซึ่งแต่เดิม ศาสนาถือว่าเป็นพื้นที่ผ่อนปรน ไม่ถือว่าฝ่ายใดผิดหลักการ เพราะนักปราชญ์ทุกสำนักได้ทำการตีความอย่างถูกต้องมีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับแล้ว และบุคคลทั่วไปย่อมมีสิทธินำมาปฏิบัติตามแต่ที่ตนเองเชื่อมั่น โดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ไม่สามารถไปละเมิดล่วงเกินความเชื่อและการปฏิบัติกันได้

ฉะนั้นแล้วจึงจำเป็นต้องทำการศึกษามโนทัศน์นักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัล และจุดยืนการนำใช้ในหุก่มฟิกฮ์ที่แตกต่างกัน เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุของแนวคิด บริบท และการปรับจุดยืนให้เหมาะสมในประเด็นข้อปลีกย่อยในวาระต่างๆ ของสังคมมุสลิม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์นักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัลและจุดยืนในการนำใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์หะดีษมุรซัลและทัศนะของนักปราชญ์อิสลามในการนำใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ตรวจสอบเอกสาร หนังสือ ตำราที่ได้ศึกษาหะดีษมุรซัล ทั้งของปราชญ์หะดีษ และปราชญ์ฟิกฮ์
2. ศึกษาตำราคลาสสิกเปรียบเทียบสองแขนงอูศูลฟิกฮ์และอูศูลหะดีษ
3. ศึกษาวารสาร และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับหะดีษมุรซัล
4. สรุปผลการวิจัยและเรียบเรียงเป็นบทความวิจัย

บททวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดวิจัย

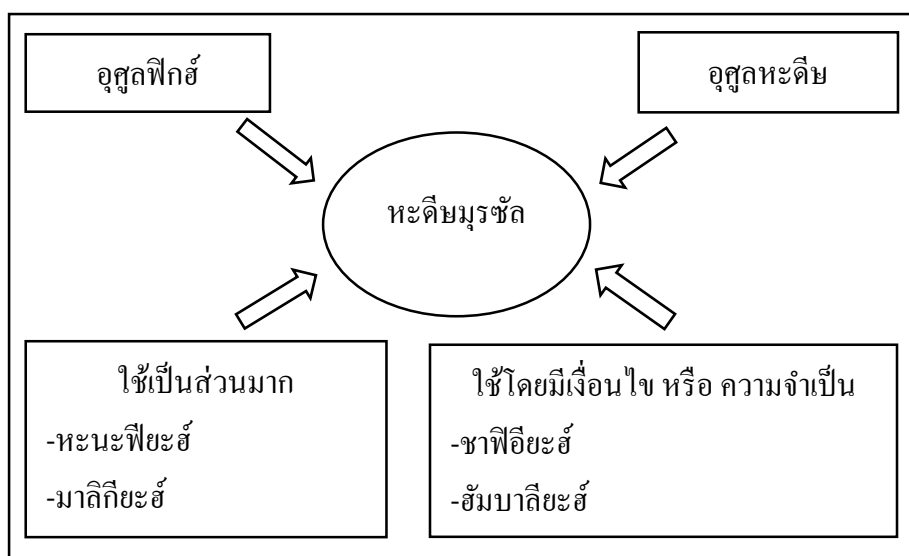
งานวิจัยในห้าปีหลังที่ถูกตีพิมพ์ในวารสารนานาชาติ ยังนำเรื่องหะดีษมุรซัลมาทำการวิเคราะห์ และยกประเด็นทางศาสนบัญญัติอิสลามเปรียบเทียบ (Fiqh Muqoron) เพื่ออธิบายข้อแตกต่างสองสายธาร คือ อุดุลฟิกฮ์ของแนวหนะฟียะฮ์ และอุดุลหะดีษของอูลามาส่່วนมาก โดยเฉพาะประเด็นการวิเคราะห์ ผู้รายงาน และเงื่อนไขความน่าเชื่อถือ ซึ่งหะดีษมุรซัลก็จะถูกกล่าวถึงบ่อยครั้ง

Abdulrahim, A. (2020) ได้เปรียบเทียบทัศนะของสำนักนิติศาสตร์ทั้งสี่ หะนะฟียะฮ์ มาลิกียะฮ์ ชาฟีอียะฮ์ ฮัมบาลียะฮ์ และได้จัดหมวดหมู่ทัศนะพร้อมทั้งยกประเด็นทางศาสนบัญญัติอิสลาม อาทิเช่น การสัมผัสสตรีทำให้เสียน้ำละหมาดหรือไม่ การเชือดอะกิเกาะห์สำหรับเด็กชายและเด็กหญิง และได้เน้นประเด็นทฤษฎีการให้น้ำหนักความน่าเชื่อถือของผู้รายงาน และการขาดหายของผู้รายงานในระดับใดที่ถือว่าสายรายงานอ่อนจนใช้เป็นหลักฐานไม่ได้

Salim, A. (2021) ได้ให้ข้อสรุปเปรียบเทียบในการนำใช้หะดีษมุรซัลเป็นหลักฐานหุ้กมต่างๆ คือ อิมามอบูหะนีเฬะฮ์ ผู้นำสำนักหะนะฟียะฮ์ ยอมรับหะดีษมุรซัลอย่างกว้างขวาง และใช้มากที่สุด รองลงมา คือ อิมามมาลิก ผู้นำสำนักมาลิกียะฮ์ ส่วนอิมามชาฟีอี ผู้นำสำนักชาฟีอียะฮ์ดั่งเงื่อนไขอย่างละเอียด ไม่ปฏิเสธการใช้งานทั้งหมด และอิมามอะหมัด ผู้นำสำนักฮัมบาลียะฮ์ใช้เมื่อจำเป็นและไม่มีหลักฐานอื่นๆ เท่านั้น

Abu al-Haj, S. (2015) เสนอแนวคิดการรายงานแบบหุ้กณะ เรียกว่า การรายงานในเมืองญุฬะฮ์ เมืองสำคัญในอิรัก ซึ่งมีความสำคัญไม่แพ้การรายงานในเมืองมะดีนะฮ์ ซึ่งมีความเหนือกว่าการรายงานแบบบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องระบุชื่อ เพราะอยู่ในยุคต้นอิสลาม เพราะอบูหะนีเฬะฮ์มีชีวิตช่วงปี ฮิจเราะฮ์ ศักราช 80-150 เท่านั้น

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์จุดยืนของสำนักคิดนิติศาสตร์อิสลามต่อการนำใช้หะดีษมุรซัล

ผลการศึกษา

1. ฐานคิดของนักปราชญ์อิสลามเพื่อกำหนดคินยามหะดีษมุรซัล

ความแตกต่างระหว่างสำนักคิดของปราชญ์อิสลามในการทำความเข้าใจตลอดจนกำหนดคินยามและมโนทัศน์ต่อหะดีษมุรซัล ซึ่งอยู่บนฐานคิดของความน่าเชื่อถือของผู้รายงาน โดยพิจารณาสองปัจจัย คือ 1) ปัจจัยภายในคือตัวผู้รายงานหะดีษที่มีคุณลักษณะที่น่าเชื่อถือจากสององค์ประกอบสำคัญคือ ความจำที่แม่นยำ และจริยธรรมอันสูงส่ง 2) ปัจจัยภายนอก คือ การรับรองความประเสริฐของบรรพชนมุสลิมสามร้อยปีแรกของอิเราะฮ์ศักราช โดยท่านศาสดามุฮัมมัด (ช.ล) เจ้าของหะดีษ

เมื่อนักปราชญ์อิสลามซึ่งนำหน้าระหว่างสองปัจจัยดังกล่าวข้างต้น จึงมีความเห็นออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ให้น้ำหนักปัจจัยภายนอก คือ ความน่าเชื่อถือของบรรพชนสามร้อยปีแรก 2) กลุ่มที่ให้น้ำหนักกับปัจจัยภายในคือคุณลักษณะตัวบุคคลที่รายงานหะดีษ 3) กลุ่มที่พิจารณาทั้งสองปัจจัย และใช้เงื่อนไขในการพิสูจน์

2. นิยามและมโนทัศน์บรรดานักปราชญ์อิสลามต่อหะดีษมุรซัล

จากฐานคิดข้างต้นของบรรดานักปราชญ์อิสลามในการพิสูจน์ ตรวจสอบ จนได้คำนิยามจำกัดความหะดีษมุรซัล ซึ่งมีทัศนะจัดออกเป็น 3 กลุ่มจาก 3 ฐานคิดข้างต้น คือ

กลุ่มที่หนึ่ง ส่วนใหญ่ของนักปราชญ์หะดีษ ให้นิยามว่า หะดีษที่ตาบิอิน อ้างถึงท่านนบี (ช.ล.) (Ibnu Hajar, A., 1984)

กลุ่มที่สอง ส่วนใหญ่ของนักปราชญ์อุศูลฟิกฮ์ ให้นิยามว่า หะดีษที่ศอฮาบี อ้างถึงท่านนบี (ช.ล.) (al-Halaby, R., 2009)

กลุ่มที่สาม ส่วนหนึ่งของนักปราชญ์ ให้นิยามว่า หะดีษที่ชื่อผู้รายงานคนหนึ่งตกไปจากสายรายงาน โดยหะดีษนั้นรายงานโดยตาบิอิน หรือคนรุ่นหลัง (Abu Zahrah, M., 2006)

3. จุดยืนของนักปราชญ์อิสลามในการนำหะดีษมุรซัลไปใช้ในศาสนบัญญัติอิสลาม

เมื่อนักปราชญ์ให้คำนิยามต่อหะดีษมุรซัลบนฐานคิดที่แตกต่างกัน ทำให้ผลกระทบต่อการใช้ในการกำหนดบทบัญญัติต่างๆของอิสลามจึงต่างกัน ดังเห็นได้จากจุดยืนที่แบ่งออกเป็นสามแนวทาง คือ

แนวทางที่หนึ่ง แนวทางของนักปราชญ์ฟิกฮ์ โดยเฉพาะสำนักคิดฮะนะฟี และมาลิกียะฮ์ ให้น้ำหนักหะดีษมุรซัลรองจากหะดีษมุสนัด ทำให้สามารถใช้ได้แทบจะใกล้เคียงกับหะดีษมุสนัดในการกำหนดบทบัญญัติต่างๆ (Abu Zahrah, M., 2006), (al-Halaby, R., 2009)

แนวทางที่สอง แนวทางของนักปราชญ์หะดีษ ไม่ให้น้ำหนักแก่หะดีษมุรซัลเลย เพราะถือว่าเป็นหะดีษที่สายรายงานขาดหายและน้ำหนักอ่อน ไม่สามารถนำไปใช้ในการกำหนดบทบัญญัติอิสลามได้ (al-Halaby, R., 2009)

แนวทางที่สาม แนวทางของอิมามชาฟีอี การนำใช้หะดีษมุรซัลในการกำหนดบทบัญญัติทางศาสนาสามารถทำได้ ภายใต้เงื่อนไขสนับสนุนความน่าเชื่อถือ คือผู้รายงานเป็นแกนนำนักปราชญ์ระดับอาวุโส และมีพื้ตวาของทัศนะนักปราชญ์รองรับ (az-Zuhayli, W., 2001)

4. ประเด็นทางศาสนบัญญัติอิสลามที่มีการนำหะดีษมุรซัลใช้สนับสนุนและอ้างอิง

นักปราชญ์อิสลามได้ทำการวินิจฉัยประเด็นทางศาสนบัญญัติในแง่มุมหลากหลาย บนฐานด้วยบทคืออัลกุรอานและอัลหะดีษ และฐานการตีความและมูลฐานสนับสนุน คือ อิมมาอฺ กียาส อิสติหฺซาน เป็นต้น และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับด้วยบทหะดีษที่นำมาใช้ในการทำความเข้าใจและตีความนั้นจะต้องพิจารณาความน่าเชื่อถือของสายรายงาน ซึ่งในกรณีหะดีษมุรซัล คือการพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของสายรายงาน ซึ่งอยู่บนฐานคิดที่ต่างกันระหว่างสำนักคิดทางฟิกห์และสำนักคิดทางหะดีษ อันส่งผลกระทบและปรากฏได้ในเอกสาร ตำรา ศาสนบัญญัติอิสลามที่มีการนำหะดีษมุรซัลมาใช้อ้างอิงและสนับสนุนต่อทัศนะของนักปราชญ์และสำนักคิด ซึ่งขอกล่าวถึงใน 3 กรณี เพื่อเป็นการนำเสนอภาพความเข้าใจที่ต่างกัน

กรณีที่ 1 การหัวเราะเสียงดังขณะยืนละหมาด ถือเป็นสาเหตุทำให้เสียน้ำละหมาดหรือไม่ ซึ่งเป็นทัศนะของฮะนะฟียะฮ์ใช้หะดีษมุรซัลอ้างอิง คือ นบี (ซ.ล.) ได้สั่งผู้ที่หัวเราะอาบน้ำละหมาดและทำการละหมาดใหม่

عن أبي العالية الرياحي : جاء رجلٌ في بصره ضَرٌّ، فدخل المسجدَ ورسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي بأصحابه، فتردَّى في حُفرةٍ كانت في المسجد، فضحك طوائف منهم، فلما قضى رسول الله صلى الله عليه وسلم الصلاة، أمر من كان ضحك منهم أن يعيدَ الوضوءَ ويعيدَ الصلاةَ.

รายงานโดย อบี อัลอาลียะฮ์ อัรริยาฮี ความว่า ชายตาบอดคนหนึ่งเดินมายังมัสยิดนบี ขณะท่านนำละหมาดพร้อมบรรดาศอฮาบะฮ์ ปรากฏชายตาบอดเดินตกหลุมในมัสยิด ทำให้ศอฮาบะฮ์ส่วนหนึ่งหัวเราะเสียงดัง เมื่อ นบี (ซ.ล.) ได้เสร็จสิ้นจากการละหมาด ท่านได้สั่งว่า ผู้ใดที่หัวเราะให้อาบน้ำละหมาดและละหมาดใหม่ (Abu Dawud, S., 1986)

กรณีที่ 2 การห้ามใช้ประโยชน์จากทุกชิ้นส่วนของซากสัตว์แม้ว่าจะลอกทำความสะอาดแล้วก็ตาม ซึ่งเป็นทัศนะมาลิกียะฮ์ โดยอ้างหะดีษมุรซัล รายงานโดยอับดุลลอฮฺ บิน อุกัยม

عن عبد الله بن عُكَيْمٍ : قُرِئَ عَلَيْنَا كِتَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَرْضِ جُهَيْنَةَ وَأَنَا غُلَامٌ شَابٌّ ؛ (أَلَا تَنْتَفَعُونَ مِنَ الْمَيْتَةِ بِإِهَابٍ وَلَا عَصَبٍ)

จากอับดุลลอฮ์ บิน อุกัยมฺ สารานุกรมจากท่านนบี (ช.ล.) ถูกส่งมายังเผ่าของเรา ณฮัษนะฮ์ ในตอนที่ฉันยังเด็ก และถูกอ่านขึ้น ความว่า พวกท่าน จงอย่าใช้ประโยชน์จากซากสัตว์ ไม่ว่าจะส่วนหนัง หรือเส้นเอ็นของมัน (Abu Dawud, S., 2009), (at-Tarmizi, M., 1996), (Ibnu Majah, M., n.d.)

กรณีที่ 3 การที่อิมามละหมาดในท่านั่งเพราะป่วยและมะมูมละหมาดในท่านยืน เป็นทัศนะอิมามชาฟีอี (ash-Shafi'i, M., n.d.) มีหะดีษมุรซัลสนับสนุน ถึงแม้ว่าจะมีสายรายงานอื่นก็ต้องอยู่ในข้อเสียหาคือตาม

عن هشام بن عروة عن أبيه : أن رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج في مرضه، فأتى أبا بكر وهو قائم يصلي بالناس، فاستأخر أبو بكر، فأشار إليه رسول الله : أن كما أنت، فجلس رسول الله إلى جنب أبي بكر، فكان أبو بكر يصلي بصلاة رسول الله، وكان الناس يصلون بصلاة أبي بكر.

รายงานโดยอิซฮาม บิน อูรวะฮ์ จากบิดาของเขา ความว่า ท่านรอซูล (ช.ล.) ขณะป่วยหนักก่อนท่านเสียชีวิตได้ออกมายังมัสยิด ในขณะที่อุมม์บักร์นำละหมาดต่อบรรดาศอฮาบะฮ์ อุมม์บักร์เห็นดังนั้นจึงจะถอยหลังเพื่อให้ท่านนบีนำแทนเขา แต่นบีชี้ให้เขาหยุดอยู่ที่เดิม และนบีเข้าละหมาดในท่านั่งใกล้กับอุมม์บักร์ อุมม์บักร์จึงละหมาดตามนบีในท่านยืน และบรรดาศอฮาบะฮ์ก็ละหมาดตามหลังอุมม์บักร์ในท่านยืนอีกทอดหนึ่ง (ash-Shafi'i, M., n.d.)

อภิปรายผล

ความแตกต่างของฐานคิดระหว่างสำนักคิดของปราชญ์อิสลาม ถูกศึกษาผ่านแนวทางสามศาสตร์สำคัญ คือ อูศูลดฟัซียร์ อูศูลหะดีษ และอูศูลฟิเกาะห์ ซึ่งเป็นข้อเสนอของ Hawwa, S. (1998) ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาประเด็นหะดีษมุรซัลที่ส่งผลต่อความแตกต่างทางการกำหนดศาสนบัญญัติในประเด็นปลีกย่อย โดยนำสองศาสตร์ คือ อูศูลหะดีษและอูศูลฟิเกาะห์ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นที่ศึกษา และไม่ได้นำอูศูลดฟัซียร์มาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเมื่อสายธารนักปราชญ์มีความหลากหลาย แน่แน่นอนว่าผลกระทบในรูปแบบทัศนะก็ต้องหลากหลายเช่นเดียวกัน ซึ่งงานของ Abu al-Haj, S. (2015) นำเสนอและสนับสนุนแนวทางของนักปราชญ์ฟิเกาะห์ โดยเฉพาะสำนักคิดฮะนะฟีอย่างชัดเจนในการนำใช้หะดีษมุรซัลในการกำหนดบทบัญญัติปลีกย่อยในหลายประเด็น โดยประเด็นฐานคิดสำคัญที่ Abu al-Haj, S. นำเสนอในหนังสือ (إسعاد المفتي على شرح عقود رسم المفتي) ซึ่งเขียนอธิบายหลักการวินิจฉัยปัญหานิติศาสตร์อิสลามตามแนวทางสำนักหะนะฟีฮะซ คือ การยึดการรายงานของชาวอุฎเฎฮ์ ว่ามีสถานะเท่ากับการรายงานของชาวมะดีนะฮ์ในสำนักมาลีเกียฮ์ อันเนื่องมาจากว่า อิมามของทั้งสองสำนักคิดนั้น มีชีวิตใกล้ชิดกับยุคศอฮาบะฮ์ และระยะสายรายงานสั้นมาก ทำให้มีการรายงานไม่เกินสามชั้น คือ จากอิมาม

สำนัก ไปยังดาบิอินอาวุโส ไปยังศอฮาบะฮ์ กระทั่งนบี (ซ.ล.) ทันทิ โดยมีศอฮาบะฮ์คนสำคัญคือ อิบน์มัสอูด และอาลี บิน อับดุลิบบ (ร.ฮ.) และยังให้ความเห็นอีกว่า สายรายงานแบบนี้เป็นการรายงานแบบหมู่คณะ ไม่ใช่รายบุคคลจำนวนน้อย ทำให้ไม่จำเป็นต้องระบุชื่อผู้รายงานเสมอไป เพราะมีความน่าเชื่อถือในลักษณะจำนวนผู้รายงานมีจำนวนมาก กอปรกับอยู่ในยุคต้นของอิสลาม ในขณะที่อิมามชาฟีอีและอิมามอะหมัด บิน ฮัมบัล อยู่ในยุคถัดมาจึงทำให้เข้มงวดกับสายรายงานมากกว่า และตั้งเงื่อนไขการรับหะดีษมุรซัลได้ยากกว่า เพราะสายรายงานยาวกว่า และเริ่มมีการหะดีษขึ้นแล้ว ขณะที่จะได้พบงานหลายชิ้นที่สนับสนุนแนวทางนักปราชญ์หะดีษ อาทิเช่น (مقدمة ابن الصلاح) และ (ألفية العراقي) (al-Halaby, R. 2009), (Ibnu hajar, A., 1984)

ฉะนั้นความจำเป็นของการรักษาคุณภาพในทุกบริบทของการขัดแย้งจึงมีความจำเป็นอย่างมาก จะพบได้ว่างานเขียนในปัจจุบันหลายชิ้น (Sheik Muhammad, A. 2008) Allouh, A. (2008) ได้นำเสนอหลักการวะสะฎียะฮ์ในการบริหารความสมดุลระหว่างความเชื่อและการปฏิบัติ ระหว่างการใช้ชีวิตการทำงาน การรักษาสุขภาพ ฯลฯ ซึ่งเป็นหลักการที่มีอยู่อัลกุรอานและอัลหะดีษ และสามารถเห็นได้จากบทบาทของสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี เองก็เน้นย้ำถึงเรื่องนี้ ในขณะที่คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ถือหลักการวะสะฎียะฮ์ในการออกแบบหลักสูตรการศึกษา และได้ให้ความสำคัญเรื่องการให้ความรู้ และการวิจัยภายใต้ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา (สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี, ม.ป.ป.)

ประเด็นที่จำเป็นต้องกล่าวถึงและทำการอภิปรายเพิ่มเติม เพื่อขยายปริมณฑลจากประเด็นหะดีษมุรซัล ตู่ความเข้าใจถึงเหตุผลในการยอมรับการอิติฮาดของบรรดาปราชญ์อิสลาม และการมีสิทธิในการเลือกตามทัศนะที่แต่ละบุคคลเชื่อถือ อีกทั้งควรกล่าวถึงงานชิ้นสำคัญทั้งงานคลาสสิกและร่วมสมัยที่นำทางความคิดในแต่ละยุคสู่ความเชื่อมโยงระหว่างฟิกซ์และหะดีษ

1. หนังสือคลาสสิกสองเล่ม *al-Muwatta'* และ *al-Um*

อิมามมาลิก ปราชญ์ผู้นำมัซฮับมาลิกียะฮ์ และอิมามชาฟีอี ปราชญ์ผู้นำมัซฮับชาฟีอียะฮ์ ทั้งสองได้ประพันธ์หนังสือที่นำเสนอแนวทางรวมระหว่างปราชญ์ฟิกซ์และปราชญ์หะดีษ ในหนังสือของทั้งสองท่านตามลำดับข้างต้น โดยเฉพาะ *al-Muwatta'* ที่ถือว่าเป็นหนังสือหะดีษที่ถูกจัดหมวดหมู่ตามทัศนะทางฟิกซ์ของอิมามมาลิก ในขณะที่ *al-Um* ได้เชื่อมโยงอัลกุรอาน อัลหะดีษ และการตีความอย่างสอดคล้อง ซึ่งเป็นตัวอย่างของงานสำคัญที่มีผลต่อวิทยาการอิสลามในยุคต่อมา

2. งานชิ้นสำคัญของอิบน์คัฎัยมียะฮ์

หนังสือ *Lifting the Blames from Great Scholars (رفع الملام عن الأئمة الأعلام)* (Ibnu Taymiah, A., 1992) ถึงแม้จะเป็นหนังสือเล่มเล็กจำนวน 92 หน้า รวมคำนำและสารบัญแล้วนั้น มีอิทธิพลอย่างมากในการชี้แจงสาเหตุและปัจจัยที่เป็นมูลฐานของความแตกต่างระหว่างบรรดาปราชญ์อาวุโสในอิสลาม อีกทั้งได้ขยายพาดานการรับรู้ถึงความเป็นไปได้ของความแตกต่างทางความคิดเห็น อันสมควรที่มุสลิมต้อง

รักษามารยาทอันดีงามต่อบรรดาปราชญ์ทุกสำนัก และเปิดใจกว้างต่อความหลากหลายนี้ เพื่อจะได้เรียนรู้ทางการศึกษาหาข้อเท็จจริงภายใต้บรรยากาศแห่งความดีงาม

3. งานที่ปกป้องหะดีษและบรรดาปราชญ์อิสลาม

หนังสือของเชคซิบาอียฺ (السنة ومكانتها في التشريع الإسلامي) (Siba'i, M., 2010) ถูกเขียนขึ้นเพื่อปกป้องปราชญ์อิสลามและสถานะอันสูงส่งของหะดีษ เพื่อแสดงข้อเท็จจริงที่นักบูรพาคดีที่ใช้หลักฐานเท็จในการใส่โคลนนักปราชญ์อิสลาม และยังถือเป็นงานร่วมสมัยชิ้นสำคัญที่ชี้แจงความสำคัญของหะดีษและบทบาทของปราชญ์สองสายธาร

4. งานที่ทำให้เกิดการปะทะของสองปริมณฑลทางความคิดระหว่างปราชญ์ฟิกฮ์และปราชญ์หะดีษ

หนังสือของเชคมอชาลี The Sunna Of The Prophet: The People Of Fiqh versus The People Of Hadith (السنة بين أهل الفقه وأهل الحديث) (al-Ghazali, M., 1989) ได้มีการตีพิมพ์จำนวนหลายครั้ง อีกทั้งเกิดงานเขียนตอบโต้จากนักวิชาการที่ไม่เห็นด้วยกับหลายประเด็นการตีความในหนังสือ ซึ่งบางเล่มที่ได้ก็ใช้สำนวนหยาบคาย ซึ่งบ่งชี้ว่าเกิดการปะทะกันของสองปริมณฑลสำนักคิด ระหว่างปราชญ์ฟิกฮ์และปราชญ์หะดีษ ที่มีต่อการตีความแบบใหม่ นำเสนอความเข้าใจแบบใหม่ต่อหะดีษ ถึงแม้ว่าหลังจากนั้นผู้เขียนเองก็ยังเปลี่ยนทัศนะในบางประเด็นของหนังสือเมื่อเวลาได้ผ่านไป แต่อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้บ่งชี้ถึงการปะทะปรับตัวระหว่างฐานคิดที่แตกต่างต่อประเด็นการอธิบายหะดีษ

5. พัฒนาการถัดมาจากงานข้างต้นในบรรยากาศที่เย็นขึ้น

หนังสือ ของเชคกอรออูวียฺ How do we deal with the Sunnah of the Prophet (كيف نتعامل مع السنة النبوية) (Qaradawi, Y., 2001) ผู้แต่งได้พยายามอธิบายแนวคิดของเชคมอชาลีอย่างเป็นระบบ และอยู่ในรูปสำนวนงานวิชาการที่ผสมลงด้วยระหว่างการตีความแบบปราชญ์ฟิกฮ์และการยึดถือกรอบกฎเกณฑ์ของปราชญ์หะดีษ ซึ่งเป็นการต่อยอดที่ลงตัวมากขึ้นของการวางน้ำหนักระหว่างแนวคิดสองสายธารแห่งอิสลาม อันเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีงามต่อวงวิชาการสหวิทยาการอิสลามในอนาคต

สรุป

การที่นักปราชญ์อิสลามกำหนดมโนทัศน์ต่อหะดีษมุรซัล ซึ่งอยู่บนฐานการขาดหายช่วงปลายสายรายงานหะดีษก่อนถึงท่านนบีมุฮัมมัด ซ.ล. และการให้น้ำหนักความเชื่อถือต่อสายรายงานนั้นๆ โดยมีเหตุผลความใกล้ชิดกับยุคนบี ซ.ล. และมีสายรายงานอื่น หรือหลักฐานอื่นมาสนับสนุน บ่งชี้ถึงความละเอียดละออของนักปราชญ์ และพบว่าจุดยืนในการนำใช้ในศาสนบัญญัติ แบ่งออกเป็น 3 ทัศนะ คือ 1) ยึดถือและนำไปใช้ในทุกรณี 2) ไม่ยอมรับและปฏิเสธการนำไปใช้ 3) ตั้งเงื่อนไขการนำไปใช้ว่าต้องมีหลักฐานอื่นๆ มาสนับสนุน ซึ่งทำให้ประเด็นการปฏิบัติในข้อปลีกย่อยมีผลวินิจฉัยต่างกัน โดยมีกรอบแวนมโนทัศน์สำคัญคือ อุกูลฟิกฮ์ และอุคูลหะดีษ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ประเด็นหะดีษมุรซัลเป็นเพียงประเด็นหนึ่งที่ถูกถกเถียงทั้งในวงวิชาการคลาสสิก และวงวิชาการร่วมสมัย อันเป็นประโยชน์ต่อการเชื่อมโยงระหว่างอัลกุรอาน หะดีษ และฟิกฮ์ สิ่งเหล่านี้คือฐานสำคัญของสหวิทยาการอิสลามแขนงต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน การกลับไปเชื่อมโยงทั้งสามศาสตร์เข้าด้วยกัน และศึกษาประเด็นต่างๆ ทั้งในเชิงปรัชญา ทฤษฎี การตีความ กระทั่งการประยุกต์ จำเป็นต้องทำสม่ำเสมอ และใช้แนวทางวะสะฎียะฮ์เพื่อระวางน้ำหนักให้เหมาะสมกับทุกบริบท โดยสามารถสรุปแนวทางการนำใช้ได้ดังนี้

- 1.1 การบูรณาการอัลกุรอาน หะดีษ และฟิกฮ์ กับบริบทสังคม
- 1.2 การก้าวข้ามปัญหาอุปสรรคความเห็นต่าง ผู้ความกลมเกลียว สามัคคี
- 1.3 นำหลักการวะสะฎียะฮ์คู่ขนานกับสหวิทยาการอิสลามในการบริหารจัดการ

ส่วนรวม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรศึกษาเชิงปรัชญา ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับอัลกุรอาน อัลหะดีษ และฟิกฮ์ เพื่อขยายขอบเขตหลักการวะสะฎียะฮ์ในบริบทต่างๆ ของสังคมมุสลิม เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีเพื่อจรรโลงสังคมแห่งความดีและพัฒนาสู่ความยั่งยืน
- 2.2 ควรศึกษาการประยุกต์ใช้กรอบสหวิทยาการอิสลามข้างต้นกับการศึกษาเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ฉบับภาษาไทย

สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี. (ม.ป.ป). *คุลยภาพแห่งอิสลาม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี.

ฉบับภาษาต่างประเทศ

- Abdulrahim, N. (2020). al-Hadith al-Mursal wa Athar al-Khilaf fi Qabulihi. *Journal Shariah and Law, Al-azhar University*, 11(11): 1003-1060.
- Abu Dawud, S. (1986). *al-Maraseel*. Misr: Dar al-Qalam.
- Abu Dawud, S. (2009). *Sunan Abi Dawud*. Beirut: Dar al-Risalah al-Alamiyah.
- at-Tirmizi, M. (1996). *Sunan at-Tarmizi*. Lebanon: Dar al-gharb al-Islami.
- ash-Shafi'i, M. (n.d.). *al-Risalah*. Lebanon: al-Maktabah al-Ilmiyah.
- Abu al-Haj, S. (2015). *Isa'dul Mufti*. Lebanon: Dar Bashaer.

- Abu zahrah, M. (2006). *Usul Fiqh*. Egypt: Dar Fikr Arabi.
- al-Ghazali, M. (1989). *as-Sunnah baina Ahlil Fiqh wa Ahlil Hadith*. Egypt: Dar Shurouk.
- al-Halaby, R. (2009). *Qafwul Athar fi Sofwi Ulumil Athar*. Lebanon: Dar Bashaer.
- Allouh, A. (2008). *Daorul Khitab Qurani fi Wasatiyah Ummah Muslimah*. Palestine: Islamic University of Gaza.
- Al-Zuhayli, W. (2001). *Usul Fiqh Islami*. Syria: Dar Fikr.
- Hawwa, S. (1998). *Jundun Allah Thaqafah wa Akhlaq*. Egypt: Dar salam.
- Ibnu hajar, A. (1984). *Annukat ala Ibni Salah*. Saudi Arabia: Islamic University of Medinah.
- Ibnu Majah, M. (n.d.). *Sunan Ibnu Majah*. Egypt: Dar Ihya' Alkutub Al-arabiyah.
- Ibnu Taymiah, A. (1992). *Raf'ul Malam an Al-a'immah Al-a'lam*. Saudi Arabia: Permanent Committee for Scholarly Research and Ifta.
- Qaradawi, Y. (2002). *Kaifa Nataa'mal Ma' Assunnah Annabawiah*. Egypt: Dar Shurouk.
- Salim, A.(2021). Hukm al-hadith al-Mursal inda A'immah al-Arba'ah. *Journal Alostath University of Tripoly*, 20(2): 199-229.
- Shaltut, M. (2007). *al-Islam Aqidah wa Shariah*. Egypt: Dar Shorouk.
- Sheik Muhammad, A. (2008). *al-Wasatiyah fil Islam*. Saudi Arabia: Naif Arab University for Security Sciences.
- Siba'i, M. (2010). *as-Sunnah wa Makanatuha fi al-Tashri' al-Islami*. lebanon: Dar Ibnhazim.

อิทธิพลอิสลามต่อวัฒนธรรมมลายูจังหวัดชายแดนภาคใต้

Islamic Influence on Malay-Muslim Culture in Southern Border Provinces

นุมาน หะยิมะแซ¹Numan Hayimasae¹

(Received: June 12, 2023; Revised: Dec 06, 2023; Accepted: Dec 12, 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการการเข้ามาของอิสลาม รูปแบบของอิทธิพลที่เข้ามาที่มีผลต่อการเปลี่ยนในสังคม ผลกระทบจากการเข้ามาของศาสนาอิสลามและการนำหลักการศาสนาอิสลามมาปฏิบัติใช้และศรัทธา การตอบสนองจากวัฒนธรรมและความเชื่อดั้งเดิม และการประนีประนอมของวัฒนธรรมมลายูดั้งเดิมต่อหลักการศาสนาอิสลาม การเข้ามาของอิสลามในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมาได้สร้างกระแสและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายต่อระบบวัฒนธรรมที่สั่งสมมาจากอิทธิพลศาสนาพุทธ ฮินดู และพราหมณ์ ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม คำสอนของศาสนาอิสลามที่มีความละเอียดอ่อนและมีรายละเอียดประเด็นปลีกย่อยต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา และวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในภูมิภาคนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์มลายู การน้อมรับในศาสนาอิสลามได้ล่อลอมให้เกิดอารยธรรมใหม่ที่เรียกว่า อารยธรรมมลายู-อิสลาม (Malay-Islamic Civilization) แทนที่อารยธรรมฮินดู-พุทธ คำสอนอิสลามยังได้เสริมสร้างความเกี่ยวโยงอย่างแน่นแฟ้นกับโลกมุสลิม โดยเฉพาะในดินแดนอันเป็นศูนย์กลางศาสนาอิสลามและจุดเริ่มต้นของศาสนาอิสลาม กล่าวคือ ดินแดนต้องห้ามทั้ง 2 แห่งที่เรียกสั้น ๆ ว่า “ฮารอมัยน์” หรือเขตต้องห้ามทั้งสองแห่ง พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ยาวนาน พื้นฐานผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้จะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทยมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ถูกนับรวมเป็นส่วนหนึ่งของภูมิภาคมลายู (Nusantara) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการเข้ามาของอิสลามจึงดำเนินไปไม่ต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ในภูมิภาค และได้สร้างสรรค์สังคมที่มีการนับถือศาสนา ความเชื่อและนิยามที่แตกต่างกัน และความเป็นชาติพันธุ์มลายูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน สามารถสร้างรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่แตกต่างกันทั้งในประเทศไทยเองและมุสลิมในอาเซียน

¹ สาขาภาษามลายูและมลายูศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี¹ Department of Malay Language and Malay Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

(Corresponding author / Email : hayimas@hotmail.com)

คำสำคัญ: อิทธิพลอิสลาม วัฒนธรรมมลายู จังหวัดชายแดนภาคใต้

ABSTRACT

This article aims to study the brief historical development the coming of Islam, aspects of influential pattern making change in Malay-Muslim society in Nusantara. The impact of the arrival of Islam and the implementation of Islamic principles and faith responses from traditional cultures and beliefs and their compromise to the tenet of Islam. The arrival of Islam in Southeast Asia from the 10th century onwards has created many trends and changes in cultural systems built on concrete and abstract influences of Buddhism, Hinduism and Brahmanism. Islam comes with teaching and guidance to the various aspects of human life namely society, politics, economy, education and the way of life of the people in this region. The acceptance of Islam has tempted the creation of a new civilization known as Malay-Islamic Civilization (Malay-Islamic Civilization) replacing Hindu-Buddhist civilization Islamic teachings have also forged a strong connection with the Muslim world especially in the lands that are the center of Islam and the beginning of Islam, that is, the two forbidden territories, known as "Haramayn" or the two forbidden land. Southern border provinces has a long journey of history traced back to the early 1st century. Although this area is now as a part of the Thai state, the southern border provinces were included as part of the Malay world (Nusantara). The social change from the arrival of Islam thus proceeded like any other area. in the region and has created a religious society different beliefs and sects and a unique Malay ethnicity can create a lifestyle that is the identity of Muslim communities in the three southern border provinces that are different both in Thailand and Muslims in ASEAN.

Keywords: *Islamic Influence, Malay Culture, Southern Border Provinces*

บทนำ

ก่อนการเข้ามาของอิสลามในภูมิภาคมลายู (Malay Archipelago) ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่คอคอกระในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ปัจจุบัน คาบสมุทรมลายูจนถึงเกาะสิงคโปร์ หมู่เกาะอินเดียน-ฮอลแลนด์ หรือ อินโดนีเซียปัจจุบัน บอร์เนียว และฟิลิปปินส์ ผู้คนในกรอบพื้นที่นี้ผ่านพ้นช่วงเวลาของการรับความเชื่อทั้งการเชื่อในภูมิผีปีศาจ ศาสนาฮินดู พุทธและพราหมณ์ ก่อนจะมารับนับถือศาสนาอิสลามนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 เป็นต้นมา เช่นเดียวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ อดีตราชอาณาจักรปัตตานีและลังกาสุกะตามลำดับ ร่องรอยความเชื่อดังกล่าวยังคงมีให้เห็นจนถึงปัจจุบันทั้งการค้นพบเมืองเก่า ณ หมู่บ้านจาละ และการรับเอาความเชื่อและวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมาของผู้คนมาจนถึงปัจจุบันซึ่งบางอย่างได้พยายามผสมผสานกับหลักความเชื่อและการปฏิบัติศาสนกิจ

บทความชิ้นนี้พยายามนำเสนอบทบาทของศาสนาอิสลามต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งมีทั้งการปฏิเสธทั้งหมด การรับมาบางส่วน และการการปรับให้ถือเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมมลายู เช่นเดียวกับพื้นที่ละแวกใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย การเปลี่ยนแปลงที่ปรากฏในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือตอนเหนือของมาเลเซียย่อมมีผลกระทบกันและกัน อย่างไรก็ตามภาพรวมศาสนาอิสลามได้สร้างการเปลี่ยนมหาศาลต่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมทั้งในเรื่องภาษา กิจวัตรประจำวัน การศรัทธาและความเชื่อ และการเกิดสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะสถาบันการศึกษอปอเนาะซึ่งมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชนมาจนถึงปัจจุบัน

กรอบแนวคิด

วิธีการวิจัยได้นำข้อสรุปจากผลการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาจากนักประวัติศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญด้านอิทธิพลของอิสลามต่อผู้คนในภูมิภาคมลายู 2 ท่าน คือ ศรีศักร วัลลิโภดม (2550) และ al-Attas, S. N. (1972) ในงานของศรีศักร วัลลิโภดม เรื่อง “เล่าขานตำนานเมืองใต้” ระบุว่า การเผยแผ่ของศาสนาอิสลามและการเข้ารับศาสนาอิสลามของกษัตริย์พะงูนี ในช่วงกลางค.ศ. ที่ 15 ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในขั้นเริ่มต้นอย่างน้อย 5 ประการด้วยกัน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ 2) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวิถีชีวิต 3) การย้ายเมืองจากที่เดิม อันเป็นที่ตั้งของเมืองลังกาสุกะในอดีต (บริเวณบ้านประแวและจาละในปัจจุบัน) มา ณ พื้นที่ศูนย์กลางแห่งใหม่คือชายฝั่งทะเลเพื่อละทิ้งถิ่นเดิมที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนาแบบฮินดู-พุทธ 4) การขยายตัวของศาสนาอิสลามที่มาพร้อมกับพ่อค้าชาวอาหรับและเปอร์เซีย และ 5) การกำเนิดสถาบันการศึกษา (ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, 2550) ส่วนงานของ al-Attas, S. N. เรื่อง “Islam dalam Sejarah dan Kebudayaan Melayu” ระบุว่า การเข้ามาของอิสลามได้เดินทางเข้ามาพร้อมกับคำสอนศาสนาและอารยธรรมที่ปรากฏในคำสอนศาสนาทั้งจากคัมภีร์อัล-กุรอาน และอัล-หะดีษ จากแหล่งที่มาของศาสนาอิสลามทั้งสองได้สะท้อนออกมาเป็นรูปแบบแห่งการดำเนินชีวิตทั้งระบบ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม และทั้งเพื่อโลกนี้และเพื่อโลกหน้า ตามทัศนะของ al-Attas, S. N. แล้ว การเข้ามาของศาสนาอิสลามในภูมิภาคมลายู-อินโดนีเซีย (Malay-Indonesian Archipelago) ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงมากมาย สาระสำคัญในศาสนาอิสลามและสิ่งปลีกย่อยในอิสลาม ได้แทรกซึมเข้าไปสู่ระบบการดำเนินชีวิต และอารยธรรมมลายู-อินโดนีเซีย และที่สำคัญก็คือ การเข้ามาของอิสลามได้ทำให้โลกมลายู-อินโดนีเซีย ได้เริ่มต้นสู่ยุคสมัยใหม่ (Modern Era) ท่านได้ระบุว่า (al-Attas, S. N., 1972)

..... และเช่นกันการเข้ามาของศาสนาอิสลามในโลกมลายู-อินโดนีเซียต่างถูกมองในฐานะ การเข้ามาของยุคใหม่ในประวัติศาสตร์ของมัน แน่นนอนที่สุด (อิสลาม) ได้มาโดยการนำเอาแนวคิดแห่งหลักเหตุผล และความรู้ทางความคิด (Aqliyah) และนำเอาระบบทางสังคมบนพื้นฐานของความอิสราฟขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และปัจเจกบุคคล คุณค่าแห่งความยุติธรรม และจรรยาใน

สาระของคุณค่าทางศาสนาและคุณค่าทางจิตวิญญาณ ทั้งหมดได้หล่อหลอมให้เป็นรากอัน
แข็งแกร่งของต้นไม้ที่อยู่ใต้พื้นดิน ศาสนาอิสลาม ได้นำมาซึ่งหลักเหตุผลและปัญหา ให้กับชน
ชั้นขุนนาง ชนชั้นกลาง และประชาชนทั้งหมด สภาพการณ์เหล่านี้สามารถสะท้อนได้จากกฎเกณฑ์
ทางศาสนาที่ทรงอิทธิพลหลายอย่างในประเด็นของปรัชญา และอภิปรัชญา

จากข้อสรุปของผู้ชำนาญการทั้ง 2 ท่าน ได้นำมาเป็นข้อสรุปในบทความนี้ว่า การเข้ามาของ
อิสลามนั้นได้สร้างการเปลี่ยนแปลงมากมาย แต่มิใช่ทั้งหมดที่เป้าหมายของหลักการศาสนาอิสลาม
ข้อสรุปดังกล่าวประกอบด้วยประเด็น การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ การได้มาซึ่งภาษามลายูอักษรยาวี
การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวิถีชีวิต

ผลการวิจัย

วัฒนธรรมกับศาสนาอิสลาม

วัฒนธรรมมีความหมายที่กว้างขวางมาก มีผู้ให้คำนิยามแยกไปตามสาขาวิชาที่ตนเรียนรู้มา เช่น
ให้ความหมายว่า เป็นสิ่งที่ดำรงและเป็นเลิศในสังคม เช่น คนตรีที่มีความไพเราะ ภาพที่มีชื่อเสียง
จิตรกรรมที่สวยงาม การกระทำที่ถูกกาลเทศะ เป็นต้น ความหมายนี้มีความสอดคล้องกับศัพท์ที่ว่า วัฒนธรรม
ซึ่งหมายถึงความเจริญ ฉะนั้นจึงมักจะมีผู้กล่าวถึงบุคคลที่มีรสนิยมสูง ประพฤติตนตามแบบฉบับที่ดีงาม
ของสังคม ว่ามีผู้ที่มีวัฒนธรรม วัฒนธรรมในความหมายนี้เป็นการแยกแยะการกล่าวถึงเรื่อง หรือส่วน
ต่างๆของวัฒนธรรม (Traits) ของวัฒนธรรมเท่านั้น ในทางสังคมศาสตร์ ความหมายของวัฒนธรรมมี
ขอบเขตเกินความกว้างขวางมาก ศาสตราจารย์ เฮิร์สโค-วิชส กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่
มนุษย์สร้างขึ้น” (Culture is the man made part of the environment) ซึ่งก็หมายความว่า วัฒนธรรมมี
ความหมายกว้างขวางเกินจริยศาสตร์ ศุนทรียศาสตร์ และขนบธรรมเนียมประเพณี (แหล่งเดียวกัน)

เมื่อวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับคน ซึ่งเชื่อมต่อกับ ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานของ
สังคม วัฒนธรรมของคนแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมล้านนา ย่อมแตกต่างจาก
วัฒนธรรมลาว วัฒนธรรมชาวเขา ย่อมแตกต่างจากวัฒนธรรมชาวเล และวัฒนธรรมคนชนบท ย่อม
แตกต่างกับวัฒนธรรมคนเมือง ดังนี้ เป็นต้น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมดังกล่าวไม่ได้เป็นที่มาของความ
ขัดแย้งกัน แต่เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ ในการที่จะเรียนรู้ความแตกต่างของกันและกัน

คำสอนศาสนาอิสลามได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อกระบวนการใช้ชีวิต และวัฒนธรรมความเป็นอยู่
ของประชาชน อิทธิพลของศาสนาอิสลามถูกแทรกซึมเข้าไปในพฤติกรรม และความคิดของคนมลายู
เกือบทุกด้านไป ความเป็นอยู่และการใช้ชีวิตประจำวัน การบริโภค การศึกษาหาความรู้การแต่งกาย ที่อยู่
อาศัย และการใช้ภาษาล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักการและคำสอนศาสนาอิสลาม

การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ

ก่อนเข้ามาของอิสลาม ชาวมลายูมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และพลังอำนาจที่สถิตอยู่ในสรรพสิ่ง (Dynamism) โดยเชื่อว่า ทุกอย่างจะมีพลังลึกลับเฉพาะตน ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ทั้งด้านบวกหรือด้านลบ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์เคารพบูชาสิ่งเหล่านั้น (Animism) นอกจากนี้ ชาวมลายูในสมัยนั้นยังมีความเชื่อและบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ ภูตผีปีศาจตลอดจนความเชื่อในเจ้าที่ต่างๆอาทิภูเขา ต้นไม้ แม่น้ำลำคลอง ทะเล พงuera ผืนดิน ซึ่งต่อมาผู้คนในภูมิภาคนี้ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ – ฮินดู ที่เริ่มมีบทบาทในค.ศ. ที่ 4 และ 5 และเผยแพร่อีกกว้างขวางจนกลายเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมพุทธ-ฮินดูในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเวลาต่อมา (Muhammad Lazim Lawei, 2005)

คำสอนของอิสลามตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในเอกภาพของอัลลอฮ์ การปฏิเสธพระเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย พร้อมทั้งยืนยันและยอมรับที่จะมอบความภักดีต่ออัลลอฮ์เพียงองค์เดียวเท่านั้น อิสลามปฏิเสธทุกพฤติกรรมที่นำไปสู่การตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ โดยถือว่าการตั้งภาคีกับอัลลอฮ์ในทุกรูปแบบนั้น เป็นอหิมาบาปที่ทำให้ความเป็นมุสลิมกลายเป็นโมฆะโดยปริยาย

การประกาศตัวเป็นมุสลิมจึงเปรียบเสมือนการประกาศถึงความเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อต่างๆที่ได้กล่าวมาข้างต้นสู่ความเชื่อในความเอกภาพของอัลลอฮ์ที่ปราศจากการตั้งภาคีในทุกรูปแบบ

ภาษาอาหรับ ตัวเขียนยาวี

การเข้ามาของศาสนาอิสลามได้เสริมสร้างอารยธรรมใหม่ๆ หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบะเริ่มต้น สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดก็คือ การเปลี่ยนแปลงในระบบการใช้ภาษามลายู จากการนำเอาภาษาอาหรับและตัวเขียนอาหรับและตัวเขียนภาษาเปอร์เซียบางตัว นำมาใช้ร่วมกันเรียกว่าตัวเขียนยาวี แต่ยังคงไว้ซึ่งการเรียกชื่อต่างๆในภาษามลายู แต่ความเป็นภาษามลายูถูกพัฒนาผ่านการนำตัวอักษรดังกล่าวจนสามารถเป็นภาษาหลักในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การเผยแผ่อิสลามได้นำมาซึ่งการใช้ภาษาอาหรับอันเป็นภาษาอัลกุรอานและอัลหะดีษอย่างกว้างขวาง ภาษามลายูดั้งเดิมที่ยืมตัวเขียน pallava และ kawi และตัวอักษรอาหรับมาใช้ ตัวเขียนยาวี (Jawi) ได้รับการประยุกต์ใช้จากตัวอักษรในภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซีย คำว่ายาวีเองสำหรับชาวอาหรับแล้ว โดยเฉพาะชาวอาหรับในมักกะฮ์ใช้เรียกคนมลายูและอินโดนีเซียมาจนถึงปัจจุบัน นักเขียนอาหรับเองก็ระบุและใช้คำว่ายาวีเพื่อเรียกคนในแถบนี้รวมถึงงานเขียนของอับนุบาฏูเฆาะฮ์ในหนังสือของท่าน อัล-ริซุลละฮ์ ที่เรียกผู้คนในเกาะสุมาตราว่าเป็น al-Jawah ดังนั้นชาวอาหรับเข้าใจโดยภาพรวมทั้งหมดว่าทั้งคนมลายู และคนอินโดนีเซียว่าคนในสัญชาติยาวาฮ์ หรือ ยาวี และเรียกตัวเขียนว่ายาวี ตัวเขียนอาหรับทั้งหมด 29 ตัวอักษรบวกกับตัวอักษรที่ไม่ใช่อาหรับอีก 5 ตัวที่คนมลายูสร้างขึ้นมาเอง 5 ตัวอักษรดังกล่าวประกอบด้ว ڤ ج ك غ เพื่อให้ออกเสียงคล้ายกับการออกเสียงและการใช้คำในภาษามลายู อย่างไรก็ตามทัศนะของอุมัร อาวัง แล้ว ยังได้ระบุเพิ่มเติมว่าที่จริงแล้วตัวอักษร ڤ และ ك เป็นตัวอักษรในภาษาเปอร์เซีย เนื่องจากเป็นตัวอักษรที่มีการใช้อยู่ในภาษานี้ และภาษาเปอร์เซียมีอิทธิพล

พอสมควรในการใช้ภาษาท้องถิ่นในอินเดีย และในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้แต่ในภาษามลายูเอง ตัวอย่างที่เห็นได้ศึกษาได้จากงานเขียนของฮัมซะฮ์ ฟันซูรี (Hamzah Fansuri) อุละมาฮ์สายซุฟีที่เขียนและแปลงานด้านปรัชญาจากอิบน์อะรอบี๊ งานเขียนของเขาในรูปแบบของกลอนและกวีในภาษามลายู เช่น อัสรอร์ อัลอะริฟีน (Asrar al-Arifin/ ความลับของผู้ชาญฉลาด) ชาร็อบ อัลอะซิกีน (Sharab al-Asyikin/ เครื่องดื่มของผู้ที่ชื่นชอบ) ซินัต อัลมุวาฮิดีน (Zinat al-Muwahhidin/ สุนทรีวิสัยของผู้รักเอกภาพ) งานเขียนเหล่านี้ทรงคุณค่าทั้งในเชิงเนื้อหา และภาษามลายูอันเป็นต้นแบบของการเขียนภาษามลายูอักษรยาวีมาจนถึงปัจจุบัน (Makmur Haji Harun. *et al.*, 2018)

อิทธิพลของอิสลาม และตัวเขียนอาหรับทำให้ภาษามลายูได้รับการพัฒนาและการแผ่ขยายของศาสนาอิสลามอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว หลายคำจากภาษาอาหรับ ทั้งที่ถูกปรับมาให้เป็นมลายูและการทับศัพท์มาโดยตรง เป็นให้เป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจทางศาสนา งานเขียนที่มีสาระสำคัญด้านศาสนาถูกเขียนและตีพิมพ์เผยแพร่ออกมาจนทำให้ภาษามลายู กลายเป็นภาษาหลักในภูมิภาคนี้ หรือ ที่เรียกว่า Lingua Franca การนำเอาศัพท์ภาษาอาหรับมาเป็นภาษามลายูทำให้เกิดการใช้ภาษานี้เพื่ออธิบายศาสนาต่างๆด้านกฎหมาย จริยธรรม เทววิทยา ปรัชญา และเตาเซาฟ

ซิดคาเวด บินอับดุลลอฮ์ อัล-ฟาฏอนีย์ ถือเป็นหนึ่งในบุคคลแรกๆ ที่มีบทบาทสำคัญในการปรับเปลี่ยนภาษาอาหรับเป็นภาษามลายู และการใช้เทคนิคต่างๆ ในการทับศัพท์ภาษาอาหรับมาเป็นยาวี โดยสามารถศึกษาได้จากงานเขียนของท่านที่มีอยู่มากกว่า 50 เล่มจากหลากหลายสาขาวิชาด้านศาสนา (Darwish Harahap, 1992) งานเขียนในยุคแรกๆ ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนด้านศาสนาเล่มขนาดเล็ก หรือ ที่เรียกว่า “รีซาละฮ์” เริ่มจากการเขียนงานด้านศาสนบัญญัติ การกล่าวปฏิญาณตนและเจ๋อนใจ การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายทาน (ซะกาต) และการประกอบพิธีฮัจญ์ แต่เมื่อผู้นับถืออิสลามเริ่มเข้าใจเป็นเบื้องต้นแล้ว งานเขียนในยุคต่างๆ จึงสามารถเข้าถึงรายละเอียดมากขึ้น (Darwish Harahap, 1992)

การกำเนิดสถาบันการศึกษา และศูนย์กลางการศึกษาอิสลาม

การศึกษาแบบเดิมที่สามารถแยกออกเป็น 2 แหล่งด้วยกัน แหล่งแรกก็คือ การศึกษาและถ่ายทอดความรู้ผ่านครอบครัว กล่าวคือการสอนและฝึกฝนผ่านพ่อแม่ หรือคนเฒ่าคนแก่ให้กับชนรุ่นหลัง สาระที่สอนมักเน้นในเรื่องงานฝีมือ ศิลปกรรม จรรยาบรรณ ศีลปะการต่อสู้ สมุนไพรและยารักษาโรค เป็นต้น ขณะที่อีกแหล่ง ก็คือ การสอนในราชวังที่มีผู้เรียนเป็นบุตรหลานชนชั้นสูง ซึ่งรวมถึงโอรสและธิดาของสุลต่าน และบุตรสาวบรรดาขุนนางในราชวัง ในการศึกษาอิสลามในยุคแรกเองก็เริ่มมาตั้งแต่ในราชวังก่อน โดยทางราชวังจะแต่งตั้งผู้รู้ทางศาสนาเป็นปราชญ์ประจำราชสำนัก ที่จะมามีบทบาทในการเผยแผ่ศาสนาอิสลามและหลักการอิสลามให้กับคนในราชวังและประชาชน ในยุคแรกจึงสามารถเห็นปราชญ์มุสลิมหลายท่านเป็นปราชญ์ประจำรัฐต่างๆ อย่างเช่น สุลต่านมันซูร ชาห์ แห่งมะละกา มีเมอลานา อาบูบักร์ สุลต่านมูดา มะฮูโกตา อาลัม แห่งอาเงะฮ์ มีซัมซุดดีน อัล-ซุมัทรานีย์ สุลต่านอาลาอูดดีน รืออัช ชาห์ แห่งยะโฮร์ มีตน ศรี ลานัง เป็นปราชญ์ และสุลต่านอิสมาแอล ชาห์แห่งปาตานีมีเชก ซาฟียุดดีน เป็น

ปราชญ์ประจำราชสำนัก เป็นต้น ดังนั้นราชวังถือเป็นศูนย์กลางของผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และปวงปราชญ์คนสำคัญ และราชวังได้ทำหน้าที่สำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่อิสลามอีกด้วย

การเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาของอิสลามได้ขยายเพิ่มมากขึ้นมาเป็นการศึกษาใน ศาสนสถาน โดยเฉพาะสุเหร่า และมัสยิด เช่นที่เกิดขึ้นในปาไซ ตามคำบันทึกของอิบน์บาฏูเญาฮะฮ์ (1345/ 46) ที่ระบุว่า ปาไซเป็นส่วนหนึ่งของโลกมลายูในยุคแรกที่ใช้มัสยิดให้อยู่ในฐานะสถานที่ประกอบศาสนกิจและการศึกษาอิสลาม การสอนอิสลามในมัสยิดนั้นจะสอนกับเด็กๆในช่วงเวลากลางวัน โดยการสอนเด็กเหล่านั้นจะเน้นการอ่านอัลกุรอานให้ถูกต้องตามหลักการอ่าน (Tajwid) และการสอนศาสนบัญญัติอย่างง่าย ขณะที่ในช่วงกลางคืนจะสอนกับกลุ่มผู้ใหญ่ในรูปแบบของ “halaqah” หรือ รายล้อมวง โดยมีผู้สอนเป็นจุดศูนย์กลาง

การก่อตั้งระบบปอเนาะและระบบมัดราซะฮ์ในฐานะเป็นศูนย์กลางการศึกษาอิสลาม ปอเนาะถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาอิสลามที่สำคัญ โดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีปอเนาะที่สำคัญๆหลายแห่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมๆกับการเกิดผู้รู้ทางศาสนาใหม่ๆ ทั้งที่ได้ผ่านระบบการศึกษาปอเนาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เอง หรือการศึกษาเพิ่มเติมในมกเกฮ์และมาดีนะฮ์ หรือที่เรียกกันว่า “haramayn” ระบบการศึกษาปอเนาะได้รับการท้าทายครั้งสำคัญในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เมื่อระบบมัดราซะฮ์ได้รับการสถาปนาขึ้นมา นักเรียนจากประเทศไทยที่ไปเรียนในฮารามัยน์ โดยเฉพาะในมกเกฮ์ในช่วงปลายและต้นศตวรรษที่ 20 ได้รับประสบการณ์การศึกษาอิสลามแบบใหม่ คือ ระบบมัดราซะฮ์ ที่แม้โดยสาระส่วนใหญ่ของศาสตร์และตำรับตำรายังคงเป็นแบบเดิมอย่างที่นักเรียนรุ่นเก่าๆที่ผ่านการเรียนมา แต่ระบบมัดราซะฮ์มีความแตกต่างในแง่ของการนำเสนอ การสร้างสื่อการสอน และการทดสอบเพื่อประเมินความสามารถของนักเรียน จนสามารถเลื่อนระดับการเรียนสูงขึ้นได้ นอกจากนี้ยังมีระบบมัดราซะฮ์ ยังได้นำความรู้สมัยใหม่เสริมเข้ามาด้วย เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาต่างประเทศ ภูมิศาสตร์ จิตวิทยา และการเรียนการสอน เป็นต้น มัดราซะฮ์ยังได้ผนวกกิจกรรมอื่นๆเข้ามาด้วย อย่างกิจกรรมระหว่างนักเรียนกันเอง เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน และการแสดงออก

ระบบมัดราซะฮ์ หรือ อาจเรียกว่า เป็นระบบโรงเรียนที่เริ่มได้รับการสถาปนาในมกเกฮ์เป็นครั้งแรกโดยชาวอินเดียนที่เรียกว่า มัดราซะฮ์เซาเลตียะฮ์ และต่อด้วยการสถาปนามัดราซะฮ์อัลฟาละฮ์ ทั้งสองมัดราซะฮ์นี้จะยังไม่มีนักเรียนจากไทยเข้าไปศึกษา แต่อย่างน้อยนักเรียนที่ได้ไปฮารามัยน์ในระบายนั่นก็ได้อำนาจระบบมัดราซะฮ์แล้ว ระบบมัดราซะฮ์สำหรับคนไทยเพิ่งจะได้รับการนิยมนในช่วงทศวรรษที่ 1930 เมื่อคนมลายูได้รวมตัวคนอินโดนีเซีย หรือที่ชาวอาหรับเรียกว่าชาวฮาวาฮ์ หรือ ยาวี เปิดระบบมัดราซะฮ์ขึ้นมาเอง โดยตั้งชื่อว่า มัดราซะฮ์ดาร์อุลอุลุมอัลดีนียะฮ์ และในช่วงทศวรรษที่ 1950 อีกแห่งหนึ่งคือ มัดราซะฮ์อินโดนีเซียได้เปิดการสอนเช่นกัน นับตั้งแต่ทศวรรษดังกล่าวนี้ นักเรียนจากไทยได้เข้าศึกษาในระบบมัดราซะฮ์มากขึ้น แต่มิได้หมายความว่าการศึกษาแบบเดิมที่เน้นการสอนแบบ “ล้อมวง” หรือ “halaqah” ตามมัสยิดและบ้านของผู้รู้จะไม่ได้รับความนิยมนับแต่ประการใด การศึกษาแบบดั้งเดิมยังคงมีต่อไป

ดังนั้นจะเห็นได้ถึงการเปลี่ยนแปลงนับแต่ทศวรรษที่ 1930 เป็นต้นมา มัธยมศึกษาส่วนแรกได้กำเนิดขึ้น และยิ่งปรากฏมากขึ้นตามลำดับในยุคทศวรรษที่ 1960 และ 1970 เมื่อมีนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากฮารามัยน์เดินทางกลับมายังสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มัธยมศึกษาสุदारุลมาอิฟ อัล-วาฏอนียะฮ์ ปัตตานี ที่สร้างขึ้นโดยฮัจญ์สุหลง อับดุลกอเดร์ในปี ค.ศ 1933 ถือเป็นมัธยมศึกษาแห่งแรกที่ถือกำเนิดในบริเวณนี้ และยังมีมัธยมศึกษาที่เกิดขึ้นบ้างในทศวรรษต่อมา อย่าง มัธยมศึกษาอัลอิสลาฮ์อัล-คินียะฮ์ กรือเซะ (ค.ศ 1945) และมัธยมศึกษาสุदारุล อันวัร สาอว รือเสาะ (ค.ศ 1946) และมัธยมศึกษาอัล-คอะวะฮ์ โกลโพธิ์ (ปลายทศวรรษที่ 1940) เป็นต้น ระบบมัธยมศึกษายังคงเดินทางต่อไปในยุคต่อมา โดยเฉพาะในยุคทศวรรษที่ 60 และ 70 นั้นเป็นยุคที่มีมัธยมศึกษาเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก พร้อมๆ กับการกลับมาของบัณฑิตจากตะวันออกกลางทั้งจากฮารามัยน์ และประเทศอื่นในละแวกเดียวกัน ก่อนที่มัธยมศึกษาทั้งหมดจะได้รับการปรับเปลี่ยนหลักสูตรและการนำเอาหลักสูตรบูรณาการของรัฐเข้ามาใช้ มัธยมศึกษาเกือบทั้งหมดจึงได้รับการพัฒนามาเป็นโรงเรียนราษฎรสอนศาสนาอิสลาม และโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามตามลำดับมาจนกระทั่งสามารถสถาปนาสถาบันอุดมศึกษาอิสลามเอกชนซึ่งถือเป็นผลพวงการพัฒนาการศึกษาที่ไม่เคยหยุดนิ่งของสังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวิถีชีวิต

อิสลามคือประมวลกฎระเบียบแห่งวิถีชีวิตที่มีความเกี่ยวเนื่องในทุกแง่มุมของชีวิต ซึ่งครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการและสามัญสำนึกของมนุษย์ ที่ครอบคลุมด้านความเชื่อและจิตวิญญาณ คุณธรรมและจริยธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและการเมือง ภาษาและศิลปะ การศึกษาและการพัฒนา ความสัมพันธ์และการประกอบอาชีพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมนุษย์สู่การสร้างอารยธรรมอันสูงส่งและจรรโลงสังคมภายใต้ปณิธานการพำนักต่ออัลลอฮ์

ดังนั้นพฤติกรรมทุกอย่างของมุสลิม แม้กระทั่งความตั้งใจของจิตสำนึกจึงถูกควบคุมโดยคำสอนในอิสลามและต้องมีความเกี่ยวข้องกับหลักศาสนบัญญัติที่ถูกต้องที่ได้รับการตีความโดยนักวิชาการศาสนาผู้ทรงคุณธรรม

การยึดมั่นในอิสลามของมุสลิม อาจเกิดภาวะการเผชิญหน้ากับชนต่างศาสนิกตราบใดที่เกิดความไม่เข้าใจระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมุสลิมปฏิบัติศาสนาอย่างไม่เข้าใจในแก่นแกน ไม่มีความรอบด้าน และไม่สามารถประยุกต์ใช้ระหว่างหลักศาสนบัญญัติกับวิถีชีวิตที่มีความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา

ในเรื่องนี้ศาสนาอิสลามได้ระบุถึงคำสอนหลายตอนที่ถือว่าความหลากหลายทางด้านภูมิศาสตร์ ประชากรศาสตร์ และวงศ์ตระกูลของมนุษย์ คือหนทางสู่การเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ เกื้อกูล เอื้อเฟื้อ ซึ่งกันและกัน มิใช่เป็นต้นเหตุแห่งการบาดหมาง การพยายาบท การเข่นฆ่า สงครามและการนองเลือดระหว่างกัน อิสลามปฏิเสธการบังคับในการนับถือศาสนา อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมใช้สุนทรียสนทนาระหว่างชนต่างศาสนิกโดยใช้หลักเหตุผลและสติปัญญา (อุมัร อุบัยด์ หะสะนะฮ์, 2007)

สรุปและอภิปรายผล

อิสลามกับวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่คาบเกี่ยวกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาให้ลึกลงไประหว่างสิ่งที่เป็นคำสอนและหลักการศาสนาอิสลาม กับประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบมลายู ดังนั้นทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นตราบใดที่ไม่ขัดแย้งกับหลักการอิสลามที่ถูกต้อง การพัฒนาวัฒนธรรมมลายูจึงไม่เพียงแต่สร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากผู้คนในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังเป็นประตูสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกกว้างใหญ่ที่มีผลประโยชน์มหาศาลที่ไม่สามารถประเมินเป็นตัวเลขได้

ปัจจุบันได้เกิดวิธีการสะสมกำไรที่ต้องแลกเปลี่ยนกับการพังทลายของระบบสังคม สังคมโลกได้ถลำเข้าสู่การแสวงหากำไรแบบโบราณและป่าเถื่อนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาของมาเฟียโลกที่สร้างอิทธิพลและแผ่ขยายอำนาจทางการเมือง เพื่อสถาปนารัฐอันทอณูที่ระรานเกรสร้างคามพินาศบนผืนแผ่นดินทั่วทุกหย่อมหญ้า

โลกปัจจุบัน ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ “วัฒนธรรมล่าเหยื่อ” (Predatory Culture) อันก้าวร้าวรุนแรงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยพลังทุนนิยม เทคโนโลยีและจินตนาการของระบิยเศรษฐกิจใหม่ การต่อสู้แข่งขันแพ้ชนะและกิเลสการผลิดการบริโภคอันเป็นผลพวงตามมา ได้รับการเชิดชูบูชาขึ้นเป็นคุณธรรมเพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่เรียกขานกันว่า “การจำริญเติบโตทางเศรษฐกิจ” ถึงแม้จะอยู่บนหยาดน้ำตาและคราบเลือดของเพื่อนร่วมโลกก็ตาม

อิสลามสอนว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือสะพานสู่การสร้างความรู้จักและสานสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ หากเป็นที่มาของการปะทะทางอารยธรรมที่ได้กลายเป็นฐานคิดของสังคมโลกในภาวะปัจจุบันแต่อย่างใดไม่ คำสอนของอิสลามจึงก้าวโพนไปยังการจัดระเบียบให้มนุษย์รู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อมรอบข้าง โดยถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนที่ต้องรับผิดชอบและร่วมมือกันปกป้องอนุรักษ์และจรรโลงสังคม เพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์ที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับพระเจ้าผู้ทรงสร้างและผู้บริหารจัดการสากลจักรวาลอันเกรียงไกร ภารกิจหลักของมุสลิม คือการเอื้ออำนวยให้เกิดระบบและกระบวนการสันติสุขบนโลกนี้ที่สามารถสัมผัสได้ในชีวิตจริง ซึ่งถือเป็นเจตนารมณ์อันสูงส่งของอิสลาม

อิทธิพลอิสลามต่อวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของผู้คนมลายู-มุสลิม ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกสั่งสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและหล่อหลอมจนกลายเป็นวัฒนธรรมมลายูที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง มีความผูกพันและมีความหวงแหนพร้อมอนุรักษ์ปกป้องรักษาสู่อนุชนต่อไป การรับเอาอิทธิพลภายนอกเกิดจากการสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในฐานะที่เป็นเมืองท่าในอดีต และเป็นพื้นที่ชายแดนในปัจจุบัน จึงเปิดโอกาสทำให้เกิดเกี่ยวพันกันทางวัฒนธรรม ทั้งการปฏิเสธ การรับหรือซึมซับวัฒนธรรมและการผสมผสานจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของตน ขณะที่วัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนในสังคมได้ค่อย ๆ ลดลงไป ด้วยด้วยเหตุปัจจัยความขัดแย้งอย่างชัดเจนกับหลักการศาสนาอิสลาม ความไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ใน

สภาพการณ์ปัจจุบัน และกระแสการฟื้นฟูอิสลามในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ที่สัมผัสได้ในสังคมไทยทั้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และภาคกลางของไทย ขณะเดียวกันเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญไทยที่ไม่ปิดกั้นเรื่องความเชื่อและศาสนา ความแตกต่างในรายละเอียดศาสนาและการตีความในเรื่องวัฒนธรรมจากพื้นฐานการศึกษา และแหล่งที่ศึกษาต่างกันของนักการศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคนในพื้นที่ ทำให้มีผลต่อการคงอยู่ของบางวัฒนธรรมและย่อมมีส่วนต่อวิถีการดำเนินชีวิต (ไพชอล คาโอ๊ะ นูมาน หะยีมะแซ อีสมาแอ กาเต๊ะ และมุหัมมัดคอตาลา แกมะ, 2565)

สังคมมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจมีความสับสนในการทำความเข้าใจและแยกแยะระหว่างวัฒนธรรมมลายูกับคำสอนของอิสลามซึ่งมีขอบเขตและอาณาบริเวณที่กว้างกว่ามาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมมลายูที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษที่ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมพุทธ-ฮินดูในอดีตกาลซึ่งอาจขัดแย้งกับหลักการอิสลามที่ถูกต้อง อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อวัฒนธรรมมลายูอาจมีการตอบรับแตกต่างกันบ้างในบางประเด็น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ทางศาสนาอิสลาม ซึ่งมีที่มาจากโลกมุสลิมในตะวันออกกลางเป็นหลัก มุมมองและทัศนะที่ได้รับมาผ่านกระบวนการศึกษาหาความรู้และแหล่งความรู้ย่อมหล่อหลอมมุมมองและทัศนะที่มีต่อการตอบสนองต่อวัฒนธรรมที่ต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาไทย

- ไพชอล คาโอ๊ะ นูมาน หะยีมะแซ อีสมาแอ กาเต๊ะ และมุหัมมัดคอตาลา แกมะ. (2565). พลวัตวัฒนธรรมในสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารอิสลามศึกษา*, 13(2): 100-130.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. (2550). *เล่าขานตำนานเมืองใต้*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อุมร์ อุบัยด์ หะสะนะฮุ. (2007). *ไม่มีการบังคับ แก่นแท้แห่งศาสนาอิสลาม*. (มัสลัน มาหะมะ แปล). ชะลา: สถาบันอิสลาม มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา.

เอกสารอ้างอิงฉบับภาษาต่างประเทศ

- al-Attas, S. N. (1972). *Islam dalam Sejarah dan Kebudayaan Melayu*. Kuala Lumpur: UKM Press.
- Darwish Harahap. (1992). *Sejarah Pertumbuhan Bahasa Melayu*. Pinang : Penerbit USM.
- Makmur Haji Harun et al. (2018). *Jawi Writing in Malay Archipelago Manuscript: A General Overview*, *MATEC Web of Conferences* mateconf/ (21-January- 2023)
- Muhammad Lazim Lawei. (2005). *Sejarah dan Perkembangan Agama Anutan Masyarakat Melayu Patani*. Pusat Kebudayaan Islam : Kolej Islam Yala.

มโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการของอิสลาม

Concept of Orphans in Islamic Principles

ซาปีน๊ะ เปาะโซะ¹ อับดุลรอนิง สือเต¹

Sapinah Peaasoa,¹ Abdulroning Suetair¹

(Received: Sep 15, 2023; Revised: Nov 08, 2023; Accepted: Dec 12, 2023)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความหมายของเด็กกำพร้าในอิสลาม 2) เพื่อนำเสนอสถานภาพและแนวทางการดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้าตามหลักการของอิสลาม การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ นำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ และเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารจาก อัลกุรอาน อัลหะดีษ ทัศนะของนักปราชญ์มุสลิม รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า ในหลักการของอิสลามนั้นได้ให้ความสำคัญต่อการอุปการะและดูแลเด็กกำพร้าอย่างครบถ้วนทั้งในด้านสิทธิ ทรัพย์สิน การมอบความรัก ความอบอุ่น การเลี้ยงดู อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม และการช่วยเหลือในเรื่องความจำเป็นของชีวิต การศึกษา ศาสนา วิชาชีพ รวมถึงการหล่อหลอมขัดเกลาจิตใจของพวกเขาให้อยู่ในครรลองของศาสนา และการหาวิถีชีวิตที่เหมาะสม ดังนั้นผู้ที่จำเป็นต้องดูแลช่วยเหลือในลำดับแรก คือ ผู้ที่ใกล้ชิดเขามากที่สุด หากไม่มีความสามารถ ก็ให้ผู้ที่อยู่ในลำดับถัดมา หากยังไม่มีผู้ใดดูแล ให้ถือว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิมที่รับทราบข่าวคราวและผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันจะต้องเข้าไปดูแลช่วยเหลือ และถือเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจแนวทางการดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้าตามหลักการของอิสลามเพื่อนำมาปรับเป็นรูปแบบการดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้าในทางปฏิบัติจริงได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผลวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ในการช่วยเหลือดูแลเด็กกำพร้าตามหลักการอิสลามให้ตรงตามเป้าหมายและเกิดประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ: มโนทัศน์ เด็กกำพร้า หลักการอิสลาม

ABSTRACT

The objectives of this research article are 1) to study the meaning of orphans in Islam. 2) to present the status and guidelines for caring for orphans according to Islamic principles. This research is

¹ สาขาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

¹ Department of Islamic Studies, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus.

(Corresponding author / Email : sapinahpohsoh@gmail.com)

qualitative research presenting data descriptively and analytically, and collecting document data from al-Quran, al-Hadith, views of Muslim scholars including related researches. The study found that in the principles of Islam, importance is given to the complete support and care of orphans in terms of rights, property, giving love and warmth, nurturing, food, clothing and support in the necessities of life, education, religion, profession, including molding and refining their minds based on of religious way of life, and finding the right life partner for them. Therefore, those who need to care for and help orphans in the first place are those closest to them. If they are not able to do it then the persons who are next in line. If there is still no one among those aforesaid qualified to do the job the duty to help the orphans, then, must be on those Muslims who receive news and live in the same community and it is considered the duty of every Muslim to learn and understand the guidelines for caring for orphans according to Islamic principles so that they can be used as a model of caring for orphans in actual practice with more appropriateness and efficiency. Research results can be used to help care for orphans according to Islamic principles to meet the goals and achieve maximum benefit.

Keywords: *Concept, Orphans, Islamic principles*

บทนำ

อิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมให้มุสลิมมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความเมตตาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่มีความยากลำบากกว่า โดยเฉพาะเด็กกำพร้า หากพิจารณาในหน้าประวัติศาสตร์อิสลามจะเห็นได้ว่า ท่านนบี ศ.ล. เองยังเติบโตในสภาพเป็นเด็กกำพร้า เนื่องจากบิดาของท่านได้เสียชีวิตขณะที่ท่านอยู่ในครรภ์มารดา หลังจากนั้น มารดาของท่านได้เสียชีวิตจากท่านไปอีก ขณะที่ท่านอายุเพียง 6 ขวบ ท่านได้รับการดูแลและเลี้ยงดูจากปู่ของท่านชื่ออับดุลมุฏลิบ ไม่นานเท่าไรปู่ของท่านก็ได้เสียชีวิตอีกเช่นกัน (Aisyah Kara, 2022) ดังนั้นกลุ่มเด็กเหล่านี้หมดโอกาสที่จะได้รับการเลี้ยงดูจากบิดามารดา หรือทั้งสอง การปฏิบัติการดูแลและช่วยเหลือเด็กกำพร้า นั้นเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ ช.บ. ทรงปิติเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีบัญญัติในอัลกุรอานและอัซซุนนะฮ์ (บาหรี มาห์รึมและคณะ, 2539) ดังที่อัลลอฮ์ ช.บ. ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อันนิสาอ์ อายะฮ์ที่ 36 ว่า

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ
وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا

ความว่า “และเจ้าทั้งหลายจงเคารพสักการะอัลลอฮ์เถิด และอย่าให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นภาคีกับพระองค์ และจงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสอง และต่อผู้เป็นญาติที่ใกล้ชิด เด็กกำพร้าและผู้ขัดสน และเพื่อนบ้านใกล้เคียงและเพื่อนที่ห่างไกล และเพื่อนเคียงข้าง (เพื่อนที่ร่วมเดินทางหรือร่วมงาน) และผู้เดินทาง และผู้ที่มือขวาของพวกเจ้าครอบครอง (บ่าวไพร่) แท้จริงอัลลอฮ์ ช.บ. ไม่ทรงชอบผู้ยะโสผู้โอ้อวด”

จากอายะฮ์ข้างต้น คำว่า *وَالْيَتَامَى* ท่านอิมามอะบูฮุรَيْرَةَ ได้อธิบายว่า ดังกล่าวนั้นแท้จริงพวกเขา (เด็กกำพร้า) ได้สูญเสียบิดาหรือมารดา จึงจำเป็นต้องมีผู้ที่ดูแลผลประโยชน์และการใช้จ่ายของพวกเขา ดังนั้นอัลลอฮ์ ช.บ. จึงมีพระบัญชาให้มีความเมตตาต่อพวกเขา (Ibn Kathir, 2010) และนอกเหนือจากนี้ให้รักษาสិทธิพร้อมกับดูแลเอาใจใส่ต่อเด็กกำพร้า ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้จะได้รับผลบุญมากมาย และถือเป็นการสร้างความอบอุ่น เติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปเพื่อเขาจะได้ไม่รู้สึกเป็นปมด้อย หรือเป็นปัญหาให้กับสังคม นอกจากนี้อัลลอฮ์ ช.บ. ได้ทรงดำหนิบรรดาผู้ไม่ให้การช่วยเหลือต่อกำพร้าในซูเราะฮ์อัลมาอูน อายะฮ์ที่ 1-3 ว่า

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ (1) فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ (2) وَلَا يُخْضُّ عَلَى طَعَامِ
الْمُسْكِينِ (3)

ความว่า “เจ้าเห็นแล้วมิใช่หรือ ผู้ที่ปฏิเสธการตอบแทน (ในวันปรโลก) นั่น ก็คือผู้ที่ขับไล่เด็กกำพร้า และไม่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในการให้อาหารแก่ผู้ขัดสน” เมื่อพิจารณาความหมายจากอายะฮ์ข้างต้นแล้ว ท่านอิมามอัลกุฎุบีย์ ได้อธิบายว่า การดำหนิได้เหมารวมทุกคนที่ไม่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือเด็กกำพร้าและผู้ขัดสนเนื่องจากไม่มีกำลังความสามารถ แต่อายะฮ์ข้างต้นเตือนผู้ที่มีความสามารถในการช่วยเหลือเด็กกำพร้าและผู้ขัดสนแต่พวกเขาไม่ยอมกระทำ เนื่องจากความตระหนี่ถี่เหนียว คิดแต่ประโยชน์ส่วนตน โดยพวกเขาอ้างว่าทกกรรมที่ว่า “เราจะไปช่วยเหลือต่อผู้ที่หากอัลลอฮ์ ช.บ. ประสงค์จะช่วยเหลือพวกเขาพระองค์คงทำไปแล้ว (เราจะไปช่วยเหลือ) ทำไมกัน” อายะฮ์นี้จึงถูกประทานลงมาเพื่อสะกิดเตือนพวกเขา (al-Qurthubiy, 2006)

ด้วยเหตุนี้การทำหน้าที่รับผิดชอบดูแลและให้ความช่วยเหลือเด็กกำพร้า นั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมีผู้รับภาระตั้งแต่ญาติสนิทตามลำดับลงไปจนกระทั่งว่า หากเด็กเหล่านี้ยังขาดผู้ดูแลและรับผิดชอบ มันจะกลายเป็นปัญหาสังคมต่อไปที่หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการรับเด็กเหล่านี้ ดังนั้นอิสลามจึงมีบทบัญญัติในการจัดการดูแลพร้อมทั้งแนวทางการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมในการปกป้องเด็กกำพร้าและช่วยเหลือสังคม เพื่อให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้รับสิทธิประโยชน์อย่างทั่วถึง

จากสถิติของกรมกิจการเด็กและเยาวชน พบว่ามีเด็กกำพร้า เปรี้ยวและถูกทอดทิ้ง ซึ่งได้รับเข้าอยู่ในความดูแลของกรมฯ ในบ้านพักเด็กและครอบครัว และสถานรองรับต่าง ๆ จำนวน 3,522 รายในพ.ศ.

2559 เพิ่มขึ้น 5,321 ราย ในพ.ศ. 2560 และปัจจุบันก็มีรายงานข่าวในสังคมเกี่ยวกับเรื่องการทอดทิ้งเด็กอยู่เรื่อยมา สถานที่ที่ทิ้งส่วนใหญ่คือสถานที่สาธารณะ(วรพร เกวลิน, 2564) นอกจากนี้หากพิจารณาตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 มาตรา 4 ได้ระบุไว้ว่า เด็กกำพร้า หมายความว่า เด็กที่บิดาหรือมารดาเสียชีวิต เด็กที่ไม่ปรากฏบิดามารดาหรือไม่สามารถสืบหาบิดามารดาได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพของเด็กและเยาวชนอายุแรกเกิด-18 ปี กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการจึงมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กเหล่านี้ได้รับการพัฒนาศักยภาพเหมาะสมตามวัย เพื่อส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงมีการอนุญาตให้จัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กและสถานสงเคราะห์เด็กเอกชน และสนับสนุนการดำเนินงานโดยการตรวจเยี่ยม ให้คำแนะนำ การพัฒนาบุคลากร มีการสนับสนุนอาหารโภชนาการและสื่อพัฒนาการเด็กตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2563)

ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในบทความนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับมโนทัศน์ว่าด้วยนิยามเด็กกำพร้าในอิสลาม พร้อมทั้งนำเสนอเกี่ยวกับสถานภาพและแนวทางการดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้าตามหลักการของอิสลาม ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำมาเป็นแนวทางช่วยเหลือดูแลเด็กกำพร้าได้อย่างถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อมุสลิมทุกคน โดยผู้วิจัยนำหลักคำสอนจากอัลกุรอานและอัลหะดีษมาเป็นหลักฐาน รวมถึงทัศนะของนักวิชาการ หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำผลจากการศึกษามาใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น และเป็นข้อมูลให้แก่มุสลิมและผู้ที่สนใจต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความหมายของเด็กกำพร้าในอิสลาม
2. เพื่อนำเสนอสถานภาพและแนวทางการดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้าตามหลักการของอิสลาม

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับมโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการของอิสลามโดยศึกษาค้นคว้าจากการรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสารเป็นหลัก ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary data) คือ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลขั้นต้น ซึ่งได้มาจากแหล่งข้อมูลโดยตรง ได้แก่ อัลกุรอาน อัลหะดีษเป็นหลัก รวมถึงทัศนะนักวิชาการในอิสลาม
2. ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Data) คือ ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาจากแหล่งข้อมูล เช่น หนังสือ ตำราวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับมโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการ

อิสลาม โดยมีขอบเขตเกี่ยวกับการวิจัย ภายหลังจากการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาศึกษาวิเคราะห์แล้วเรียบเรียงนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะต่อไป

ผลของการวิจัย

จากการศึกษามโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการของอิสลามนั้น ผู้วิจัยขอนำเสนอผลจากการวิจัยประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. ความหมายของเด็กกำพร้า

1.1 ความหมายของเด็กกำพร้าทั่วไป

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายของเด็กกำพร้า คือ “ไร้บิดาหรือมารดาเลี้ยงดูแลเด็ก” พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็กปีพุทธศักราช 2546 ที่ระบุว่า “เด็กกำพร้า คือ เด็กที่บิดาหรือมารดาเสียชีวิต เด็กที่ไม่ปรากฏบิดามารดาหรือไม่สามารถสืบหาบิดามารดาได้” (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

1.2 ความหมายของเด็กกำพร้าในอิสลาม

เด็กกำพร้าในอิสลาม คือ “เด็กที่มีอายุก่อนบรรลุนิติภาวะ (ศาสนภาวะตามหลักการศาสนาอิสลาม คือ ผู้ชายต้องอยู่ในช่วงก่อนแตกหนุ่ม ผู้หญิง คือ ก่อนจากการมาประจำเดือน) และถือว่าเด็กกำพร้าเป็นภาระหน้าที่ ที่ต้องดูแลรับผิดชอบ เมื่อบิดามารดาต้องมีผู้มาช่วยเหลือ” Ibnu Sikkith ได้ให้ความหมายว่า

النَّاسُ فِي النَّاسِ مِنْ قَبْلِ الْأَبِ، وَفِي الْبَهَائِمِ مِنْ قَبْلِ الْأُمِّ، وَلَا يُقَالُ لِمَنْ فَقَدَ الْأُمَّ مِنْ
النَّاسِ نَيْيْمٌ

ความว่า “คำว่า 'กำพร้า' สำหรับมนุษย์ เนื่องจากบิดาของพวกเขาสีเสียชีวิต สำหรับสัตว์นั้นคำว่า 'กำพร้า' ใช้เพื่ออ้างถึงสัตว์ที่สูญเสียแม่ไป มนุษย์ที่สูญเสียแม่ไปจะเรียกว่ากำพร้าไม่ได้” (al-Misriy, 1993)

ส่วนท่านอับนุ อัลอารอบี ได้อธิบายนิยามของคำว่ากำพร้า หมายถึง คำ ๆ หนึ่งใช้สำหรับมนุษย์ผู้ไม่มีบิดาจนเขาได้บรรลุนิติภาวะและหลังจากบรรลุนิติภาวะแล้วเขาคือคน ๆ หนึ่งจากบรรดาหนุ่มสาวกล่าวคือ ไม่ใช่เด็กกำพร้าอีกต่อไปแล้ว (Ibn al-Arabi, 2008)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความหมายของเด็กกำพร้าในเชิงทั่วไปนอกจากจะเป็นเด็กที่ขาดบิดาหรือมารดาแล้วยังสื่อไปถึงเด็กที่ขาดการดูแลเอาใจใส่เด็กถูกทอดทิ้งเด็กไร้ที่พึ่งพิง เด็กเร่ร่อนหรือเด็กขาดการเลี้ยงดูจากบิดาหรือมารดาผู้บังเกิดเกล้าแท้ๆ ของตนตั้งแต่เล็กจนโต ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะที่บิดาหรือมารดาไม่ได้เสียชีวิต สามารถสืบเสาะหาได้หรือไม่ได้ ส่วนในทัศนะของอิสลามสรุปได้ว่า เด็กกำพร้าคือ

เด็กกำพร้าบิดาอย่างเดียวหรือทั้งบิดามารดาเสียชีวิตทั้งคู่และมีเงื่อนไขของการยังไม่บรรลุนิติภาวะประกอบด้วย

2. สถานภาพของเด็กกำพร้าตามหลักการอิสลาม

ในหลักคำสอนของศาสนาอิสลามการช่วยเหลือเกื้อกูลและทำประโยชน์ในสังคมนั้นเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน และการปฏิบัติต่อเด็กกำพร้าด้วยการช่วยเหลือดูแลปัจจัยต่างๆ นั้นถือเป็นการทำความดีอย่างใหญ่หลวงและเป็นการลดปัญหาภายในสังคม ดังนั้นสถานภาพของเด็กกำพร้าตามหลักการอิสลาม กลุ่มคนเหล่านี้ย่อมได้รับสิทธิพิเศษและได้รับการคุ้มครองในเรื่องของผลประโยชน์ต่างๆ จนกระทั่งบรรลุนิติภาวะดังที่อัลลอฮ์ ช.บ. ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลบาคอเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 177 ว่า

وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ

ความว่า “...และการบริจาคทรัพย์ ทั้ง ๆ ที่มีความรักในทรัพย์นั้นแก่บรรดาญาติที่สนิท และบรรดาเด็กกำพร้า และแก่บรรดาผู้ยากจน และผู้ที่อยู่ในการเดินทาง...” จากอายะฮ์ข้างต้นท่านอิมามอิบนุกะษีรได้อธิบายว่า ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ **وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ** กล่าวคือ สอดคล้องกับสายรายงานจากอิบนุมัสอูด ว่าท่านนบีมุหัมมัด ศ.ล. อธิบายเกี่ยวกับอายะฮ์นี้ว่า พวกท่านได้บริจาคให้ไปในสภาพที่ยังสุขภาพดีอยู่ รู้สึกตระหนี่ (ยังขาดแคลน) ยังคาดหวังความร่ำรวยและกลัวความยากจน” ส่วนคำว่า **وَالْيَتَامَى** หมายถึง ผู้ที่พ่อแม่เสียชีวิตในขณะที่ยังเยาว์วัยไม่บรรลุนิติภาวะและไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ (Ibn Kathir, 2010)

ดังนั้นหลักการที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการปลูกฝังให้มุสลิมรู้จักสร้างจิตสำนึกในการช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กกำพร้าและคนยากจน นั้นแสดงให้เห็นว่า อิสลามได้ให้สิทธิพิเศษและวางกรอบในการดูแลเกื้อกูลเด็กกำพร้าเพื่อเป็นการตอบสนองและเติมเต็มส่วนที่ขาดหายไปเพื่อให้เด็กเหล่านี้ได้รับความรักความอบอุ่นไม่รู้สึกละแสบหรือขาดผู้ดูแล เสมือนว่าเขายังคงใช้ชีวิตอยู่กับบิดามารดา

นอกจากนี้เกี่ยวกับสถานภาพของเด็กกำพร้ายังมีระบุหลักฐานมากมายในคัมภีร์อัลหะดีษ เช่น มีรายงานจากท่านอบูซุรเราะฮ์ ได้กล่าวว่า ท่านนบี ศ.ล. ได้กล่าวว่า

أَنَّ رَجُلًا شَكَأَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَوَّاهُ قَلْبُهُ فَقَالَ: "امْسَحْ رَأْسَ الْيَتِيمِ، وَأَطْعِمِ الْمَسْكِينَ

ความว่า “แท้จริงชายผู้หนึ่งได้บ่นมายังท่านนบี ศ.ล. ถึงการที่หัวใจของเขาแข็งกระด้าง ดังนั้นท่านนบีจึงตอบว่า เจ้าจงลูบศีรษะเด็กกำพร้าและให้อาหารแก่คนยากจน” (หะดีษรายงานโดย Ahmad, 1993) จากคัมภีร์อัลหะดีษข้างต้น สิ่งที่จะบำบัดให้จิตใจที่แข็งกระด้างอ่อนโยนลง หนึ่งในวิธีการดังกล่าว

คือการอุปการะของเด็กกำพร้า เป็นการแสดงถึงความเมตตาต่อผู้ที่ได้สูญเสียบิดามารดา และการกระทำดังกล่าวนี้บ่งบอกให้เห็นว่า หลักคำสอนในอิสลามนั้นส่งเสริมให้มีความเมตตาเกื้อกูลต่อเด็กกำพร้า ดังนั้นด้วยหลักคำสอนตามนัยแห่งอัลหะดีษข้างต้นสถานภาพของเด็กกำพร้าในอิสลามจึงได้รับการดูแลเอาใจใส่ การปฏิบัติที่ดี การให้กำลังใจ การช่วยเหลือ และการมีเมตตาต่อพวกเขา ซึ่งประการเหล่านี้เป็นหน้าที่ของบุคคลใกล้ชิดรวมถึงมุสลิมทั่วไป

3. แนวทางการดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้าตามหลักการของอิสลาม

การให้ความช่วยเหลือต่อเด็กกำพร้ามีระบุทั้งในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานและอัลหะดีษอย่างมากมาย ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอบางส่วนจากแนวทางดังกล่าว ดังต่อไปนี้

3.1 การจัดการทรัพย์สินของเด็กกำพร้า

อิสลามบัญญัติให้มีการรักษาสีตต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสีตทางด้านทรัพย์สิน โดยห้ามละเมิด เช่น ผู้ที่ดูแลหรือรับผิดชอบเด็กกำพร้า นั้น จะต้องรักษาผลประโยชน์ของเด็กกำพร้าเกี่ยวกับทรัพย์สินของเขาให้ได้มากที่สุด และอิสลามกำชับต่อการดูแลเด็กกำพร้าไว้สองประการ ประการที่หนึ่ง อย่ากินทรัพย์สินเด็กกำพร้า หมายถึง เอาทรัพย์สินของเด็กกำพร้าโดยมิชอบธรรม และประการที่สอง การเปลี่ยนทรัพย์สินที่เลวของเขาด้วยทรัพย์สินที่ดีของเด็กกำพร้า ต้องให้ความสำคัญต่อการอุปถัมภ์และรักษาสีตของเด็กกำพร้า จำเป็นต้องมีความยุติธรรมในทรัพย์สินของเด็กกำพร้า และต้องรักษาผลประโยชน์ของเด็กกำพร้า และนอกจากนี้ ยังมีข้อห้ามในการสมรสกับเด็กกำพร้าเพราะมีเป้าหมายที่จะเอาทรัพย์สินสมบัติ อัลลอฮฺ ช.บ. ได้ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อนนิซาอฺ อายะฮ์ที่ 2 ว่า

وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَيْرَ بِالْأَسْفَرِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ خُوبًا كَبِيرًا

ความว่า “และจงให้แก่บรรดาเด็กกำพร้าซึ่งทรัพย์สินสมบัติของพวกเขา และจงอย่าเปลี่ยนเอาของเลวด้วยของดีและจงอย่ากินทรัพย์สินของพวกเขาพร้อมกับทรัพย์สินของพวกเขา แท้จริงมันเป็นบาปอันยิ่งใหญ่” จากอายะฮ์ข้างต้นในหนังสืออัตตัจรียะฮ์อ์ฎอฎออะรียะฮ์ได้อธิบายว่า อัลลอฮฺ ช.บ. ทรงห้ามจากสับเปลี่ยนและยึดเอาทรัพย์สินของพวกเขา ความหมาย คือ ทรัพย์สินของเด็กกำพร้ากับทรัพย์สินของพวกเขา (al-Tabariy, 2001) และอนุญาตให้ใช้ทรัพย์สินของพวกเขา (เด็กกำพร้า) ไปเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขา เท่านั้นตราบใดที่เด็กกำพร้ายังอยู่ในวัยเด็ก เมื่อพวกเขาบรรลุนิติภาวะผู้ใหญ่ก็จงคืนทรัพย์สินของพวกเขาให้แก่พวกเขาต่อไป และอย่าได้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ไม่มีความค่าของสูงเข้ากับสิ่งที่มีค่าของเด็กกำพร้า (อบุล อะลา เมาดูดี, 2545)

ดังนั้น การจัดการทรัพย์สินของเด็กกำพร้า นั้นจะต้องดำเนินการไปด้วยความยุติธรรมตามบทบัญญัติในอัลกุรอานและแนวทางของท่านนบีมุหัมมัด ศ.ล. และผู้ใดที่กระทำการฝ่าฝืนโกงกินทรัพย์สินของเด็กกำพร้าถือว่าเขาผู้นั้นได้กระทำความบาปใหญ่ตามหลักการของอิสลาม

3.2 การให้ความเมตตาต่อเด็กกำพร้าเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน

การช่วยเหลือและให้ความเมตตาต่อเด็กกำพร้า นั้น ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบสำหรับมุสลิมที่มีความสามารถ เพราะเด็กกำพร้าบางคนขาดทั้งบิดาและมารดา ต้องอยู่ในความดูแลของผู้ที่อยู่ใกล้ชิด หรือญาติคนอื่นๆ ที่มีความเป็นอยู่ที่ยากจนอยู่แล้ว จึงทำให้ชีวิตของเด็กกำพร้ามีแต่ความบกพร่อง ขาดอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ขาดโอกาสทางการศึกษา ขาดสิ่งแวดล้อมที่ดีที่จะหล่อหลอมให้เขาเติบโตมาเป็นคนที่มีคุณภาพ ที่สามารถช่วยประโยชน์ต่อสังคม ดังปรากฏหลักฐานจากอัลกุรอาน ซึ่งอัลลอฮฺ ช.บ. ตรัสไว้ในซูเราะฮฺอัลอะฮฺซะบ อายะฮฺที่ 8 ว่า

وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا

ความว่า “และพวกเขาให้อาหารเนื่องด้วยความรักต่อพระองค์แก่คนยากจน เด็กกำพร้าและเชลยศึก” จากอายะฮฺข้างต้นแสดงให้เห็นว่าคำสอนจากอัลกุรอานนั้นส่งเสริมให้มีการให้อาหารแก่คนยากจนและเด็กกำพร้า ถึงแม้ว่าอาหารนั้นจะเป็นที่ชื่นชอบและพวกเขาต้องการมันก็ตาม นั่นเป็นเพราะพวกเขารับเลี้ยงอาหารแก่คนยากจนและเด็กกำพร้า ซึ่งเป็นการกระทำด้วยความรักต่ออัลลอฮฺ ช.บ. และการให้อาหารดังกล่าวก็เพื่อพระองค์ (อบุล อะลา เมาดูดี, 2545)

ดังที่กล่าวมานั้นบ่งบอกถึงหลักคำสอนที่เปลี่ยนผันไปด้วยความเมตตาจากพระผู้เป็นเจ้าที่มีบัญญัติส่งเสริมให้ผู้ศรัทธามีจิตใจที่เมตตาช่วยเหลือและอุปการะเด็กกำพร้าในด้านปัจจัย อาหารการกิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ของการดำเนินชีวิตประจำวัน และเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีด้านการอุปโภค บริโภคการศึกษา เครื่องแต่งกาย ที่พักพิง และการดูแลสุขภาพของเด็กกำพร้าเหล่านี้ให้ได้รับความเสมอภาคเหมือนบุคคลอื่นทั่วไป

3.3 รักษาน้ำใจของเด็กกำพร้าในวันแบ่งมรดก

ในหลักคำสอนของอิสลามนั้นมีการบัญญัติให้มีการรักษาน้ำใจของเด็กกำพร้าในวันแบ่งมรดก ถึงแม้ว่าเด็กกำพร้าจะไม่มีสิทธิ์ที่จะรับมรดกของญาติที่ห่างไกลก็ตาม แต่ผู้ที่ได้รับมรดกสมควรอย่างยิ่งที่จะมอบอะไรบางอย่างที่เป็นของขวัญให้แก่เด็กกำพร้าและคนยากจน และให้ปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างสุภาพ ดังที่อัลลอฮฺ ช.บ. ตรัสไว้ในซูเราะฮฺอันนิสาอ อายะฮฺที่ 8 ว่า

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

ความว่า “และบรรดาญาติที่ใกล้ชิด และบรรดาเด็กกำพร้า และบรรดาผู้ที่ขัดสนมาร่วมอยู่ด้วยในการแบ่งมรดก ก็จงปันส่วนหนึ่งจากสิ่งนั้น ให้เป็นปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา และจงกล่าวแก่พวกเขาอย่างดี” จากอายะฮฺข้างต้น ชัยยิด อบุลอะลา อัลเมาดูดี ได้อธิบายว่าในวันที่มีการแบ่งมรดกนั้น บรรดาทายาท

ของผู้ตายได้ถูกสั่งให้มีความเอื้ออาทรต่อญาติที่ห่างไกลและยากที่ใกล้ชิด รวมทั้งสมาชิกที่ยากจนของครอบครัวและเด็กกำพร้าที่อยู่ร่วมในคอนแบ่งมรดก ถึงแม้ว่าพวกเขาไม่มีส่วนในมรดกนั้นก็ตาม บรรดาทายาทของผู้ตายก็ควรให้อะไรบางอย่างแก่พวกเขา หมายถึงสมาชิกที่มีความยากจนและเด็กกำพร้า และจงพูดกับพวกเขาอย่างสุภาพ โดยหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำที่หยาบกระด้างอย่างที่คนใจแคบได้ถือปฏิบัติกัน (อบุล อะลา เมาดูดี, 2545)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า หลักคำสอนของศาสนาอิสลามนั้นเน้นให้ผู้ศรัทธามีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจนและเด็กกำพร้า ทั้งสองนี้ผู้ศรัทธาจำเป็นต้องใช้คำพูดที่สุภาพและทะนุถนอมรักษาสัญใจ อย่าพูดจาหยาบคายกระด้างซึ่งทำให้คนเหล่านี้ได้รับความเสียใจ นั่นแสดงให้เห็นว่าอิสลามส่งเสริมและมีข้อบัญญัติในการช่วยเหลือเด็กกำพร้าอย่างชัดเจน

3.4 สังคมและรัฐอิสลามจะต้องมีส่วนร่วมในการปกป้องสิทธิของเด็กกำพร้า

สังคมและรัฐอิสลามจำเป็นต้องส่งเสริมและรักษาสัญชีทุกประการของเด็กกำพร้า แม้แต่ทรัพย์สินเชลยศึกที่ยึดมาได้จากการสงคราม ก็จำเป็นต้องนำส่วนหนึ่งไปมอบให้กับเด็กกำพร้า ดังที่อัลลอฮ์ ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลอันฟาล อายะฮ์ที่ 41 ว่า

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّمْيِ الْجُمُعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

ความว่า “และพึงรู้เถิดว่า แท้จริงสิ่งใดที่พวกเจ้าได้มาจากการทำศึกนั้นแน่นอนหนึ่งในห้าของมัน เป็นของอัลลอฮ์ และเป็นของร่อซูล และเป็นของญาติที่ใกล้ชิด และบรรดาเด็กกำพร้า และบรรดาผู้ขัดสน และผู้เดินทาง หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์และสิ่งที่เราได้ลงมาแก่บ่าวของเราในวันหนึ่งแห่งการจำแนก ระหว่างการศรัทธาและการปฏิเสธ คือวันที่สองฝ่ายเผชิญกัน และอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงเดชานุภาพเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง”

จากอายะฮ์ข้างต้น ในหนังสือ ตัฟฮิมุลกุรอาน ได้อรรถาธิบายว่า การแบ่งทรัพย์สินที่ได้จากสงครามนั้นภายหลังจากเสร็จสิ้นจากการต่อสู้ จะต้องนำเอาทรัพย์สินทั้งหมดมาให้แก่ผู้นำของตนโดยไม่ยกยอกหรือซ่อนสิ่งหนึ่งสิ่งใดไว้ ซึ่ง 1 ใน 5 ของทรัพย์สินดังกล่าวจะต้องถูกนำมาจัดสรรสำหรับผู้ที่มีสิทธิ และหนึ่งในนั้นคือเด็กกำพร้า ส่วน 4 ใน 5 ของทรัพย์สินที่เหลือจะถูกแบ่งปันให้กับบรรดาผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำสงคราม (อบุล อะลา เมาดูดี, 2545)

ดังที่กล่าวมานั้น เป็นหน้าที่ของผู้นำรัฐอิสลาม ต้องดำเนินการมอบสิทธิประโยชน์เหล่านี้ให้แก่เด็กกำพร้า จะเห็นได้ว่าในหลักคำสอนของอิสลามนั้น เด็กกำพร้าย่อมได้รับสิทธิพิเศษหลายๆ ด้าน อีกทั้งในเรื่องทรัพย์สินจากการทำสงคราม 1 ใน 5 ยังเป็นสิทธิของเด็กกำพร้าในการรับส่วนดังกล่าวเช่นกัน

4. สิทธิของเด็กกำพร้าในอิสลาม

เด็กกำพร้า คือ สมาชิกของชุมชนที่สูญเสียพ่อหรือทั้งพ่อและแม่ก่อนถึงวัยวุฒิภาวะและต้องอยู่คนเดียวในโลกหรือสังคม ในศาสนาอิสลามมีการเน้นย้ำถึงสิทธิของเด็กกำพร้าเป็นอย่างมาก ตั้งแต่แรกเริ่ม อิสลามบังคับให้ผู้คนให้ความคุ้มครอง ดูแล ความรัก และความเคารพต่อเด็กกำพร้าเสมอ ในคัมภีร์อัลกุรอาน มีโองการมากมายที่เน้นวิธีการปฏิบัติต่อเด็กกำพร้า สิทธิบางประการของเด็กกำพร้าในศาสนาอิสลามมีดังนี้

1. สิทธิในการเลี้ยงดู เด็กทุกคนมีสิทธิได้รับการเลี้ยงดูจากมารดา (ถ้ายังมีชีวิตอยู่) หรือโดยผู้รับผิตชอบ จึงให้ความเมตตา และทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลเด็กกำพร้าทั้งทางอารมณ์และร่างกาย พวกเขาต้องได้รับการเลี้ยงดูและการดูแลเอาใจใส่
2. สิทธิในการรับมรดก ถ้าพ่อแม่ของเด็กกำพร้าทิ้งทรัพย์สินไว้ ผู้ปกครองของเด็กคนนั้น ต้องรักษาไว้จนกว่าจะถึงเวลาอันสมควร จึงมอบให้แก่เขา ไม่ควรบริโภครายสมบัติของเด็กกำพร้า
3. สิทธิในการดูแลเอาใจใส่ด้านการศึกษา เสื้อผ้า การให้อาหาร ที่พักพิง และการดูแลสุขภาพ
4. ไม่ใช้ทรัพย์สินสมบัติที่เด็กกำพร้านอกวัตถุประสงค์ของชีวิต ความมั่นคงที่เด็กกำพร้าต้องใช้เพื่อชีวิตของเด็กกำพร้าเท่านั้น เราต้องไม่ใช่เป็นของตัวเอง เพราะเป็นการละเมิดกฎของอัลลอฮ์ ซ.บ.
5. ให้เกียรติแก่เด็กกำพร้า ไม่ทำให้เขาต้องอับอาย ไม่ทำให้เสื่อมเสีย อภัยคุณคุณหมั่น ดำเนิน ต่อสู้ ตามอำเภอใจ หรือพฤติกรรมที่เลวร้ายอื่นๆ แก่เด็กกำพร้า

5. ความประเสริฐของผู้ที่ดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้า

ผู้ที่สนับสนุนและอุปการะช่วยเหลือต่อเด็กกำพร้า นั้น บุคคลประเภทนี้ย่อมได้รับการยกย่องและสรรเสริญในความเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความเมตตากรุณา ซึ่งเขาจะได้รับผลตอบแทนอย่างใหญ่หลวง ดังที่มีรายงานท่านอบูสุรเราะฮ์ ได้กล่าวว่า ท่านนบี ศ.ล. ได้กล่าวว่า

كَافِلُ الْيَتِيمِ لَهُ أَوْ لِعِزِّهِ أَنَا وَهُوَ كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ وَأَشَارَ الرَّأْيِ بِالسَّبَابَةِ وَالْوُسْطَى

ความว่า “ผู้อุปการะเด็กกำพร้า ทั้งที่เป็นเด็กของเขาเอง หรือของผู้อื่น จันกับเขาจะเหมือนกันอย่างนี้ในสวรรค์ และผู้รายงานได้ชูนิ้วชี้และนิ้วกลาง” (Muslim, 1955) จากคำบทอัลหะดีษข้างต้นบ่งบอกถึงความประเสริฐของการอุปการะช่วยเหลือเด็กกำพร้า ปฏิบัติดีและช่วยคำจุนเรื่องต่าง ๆ ของเขา จึงเป็นหน้าที่หนึ่งที่ท่านนบี ศ.ล. ส่งเสริมให้กระทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะความอ่อนแอของเด็กกำพร้าและความสูญเสียที่เขาต้องประสบเนื่องจากการขาดครอบครัว ดังนั้นท่านนบี ศ.ล. ได้สัญญาถึงรางวัลตอบแทนอันใหญ่หลวงกับการปฏิบัติดังกล่าว เป็นเหตุให้เขาได้เข้าสวรรค์ และได้รับตำแหน่งที่สูงส่งในสวรรค์

สรุปและอภิปรายผล

มโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการของอิสลามนั้น ผู้วิจัยขอสรุปและอภิปรายผลดังนี้

- 1) อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมมีจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความเมตตาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่มีความยากลำบากกว่า โดยเฉพาะเด็กกำพร้า
- 2) เป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนในการศึกษาทำความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ โดยเริ่มตั้งแต่นิยามความหมายของเด็กกำพร้า
- 3) ความหมายของเด็กกำพร้าในเชิงทั่วไป คือ เด็กที่ขาดบิดาหรือมารดาแล้วยังสืบไปถึงเด็กที่ขาดการดูแลเอาใจใส่เด็กถูกทอดทิ้งเด็กไร้ที่พึ่งพิง เด็กเร่ร่อนหรือเด็กขาดการเลี้ยงดูจากบิดาหรือมารดาผู้บังเกิดเกล้าฯ ของตนตั้งแต่เล็กจนโต ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะที่บิดาหรือมารดาไม่ได้เสียชีวิต สามารถสืบเสาะหาได้หรือไม่ได้
- 4) ในทัศนะของอิสลามได้สรุปความหมายของเด็กกำพร้า คือ เด็กกำพร้าบิดาอย่างเดียวหรือทั้งบิดามารดาเสียชีวิตทั้งคู่และมีเงื่อนไขของการยังไม่บรรลุนิติภาวะ
- 5) สถานภาพของเด็กกำพร้าตามหลักการอิสลามนั้น มีหลักการส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลและทำประโยชน์ในสังคมนั้นเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน และการปฏิบัติต่อเด็กกำพร้าด้วยการส่งเสริมให้ช่วยเหลือดูแลปัจจัยต่างๆ ของเด็กกำพร้า นับได้ว่าเป็นการกระทำความดีอย่างใหญ่หลวงและเป็นการลดปัญหาภายในสังคม
- 6) กลุ่มเด็กเหล่านี้ย่อมได้รับสิทธิพิเศษและการคุ้มครองในเรื่องของผลประโยชน์ต่างๆ จนกระทั่งบรรลุนิติภาวะ นอกจากนี้อิสลามยังได้กำหนดแนวทางการดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้าหลายด้านด้วยกัน อาทิเช่น การจัดการทรัพย์สินของเด็กกำพร้า การให้ความเมตตาต่อเด็กกำพร้า การรักษาหัวใจของเด็กกำพร้าในวันแบ่งมรดกและการที่สังคมและรัฐอิสลามจะต้องมีส่วนร่วมในการปกป้องสิทธิของเด็กกำพร้า ดังนั้นสิ่งที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมานั้นบ่งบอกได้ว่ามโนทัศน์ว่าด้วยเรื่องเด็กกำพร้าในหลักการของอิสลามนั้น อิสลามมีหลักการเพื่อปกป้องสิทธิและเติมเต็ม ให้กำลังใจความรัก ความอบอุ่น แก่เด็กกำพร้าเพื่อให้กลุ่มเด็กเหล่านี้ได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. มุสลิมต้องหันมาให้ความสนใจต่อเด็กกำพร้ามากขึ้น ซึ่งเขาเหล่านั้นได้รอคอยความช่วยเหลือ และความเอ็นดูเมตตาของพี่น้องมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดที่สุด หากไม่สามารถ ก็คนถัดมา หากยังไม่สามารถหรือไม่มี ก็คือผู้ที่รู้ข่าวคราวจะต้องเข้าไปช่วยเหลือ หรือผู้ที่อยู่ในชุมชนและสังคมเดียวกัน ช่วยเหลือในเรื่องความจำเป็นของชีวิต การศึกษา ศาสนา วิชาชีพ การหล่อหลอมขัดเกลาให้ชีวิตของเขาอยู่ในครรลองของศาสนา เป็นต้น
2. บทบาทขององค์กรศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กกำพร้าเพื่อการนำไปสู่ในความเป็นมดีอิสลามให้มากขึ้น และดำเนินไปตามครรลองของศาสนาอย่างถูกต้อง

3. บทบาทของหน่วยงาน มูลนิธิ และองค์กรสาธารณะประโยชน์ ควรให้ความสนใจและให้การสนับสนุนช่วยเหลือเยียวยาต่อเด็กกำพร้ามากขึ้น และอย่างต่อเนื่อง เพื่อความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของเด็กกำพร้าในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ฉบับภาษาไทย

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2563). *สิทธิประโยชน์สำหรับเด็กและเยาวชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- บาห์รี มาห์หมัดและคณะ. (2539). *บทธรรมเทศนาวันศุกร์*. สตูล: โรงพิมพ์เมืองสตูล.
- พจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน. (2525). กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วรพร เกวลิน. (2564). *การดูแลเด็กที่ถูกทอดทิ้งอย่างครบวงจร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย. (2542). *พระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานพร้อมคำแปลเป็นภาษาไทย*. มะดีนะฮ์: ศูนย์กษัตริย์ฟาฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.
- อบุล อะลา เมาดูดี. (2545). *คัมภีร์อัลกุรอาน*. บรรจง บินกาซัน (แปล). กรุงเทพฯ: บริษัท ออฟเพรซ จำกัด.

ฉบับภาษาต่างประเทศ

- Aisyah Kara. (2022). *Kontribusi Mulnithi Nusantara (Yayasan Nusantara) Terhadap Pemberdayaan Anak Yatim*. Malaysia: Universitas Islam Negeri (Uin) Alauddin.
- Ahmad bin Hanbal, (1993). *Musnad al-Imam Ahmad bin hanbal*. Beirut: Mu assasah al-Risalah.
- al-Qurtubiy, Abi Abdullah .(2006). *Tafsir al-Qurtubiy*. Beirut: Dar Ihya' al- Turath al-Arabiy.
- al-Misriy. (1993). *Lisan al-Arabiy*. Beirut: Dar Sadir.
- al-Tabariy, Abi Ja'far Muhammad Ibn Jarir. (2001). *Tafsir al-Tabari Jami' al-Bayan 'an Ta'wil' ay al-Qur'an*. Qahirah: Hijr.
- Ibn al-Arabi. (2008). *Ahkam al-Quran*. Beirut: Maktabat al-Asriyah.
- Ibn Kathir, Abu Fidaa' Ismail bin Kathir Alqurashi. (2010). *Tafsir al-Quraan al-'Azim*. Beirut: Maktabat al-Asriyah.
- Muslim Ibn Hajjaj. (1955). *Sahih Muslim*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al-'Arabi.

รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม

โดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

Model for Developing the Quality of Life of a Multicultural Society with a Mosque as a Base in Pattani Province

อับดุลลัษเต๊ะ สาและ¹ แวโยโซะ สิดะ¹ รอชีดะห์ หะนะกาแม¹ ซัลมา แดมะละเล็ง¹

Abdullateh Saleah,¹ Weayosof Sidae,¹ Roshidah Hanakamae,¹ Salma Daemohleing¹

(Received: Oct 06, 2023; Revised: Dec 05, 2023; Accepted: Dec 06, 2023)

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี กลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ อิหม่าม จำนวน 5 คน คอเต็บ จำนวน 5 คน บิลาต จำนวน 5 คน และตัวแทนคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 10 คน จำนวนทั้งหมด 25 คน ได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดจากพื้นที่จังหวัดปัตตานี การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยใช้กระบวนการจัดการองค์ความรู้ในอิสลาม คือ มัสยิดที่มีองค์ความรู้อิสลามเป็นฐานและมีพัฒนาการทางความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อขยายขีดความสามารถที่ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เท่านั้น การพัฒนาความรู้ใหม่ และความเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงองค์ความรู้ในอิสลาม โดยมีมัสยิดเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ ซึ่งมีเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของมัสยิด ประกอบด้วย 1. การดักว (ความยำเกรง) 2. อะห์ซัน (หลักความดี) 3. อะห์ดฟ์ (เป้าหมายและวิสัยทัศน์) 4. ญามาอะห์ (การทำงานและเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม) 5. อุคูวะห์ (การมีสายสัมพันธ์แห่งภราดรภาพ) 6. ตะวะห์ (การเผยแผ่อิสลาม)

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิต สังคมพหุวัฒนธรรม มัสยิดเป็นฐาน

¹ คณะอิสลามศึกษาและนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี

¹ Faculty of Islamic Studies and laws, Fatoni University

(Corresponding author / Email: abd.lateh@hotmail.com)

ABSTRACT

This research is qualitative research. The objective is to study the pattern of improving the quality of life of a multicultural society with a mosque as a base in Pattani Province. The sample group for collecting data through in-depth interviews was 5 Imams, 5 Katebs, 5 Bilal, and 10 representatives of the mosque Islamic committee, a total of 25 people, who were selected according to the specified criteria from the area of Pattani province. Data analysis using content analysis method. The research results of this research found that improving the quality of life of a multicultural society with a mosque as a base in Pattani Province. By using the process of managing knowledge in Islam. That is the mosque has Islamic knowledge as a base and has continuous knowledge development. This is to expand capabilities beyond just learning development of new knowledge and a thorough understanding of the knowledge in Islam the mosque is an important factor for success in learning. In which information technology has played an important role in the learning of the mosque, consisting of 1. Taqwa (fear) 2. Ahsan (principles of goodness) 3. Ahadaf (goals and vision) 4. Jama'ah (working and learning together as a team) 5. Uquwah (having bonds of brotherhood) 6. Dawah (spreading Islam).

Keywords: *Quality of life, Multicultural society, Mosque is the base.*

บทนำ

การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม เน้นการเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และการจัดการแก้ไขความขัดแย้ง หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมกัน ด้วยการเจรจาพูดคุยกันหาทางออกร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ดังนั้น แนวทางที่พึงประสงค์ สำหรับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม จึงเป็นกระบวนการ ที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และเน้นการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขเกิดขึ้นแก่คน องค์กรและ ส่วนรวมในสังคม โดยเฉพาะทุกคนทุกฝ่ายต้องคำนึงความเจริญ ความรุ่งเรือง ความสงบสุขของบ้านเมือง และความเป็นมนุษย์ด้วยกัน เพราะการคำนึงเช่นนี้ เป็นความคิดที่สร้างสรรค์ที่ดีงาม จะเป็นจุดเริ่มต้น ของการกระทำความดีอื่น ๆ ในสังคมร่วมกันด้วย (ยุทธนา นรเชฏฐ์ และจุฑารัตน์ ทองอินทร์, 2563) การ อยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นการยอมรับของศาสนาอิสลาม มีโอการอัลกุรอาน ได้ระบุวัตถุประสงค์หลักของการสร้างมนุษย์ คือ การทำความรู้จักซึ่งกันและกันอิสลามรับประกันและ เปิดโอกาสให้มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ความเชื่อและความคิดโดยคำนึงถึงความแตกต่างนั้นถือว่าเป็น กฎสภาพการณ์ที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดไว้และจะไม่มีการบังคับให้นับถือศาสนาอิสลาม แต่ให้มุสลิม

ตระหนักถึงความสำคัญของการเผยแพร่ต่อมนุษยชาติพร้อมทั้งอิสลามได้รักษาเกียรติของมนุษย์ และให้ความสำคัญกับเกียรติและศักดิ์ศรีของมนุษย์ (อิสมาแอ กาเต๊ะ, 2561)

มัสยิดเป็นสถานที่มุสลิมประกอบศาสนกิจ ศูนย์รวมศรัทธาของมวลมุสลิม ศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ชีวิตของมุสลิมผูกพันอยู่กับมัสยิดนับตั้งแต่เกิดมาจนถึงขึ้นบั้นปลายของชีวิต และยังเป็นฐานของการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมและทุนวัฒนธรรมชุมชน ทั้งนี้การจัดระเบียบทางสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ควบคุมตามตำแหน่งสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน บรรทัดฐานทางสังคมจะมีระบบแบบแผน เป็นที่ยอมรับและเข้าใจร่วมกันของคนในสังคม เพื่อให้สามารถอยู่เป็นสุข (เดียน คำดี, 2553) ผลจากการวิจัยการใช้ฐานมัสยิดในการแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันสังคมพหุวัฒนธรรม ประกอบด้วย 9 ขั้นตอน คือ (1) การทบทวนกระบวนการทัศน์ของผู้นำมัสยิด (2) การทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชนมุสลิมภายใต้หลักอิมาดะฮ์ (3) การรณรงค์กำหนดกิจกรรมให้เกิดพลวัต การละหมาดร่วมกัน ให้มัสยิดเป็นศูนย์กลางของการเสริมสร้างพลังศรัทธาของชุมชน (4) มัสยิดแสดงบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน (5) การจัดการความรู้โดยใช้มัสยิดเป็นศูนย์กลาง โดยจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนทั้งทางโลกและทางธรรม (6) จัดการความสัมพันธ์ตามหลักคำสอนระหว่างมุสลิมกับมุสลิม และระหว่างมุสลิมกับคนต่างศาสนาในลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม (7) จัดการทรัพย์สินเป็นกองทุนของชุมชน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง (8) มัสยิดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและเป็นศูนย์กลางของกระบวนการชุรอ และ (9) กระบวนการชุรอกำหนดกฎกติกาของชุมชนร่วมกัน (ชินวัฒน์ แม้นเดช, ทวีศักดิ์ พุฒสุขชี สามารถ ทองเผื่อ และสุกรี หลังปู่เต๊ะ, 2562)

อัลลอฮ์ ช.บ. ได้กล่าวคำว่ามัสยิดในอัลกุรอานไว้ 28 ครั้ง และอัลลอฮ์ ช.บ. ได้เรียกร้องให้มัสยิดมีบทบาทและสร้างคามมีชีวิตชีวาให้กับมัสยิด ไม่ว่าจะเป็นด้วยการสร้างที่เป็นการบูรณะ หรือการทำอิมาดะฮ์ในมัสยิด อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า ความว่า “แท้จริงผู้ที่ทำการบูรณมัสยิดนั้นคือผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ช.บ. และวันสุดท้าย” (ซูเราะฮ์อัล-เตาเบะฮ์ อายะฮ์ 18)

ในจังหวัดปัตตานี มัสยิดที่มีความโดดเด่นในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม ได้แก่ 1) มัสยิดนัจมุดดีน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นมัสยิดที่มีชุมชนรอบ ๆ อยู่บนความหลากหลายทางความเชื่อระหว่างชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธและชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม นับว่าเป็นศูนย์รวมของความงดงามทางทุนสังคมที่มีความหลากหลายและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ 2) มัสยิดอิมามรอสมาน อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม ด้านการสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสันติ 3) มัสยิดมัสยิดสุลต่านมูฮัมหมัดฟาร์ฮาน (กรือเซะ) อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการเป็นตัวตนของชาวมลายูในสังคมพหุวัฒนธรรม จนสามารถจัดกิจกรรมทางศาสนาด้วยกัน มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอยู่ใกล้กัน 4) มัสยิดรายอปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ได้กลายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านประวัติศาสตร์ของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม 5) มัสยิดอัลมุฟลีฮีน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ได้กลายเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาสังคม จนสามารถจัดตั้งมูลนิธิเพื่อการพัฒนาสังคมให้การช่วยเหลือและดูแลผู้ยากไร้และผู้ยากจนของสังคม

จากแนวคิดมัสยิดเป็นศูนย์ร่วมศรัทธาของมุสลิม ศูนย์รวมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ชีวิตของมุสลิมย่อมผูกพันอยู่กับมัสยิด คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจและต้องการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี เพื่อเป็นข้อมูลการพัฒนาคุณภาพชีวิตพื้นที่จังหวัดปัตตานีให้มีความเหมาะสมกับบริบทของภาคได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี จำนวน 25 ท่าน ได้แก่ อิหม่าม จำนวน 5 คน คอเต็บ จำนวน 5 คน บิลาต จำนวน 5 คน และตัวแทนคณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด จำนวน 10 คน จากมัสยิดในจังหวัดปัตตานี จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ 1) มัสยิดอิบาตุรรอฮมาน อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 2) มัสยิดนัจมุดดิน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี 3) มัสยิดสุลต่านมูฮัมหมัดฟาห์ (กรือเซะ) อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 4) มัสยิดรายอปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 5) มัสยิดอัลมุฟลีฮีน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้สัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์ทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสภาพ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีมติเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยอิงตามกรอบการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ด้วยเช่นกัน แล้วนำเสนอในรูปแบบรายงานเชิงพรรณนาวิเคราะห์

บททวนวรรณกรรม

1. แนวคิดพหุวัฒนธรรม

สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นประชากร กลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์มาอยู่รวมกันในสังคมหนึ่ง ซึ่งมีความแตกต่างทางด้าน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ความ เชื่อ รวมถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ของผู้คน วิธีการคิด การมีปฏิสัมพันธ์ การสื่อสาร รวมถึงบุคคล ที่มาจากพื้นฐานหรือ อัตลักษณ์เดียวกัน (ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา, 2549), (บัญญัติ ยงยวน, 2550), (ดุสิต หวันเหลี่ยม, 2552), (เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555)

อิสลามยอมรับความหลากหลายทางความเชื่อท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม อิสลาม จึงได้คำนึงถึงความต่างนั้น ดังนี้

1. ความหลากหลายนั้นเป็นสิ่งจำเป็นต้องเกิดขึ้นในสังคมโดยเฉพาะสังคมมนุษย์ และถือว่าเป็นกฎสภาพการณ์ที่อัลลอฮ์ทรงกำหนดไว้
2. อิสลามให้ความสำคัญของเสรีภาพในการนับถือศาสนาโดยไม่มีการบังคับ ให้รับศาสนาอิสลาม
3. อิสลามตระหนักถึงความสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาอิสลามต่อมนุษยชาติ และความสำคัญต่อการให้เกียรติ และศักดิ์ศรีต่อมนุษยชาติ
4. อิสลามยังคำนึงถึงความยุติธรรมและความเสมอภาคต่อกลุ่มชนต่างศาสนา

ดังนั้นหากว่าสังคมใดนำหลักของอิสลามดังกล่าวมาใช้ในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคม พหุวัฒนธรรมแน่นอนจะต้องว่าเกิดความสันติในสังคม แต่หากมิได้นำหลักการดังกล่าวมาใช้ในการอยู่ ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมย่อมเป็นการทำลายอิสลามและประชาชนสังคมจะเต็มไปด้วย การต่อสู้แย่งชิงซึ่งจะนำมาซึ่งความแตกแยกและความเป็นศัตรูและที่ร้ายที่สุดคือการเสียประโยชน์ ของสัปบุรุษในสังคมที่มีความขัดแย้ง และขาดดุลยภาพซึ่งการมีดุลยภาพระหว่างผู้นำกับประชาชนทำให้ เกิดสันติภาพในสังคมโดยภาพรวม (อิสมาแอ กาเต๊ะ, 2561)

2. คุณภาพชีวิตในอิสลาม

ท่านอิบนุอับบาส ได้ให้นิยามการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในโลกนี้คือ การที่คนคนหนึ่งได้รับ ปัจจัยยังชีพที่สุจริตถูกต้องตามหลักการของศาสนา ยังรวมถึงสิ่งที่อัลลอฮฺ ช.บ. ทรงทำให้บ่าวของพระองค์รู้สึกพอใจในโลกดุนยานี้ ด้วยปัจจัยยังชีพที่ถูกอนุมัติ แม้ว่ามันจะมีเพียงน้อยนิดก็ตาม ฉะนั้นจิตใจของเขาจะไม่เรียกร้องปัจจัยยังชีพที่ศาสนาไม่อนุมัติ ดังนั้นถึงแม้ว่าจะไม่เห็นคนจำนวนมากที่ประกอบกิจการงานที่อัลลอฮฺ ช.บ. ทรงพอพระทัย จะได้รับปัจจัยยังชีพที่ศาสนาอนุมัติอย่างมากมายแต่อย่างใดในโลกนี้ก็ตาม (กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์มีรอาต, 2558)

อิสลามได้แบ่งคุณภาพชีวิตของมนุษย์ออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. คุณภาพชีวิตหรือความสุขทางโลกซึ่งมีข้อกำหนดเวลาสั้นเพียงชั่วคราวในโลกนี้เท่านั้น
2. คุณภาพชีวิตในโลกหน้าซึ่งเป็นความสุขที่ยั่งยืนถาวรตลอดกาลไม่มีการขาดตอน หากแต่ต่อเนื่องตั้งแต่โลกนี้จนถึงโลกหน้า

หากพิจารณาความหมายของคุณภาพชีวิตตามที่กล่าวมา จะพบว่าความสุขในโลกนี้ จะทำให้เกิดความสุขในโลกหน้าไม่ได้เลยหากไม่รวมความสุขในการศรัทธาต่อพระเจ้าเข้าไปด้วย ซึ่งเป็นความสุขของผู้ที่ศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าและวันอาคีเราะฮฺ จะเห็นได้ว่าผู้คนจำนวนมากที่เป็นเจ้าของวัตถุต่าง ๆ เป็นผู้ที่มิเกียรดิศ ชื่อเสียง ตระกูลตำแหน่ง และยศถาบรรดาศักดิ์ แต่เขาเหล่านั้นไม่ได้รับความสุขหรือขาดคุณภาพชีวิตที่แท้จริง นอกจากผู้ศรัทธาต่อพระเจ้าและประกอบคุณงามความดี ถึงแม้ว่าเขาจะไม่มีสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา แต่เขาก็ดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีความสุข มีความอบอุ่นใจ เพราะเขามั่นใจว่าคุณภาพชีวิตที่แท้จริงที่สมบูรณ์ คือ การมีคุณภาพชีวิตที่มีความสุขในโลกหน้า (คาร์ บินอะหฺมัด, 2547) อัลลอฮฺ ช.บ. ตรัสรับรองคุณภาพชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้าแก่ผู้ศรัทธา ดังตรัสไว้ในซูเราะฮฺอันนะฮฺล อายะฮฺที่ 97 ความว่า “ผู้ใดปฏิบัติความดีไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ตาม โดยที่เขาเป็นผู้ศรัทธา ดังนั้นเราจะให้เขาดำรงชีวิตที่ดี และแน่นอน เราจะตอบแทนพวกเขาซึ่งรางวัลของพวกเขาที่ดียิ่งกว่าที่พวกเขาได้ เคยกระทำไว้”

จากอายะฮฺข้างต้นยังขจัดความเข้าใจผิดของบรรดามุสลิมและผู้ปฏิเสธที่มีความเห็นว่า คนที่อาศัยความยุติธรรม ความซื่อตรงและความมีคุณธรรมนั้นส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้ที่ขาดทุนในโลกนี้ถึงแม้ว่าพวกเขาจะเป็นผู้ได้รับในอาคีเราะฮฺ อัลลอฮฺ ช.บ. ได้ขจัดความเข้าใจผิดนี้เหมือนกับจะกล่าวว่า การที่พวกเขาเกิด เช่นนี้เป็นเรื่องผิด การมีคุณธรรมนั้นไม่เพียงแต่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่เป็นสุขในโลกอาคีเราะฮฺเท่านั้น แต่มันคือความจริง บรรดาคนที่ทำความดีด้วยความจริงใจ ซื่อตรง บริสุทธิ์จะได้รับคุณภาพชีวิตที่ดีในโลกนี้ ส่วนตำแหน่งของพวกเขาในอาคีเราะฮฺจะถูกตัดสินตามการทำดีที่สุดของพวกเขา กล่าวคือ หากใครได้ กระทำความดีทั้งเล็กน้อยและมากมาย เขาจะได้รับการตอบแทนด้วยตำแหน่งอันสูงส่งที่เขาจะได้รับตาม ความดีอันยิ่งใหญ่ของเขา (อบุล อะลา เมาคูดี, 2545)

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตในอิสลาม

อิสลามได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิม โดยยึดหลักการจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษมาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มุสลิมมีคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริงและได้รับความสุขทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ รวมถึงผลสะท้อนจากการดำเนินชีวิตบนโลกคุณนนี้ที่จะได้รับผลตอบแทนในวันโลกหน้า ทัศนะของนักปราชญ์ในอิสลามตามการอธิบายของท่านอิมามอฏเฐ์อ์อบรียะห์ เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมุสลิมทั้ง 4 แนวทาง ดังต่อไปนี้ (ทนงศักดิ์ หมาดทั้ง, 2562)

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการแสวงหาปัจจัยยังชีพที่หะลาล (ศาสนาอนุมัติ)

การแสวงหาปัจจัยยังชีพในการดำเนินชีวิตบนโลกนี้ถือเป็นหลักพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะทุกชีวิตนั้นมีความต้องการทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภคในการดำเนินชีวิตของตน อัลลอฮ์ ซ.บ. ตรัสไว้ในซูเราะฮ์อันนะฮ์ล อายะฮ์ที่ 114 ความว่า “พวกเจ้าจงบริโภคในสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงประทานปัจจัยยังชีพแก่พวกเจ้า ซึ่งเป็นที่อนุมัติที่ดี และพวกเจ้าจงขอบคุณต่อความโปรดปรานของอัลลอฮ์หากพวกเจ้าเคารพภักดีเฉพาะพระองค์เท่านั้น”

จากหลักฐานข้างต้นอัลลอฮ์ ซ.บ. ได้แจ้งแก่บรรดาผู้ศรัทธาถึงการบริโภคจากปัจจัยยังชีพที่พระองค์ทรงประทานให้ โดยให้จำแนกสิ่งที่หะลาลและสิ่งหะรอม พร้อมกับได้เตือนให้รำลึกอยู่เสมอว่า สิ่งที่พระองค์ได้ประทานเป็นปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา พระองค์เท่านั้นเป็นผู้ประทานให้ และสิ่งดี ๆ ที่เป็นปัจจัยยังชีพของพวกเขาก็ที่พระองค์ทรงอนุมัติให้แก่พวกเขา เพื่อให้พวกเขามีความรู้สึกว่า พระองค์มิได้ห้าม พวกเขาในการบริโภคสิ่งดี ๆ ทั้งหลายและเมื่อพระองค์ทรงห้ามสิ่งใดแก่พวกเขาแล้วก็พึงทราบเถิดว่า สิ่งนั้นไม่ดี มิใช่ว่าพระองค์ประสงค์ที่จะห้ามโดยปราศจากเหตุผล หรือต้องการจะทำความลำบากใจให้แก่ พวกเขาก็อ้อไม่ ทั้ง ๆ ที่พระองค์ก็ได้ประทานปัจจัยยังชีพแก่พวกเขาอย่างล้นเหลืออยู่แล้ว และพระองค์ยัง ได้ชี้แนะพวกเขาให้ขอบพระคุณ หากพวกเขาปรารถนาที่จะเคารพภักดีต่อพระองค์องค์เดียวโดยปราศจาก สิ่งคู่เคียงใด ๆ ฉะนั้นให้พวกเขาทราบไว้ด้วยว่า การขอบคุณนั้นเป็นอิบาอะฮ์ เป็นการภักดีต่อพระองค์ และเป็นความโปรดปรานที่อัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงพอพระทัยต่อปวงบ่าวของพระองค์ (อัลอิศลาห์สมาคม บางกอกน้อย, 2558)

จากท่านอบูอับดุลลอฮ์ อันนุอมาน บินบะษีร์ ได้กล่าวว่า ท่านเราะฮ์ลุกล่าว ความว่า “แท้จริงสิ่งที่อนุมัติ (หะลาล) นั้นชัดแจ้ง สิ่งที่ต้องห้าม (หะรอม) ก็ชัดแจ้ง และในระหว่างทั้งสองสิ่งนั้นคือสิ่งที่คลุมเครือ (ไม่ชัดแจ้ง) ซึ่งผู้คนส่วนมากไม่รู้ ดังนั้น ผู้ใดรักษาตัวเขาจากสิ่งที่คลุมเครือ นั้น เขาได้ชำระตัวเขาในการปกป้องศาสนาของเขาและเกียรติของเขา ส่วนที่ตกลงไปในการกระทำสิ่งที่คลุมเครือ เขาก็ได้ตกลงไปใน เรื่องที่ต้องห้าม เช่นเดียวกับผู้ที่เลี้ยงปศุสัตว์รอบ ๆ ที่ดินที่ต้องห้าม (เช่น สวนของคนอื่น) ไม่ชำนาญก็จะเข้า (ไปกิน) ใน (สวน) นั้น จงจำไว้ว่า ผู้ปกครอง (กษัตริย์) ทุกคนมีขอบเขตที่ต้องห้าม จงจำไว้เถิดว่า ที่อัลลอฮ์ทรงห้ามนั้น คือสิ่งที่พระองค์ไม่ทรงอนุมัติ จงจำไว้ว่าในร่างกายนั้นมีเนื้อก้อน

หนึ่ง เมื่อมันดี ร่างกายนั้นก็ดีด้วย แต่เมื่อมันเสีย ร่างกายก็จะเสียไปด้วย จงจำไว้ว่ามันคือ หัวใจ” (al-Bukhari, 1997)

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยครองตนด้วยความพอเพียง

อัลกุรอานได้บัญญัติถึงความพอเพียงไว้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ฉะนั้นจะขอยกตัวอย่างของความพอเพียง การรู้จักพอเพียงในทรัพย์สินที่ตนหามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงในหนทางที่สุจริต ไม่ละโมภโลภมาก และอยากได้ของผู้อื่นโดยการทุจริต หรือแย่งชิงเพื่อให้ได้มา รู้จักพอเพียงในอำนาจบารมีที่ได้สะสมความดีไว้จนคนยกย่องนับถือ ไม่ใช่กระสันอยากได้ตำแหน่งอำนาจ โดยการกว้านซื้อด้วยเงินทอง หรือการบังคับขู่เข็ญ หรือการรวมกลุ่มประท้วง รู้จักพอเพียง ในวิถีของการทำมาหากินตามความสามารถที่ตนมีใครที่มีความสามารถมากก็จะต้องสู้ดิ้นรนและใช้ความสามารถในหนทางที่ถูกต้องเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินที่สุจริต และแบ่งปันช่วยเหลือบุคคลที่ด้อยกว่า และรู้จักพอเพียง ในชีวิตความเป็นอยู่มีได้อยากได้เหมือนคนอื่น ในสิ่งที่เราไม่มี เพราะจะทำให้ตนเองและครอบครัวเดือดร้อน และไม่มีความสุขในชีวิตการรู้จักพอเพียง ไม่ทะเยอทะยาน จนถึงกับไปทำร้ายผู้อื่นด้วย การอิจฉาริษยา นินทาว่าร้าย หรือถึงขั้นใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการจะครอบครอง

อัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลฟุรกอน อายะฮ์ที่ 67 ความว่า “บรรดาผู้ที่ใช้จ่ายในทรัพย์สินที่อัลลอฮ์ประทานแก่เขา เขาก็จะใช้จ่ายอย่างไม่สุรุยสุรายและไม่ตระหนี่ถี่เหนียว เขาจะใช้จ่ายอย่างปานกลางระหว่างสองสภาพนั้น” จากโองการข้างต้นได้สอนให้ดำรงใช้ชีวิตแบบพอเพียงกับสภาพภาพอรรถภาพของตน อย่าฟุ่มเฟือย อย่าสุรุยสุราย จะต้องรู้จักประหยัดมัธยัสถ์ใช้จ่ายเฉพาะเท่าที่พอเพียงกับความต้องการ ไม่ใช่จ่ายเกินไปจากความต้องการพื้นฐานของตน และเกินไปจากฐานะอันแท้จริง ท่านหะซัน อัลบัสรี ได้กล่าวว่า การใช้จ่ายในหนทางของอัลลอฮ์ ซ.บ. การช่วยเหลือในกิจการของศาสนาไม่ถือเป็นการสุรุยสุราย ดังนั้นคนที่คิดเหยื่อของลัทธิวัตถุนิยมบริโภคนิยมและบันเทิงนิยมมักจะใช้จ่ายเกินตัวเสมอ หากเรารู้จักควบคุมการใช้จ่ายของเราให้พอเพียงกับความต้องการพื้นฐานดังกล่าวแล้ว เราก็จะไม่ต้องพบกับความอึดอัดขัดขาดแคลน จนนำไปสู่ความยากจนอนาถา และล้มจมถึงขั้นเป็นหนี้สินจนล้มละลายได้ (กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2549)

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยทำใจให้เป็นสุข

อิสลามได้มีหลักคำสอนเกี่ยวกับการบำบัดจิตใจและการทำใจให้สงบ ทำใจให้เป็นสุข ด้วยวิธีการเข้าหาพระเจ้ารำลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าให้มาก ๆ เป็นการสร้างคุณภาพชีวิตที่ทำให้สภาวะทางจิตใจมีความเบิกบานและสงบลง ขณะเดียวกันก็ช่วยขจัดความวิตกกังวลและความเสียใจไปด้วย (ดารี บินอะหมัด, 2547) อัลลอฮ์ ซ.บ. ทรงตรัสไว้ในซูเราะฮ์อัลฟุรกอน อายะฮ์ 28 ความว่า “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย และหัวใจของพวกเขาสงบด้วย การรำลึกถึงอัลลอฮ์พึงรู้เถิดว่า ด้วยการรำลึกถึงอัลลอฮ์นั้นหัวใจทั้งหลายจะสงบ” จากหลักฐานข้างต้นบ่งบอกถึงวิธีการทำให้จิตใจสงบและสร้างความสุขให้เกิดขึ้นภายในจิตใจด้วยการรำลึกถึงอัลลอฮ์ ซ.บ. จึงมีผลดีเป็นอย่างยิ่ง อันเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาและทำให้ได้รับผลตอบแทนจะอัลลอฮ์ ซ.บ. ตามที่ทุกคนหวัง ในที่สุดก็จะนำไปสู่การยอมศิโรราบ

และพึงฟังต่อพระองค์ เพียงผู้เดียว และนั่นย่อมเป็นเหตุแห่งการรอดพ้นจากไฟนรกและได้รับความสำเร็จในนิมมานแห่งสวรรค์ ท่านนบีมุหัมมัดเล่าถึงหนึ่งในจำนวนผู้ที่จะได้อยู่ภายใต้ร่มเงาของอัลลอฮฺ ช.บ. ในวันกิยามะฮฺ

4.การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการแสวงหาความโปรดปรานจากพระเจ้าด้วยตอบ แทนสวรรค์ในวันโลกหน้า

การแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮฺ ช.บ. ด้วยการปฏิบัติตามพระบัญชาของพระองค์ เป็นการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีเยี่ยมสำหรับมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลามเป็นการกระจัดความทุกข์ทั้งปวง และเป็นการสร้างศรัทธาอันแน่วแน่ต่อพระผู้เป็นเจ้าด้วยหลักความเชื่อที่เด็ดขาด และความหวังอันสูงสุดที่จะได้พบกับพระองค์และผลแห่งการตอบแทนสรวงสวรรค์อันบรมสุขเป็นดินแดนแห่งความสุขตลอดกาล ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่มีจิตใจเป็นทุกข์กระวนกระวายใจ เมื่อสิ่งที่ไม่สบายใจเกิดขึ้นกับตนก็ไม่สามารถ ดับกิเลสได้ทำให้สภาวะจิตใจเต็มไปด้วยความรุ่มร้อน ดังนั้นอิสลามได้ระบุถึงสองสวรรค์สองความสุขที่จะได้รับตั้งแต่โลกนี้คือความสุขทางจิตอันเปรียบดังสรวงสวรรค์แห่งโลกและสวรรค์ในโลกหน้าที่พระผู้เป็น เจ้าทรงตอบแทนให้กับปวงบ่าวของพระองค์ ที่มีความจงรักภักดีและแสวงหาความโปรดปราน (อับดุลวาฮับ บินอะหมัด, มปป.) อัลลอฮฺ ช.บ. ทรงตรัสไว้ในซูเราะฮฺอัล-เราะฮฺมาน อายะฮฺที่ 46 ความว่า “และสำหรับผู้ที่เกรงกลัวต่อตำแหน่งของพระเจ้าของเขานั้นเขาจะได้รับสองสวรรค์”

4. แนวคิดเกี่ยวกับมัสยิด

มัสยิด เป็นคำภาษาอาหรับ (Masjid – مسجد) คำในภาษาอาหรับอ่านว่า มัสยิดหรือชาวมลายู มาเลเซียบางส่วนเรียกมัสยิดว่า สุเหร่า เป็นศาสนสถานของชาวมุสลิม เป็นสถานที่กราบพระผู้เป็น เจ้าของชาวมุสลิม ที่เรียกว่ามัสยิด มาจากคำว่า สะญะดา แปลว่ากราบ เมื่อเติมอักษร (มีม) นำหน้าคำดังกล่าวเพื่อแสดงถึง สถานที่ และเป็นสถานที่ที่มุสลิมเข้ามากราบสุญูด พระผู้เป็นเจ้า โดยหันหน้าไปทาง กิบลัตที่เมืองเมกกะ ทั้งนี้การสร้างมัสยิดที่มุสลิมทุกคนให้ความสำคัญและความพยายามที่จะให้มัสยิดเกิดขึ้นในชุมชนแต่ละพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของอัลลอฮฺ ช.บ. ทรงตรัสในซูเราะฮฺอัลเตาบะฮฺ อายะฮฺที่ 18 ความว่า “แท้จริงที่จะบูรณะบรรดามัสยิดของอัลลอฮฺ ช.บ. นั้น คือ ผู้ที่ศรัทธาต่ออัลลอฮฺ ช.บ. และวันปรโลก และดำรงไว้ซึ่งการละหมาด และชำระซากาตและเขามีได้ยาเกรงนอกจากอัลลอฮฺเท่านั้น ดังนั้นจึงหวังได้ว่า ชนเหล่านี้แหละจะเป็นผู้อยู่ในหมู่ผู้รับคำแนะนำ” ท่านนบีมุหัมมัดได้กล่าวในหะดีษ บทหนึ่งรายงานโดยท่านอูษมาน บิน ออฟฟาน กล่าวว่า: แท้จริงท่านนบีมุหัมมัดกล่าวว่า ความว่า “ใครผู้ใด ได้ก่อสร้างมัสยิดเพื่อความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮฺ พระองค์จะสร้างมัสยิดให้แก่เขาในสวนสวรรค์ เช่นเดียวกันกับเขาได้สร้างบนโลกนี้” (al-Bukhari, 1997, Muslim, 1996)

ผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานีที่เป็นพื้นที่เป้าหมายที่ดำเนินการศึกษา ผลจากการศึกษาพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยใช้กระบวนการจัดการองค์ความรู้ในอิสลาม IOK (Islamization of knowledge : IOK) คือ มัสยิดที่มีองค์ความรู้อิสลามเป็นฐานและมีพัฒนาการทางความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อขยายขีดความสามารถที่ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เท่านั้น การพัฒนาความรู้ใหม่ และความเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงองค์ความรู้ในอิสลาม โดยมีมัสยิดเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ ซึ่งมีเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของมัสยิดดังนี้

1. ตักวา (ความยำเกรง) เป็นจุดแรกเริ่มที่จะทำให้มนุษย์รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเองมิให้ขัดกับหลักคำสอนของอัลลอฮ์ และในเมื่อสามารถบังคับตัวตนของตนเองได้แล้ว การพัฒนามัสยิดไปสู่องค์ความรู้อิสลามก็สามารถที่จะพัฒนาไปสู่มัสยิดที่เพียบพร้อมไปด้วยความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ช.บ. (ตักวา) ในทุกมิติ ส่งผลให้มัสยิดนั้น ๆ ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน
2. อะห์ซัน (หลักความดี) หมายถึง มัสยิดมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนเองสู่ความเป็นเลิศและมีความรอบรู้อย่างแท้จริง ในส่วนที่ตนเองต้องรับผิดชอบ โดยต้องมีความตั้งใจจริงและความบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ) ด้วยความมุ่งมั่นเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และความรู้ที่ตนเองจะทำให้บุคคลเกิดความรอบรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในมัสยิด ตลอดจนสามารถนำพามัสยิดสู่ที่สมบูรณ์แบบในที่สุด
3. อะห์ดีฟ (เป้าหมายและวิสัยทัศน์) หมายถึง มัสยิดได้มีการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมที่ชัดเจนเพื่อใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติงานตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์จะต้องมาจากบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ด้วยความเป็นหนึ่งเดียว และเมื่อทุกคนมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของมัสยิดเป็นอันเดียวกันแล้ว การกำหนด กลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการก็จะได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้จะต้องไม่ขัดกับหลักการอิสลามแต่อย่างใด
4. ญามาอะห์ (การทำงานและเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม) หมายถึง มัสยิดอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันอย่างสามัคคี ช่วยเหลือกัน พึ่งพาและมีความเป็นเอกภาพ เปิดใจให้กว้างพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือเสนอสิ่งดี ๆ ให้ผู้อื่นได้เสมอ トラバใดที่สอดคล้องกับหลักการอิสลาม และยอมรับนับถือสมาชิกในทีม มีการเคารพนับถือเป็นพี่น้องกัน เพื่อให้เกิดเป็นพลังร่วมและเป็นการใช้บุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่มีการสูญเสีย เมื่อทีมมีความเชื่อมโยงและมีทิศทางร่วมกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันพลังงานของปัจเจกบุคคลก็จะสอดคล้องประสานกันขับเคลื่อนให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ
5. อุคูอะห์ (การมีสายสัมพันธ์แห่งภราดรภาพ) หมายถึง คณะกรรมการมัสยิดและสัตบุรุษของมัสยิดทุกท่านจะต้องถักทอสายสัมพันธ์ความเป็นภราดรภาพในอิสลามที่พันผูกครอบคลุมรั้วอันเดียวกัน

อย่างแน่นแฟ้นบนหลักการมะฮับบะห์และวะลาอู (ความรักและให้ความช่วยเหลือ) ทำความรู้จัก ถามไถ่ ทุกข์สุขอย่างใกล้ชิด ให้และรับสละด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม ให้เกียรติซึ่งกันและกัน

6. ตะวะห์ (การเผยแผ่อิสลาม) หมายถึง มัสยิดได้ตระหนักว่ามนุษย์ทุกคนล้วนเป็นบ่าวของอัลลอฮ์ ลูกหลานของนบีอาดัมและประชาชาติของนบีมุหัมมัด ดังนั้นพยายามเผยแผ่อิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่บรรดาชนต่างศาสนิกด้วยวิทย์ปัญญาอันลุ่มลึก ปลุกฝังวิญญาณตามแนวทางของอัลลอฮ์ ที่ยึดมั่นหลักการสายกลางที่มีความสันติและวิทย์ปัญญาอันนำไปสู่ความเมตตา

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปราย คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยใช้กระบวนการจัดการองค์ความรู้ในอิสลาม IOK (Islamization of knowledge : IOK) คือ มัสยิดที่มีองค์ความรู้อิสลามเป็นฐานและมีพัฒนาการทางความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อขยายขีดความสามารถที่ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เท่านั้น การพัฒนาความรู้ใหม่และความเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงองค์ความรู้ในอิสลาม โดยมัสยิดเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ ซึ่งมีเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของมัสยิด ประกอบด้วย 1. การตัดทอน (ความยำเกรง) 2. อะห์ซัน (หลักความดี) 3. อะห์ดีฟ (เป้าหมายและวิสัยทัศน์) 4. ญามาอะห์ (การทำงานและเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม) 5. อุฎวะห์ (การมีสายสัมพันธ์แห่งภราดรภาพ) 6. ตะวะห์ (การเผยแผ่อิสลาม) ดังที่ชาฟีอี อาดำและ อภินันท์ มะแซง (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่า การจัดการศึกษาโดยกิจกรรมหะละเกาะฮ์ในอิสลาม เป็นกระบวนการจัดเกลาจิตใจ และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามสุนนะฮ์ของท่านนบีมุหัมมัด ผู้ซึ่งได้ริเริ่มกิจกรรมนี้ และได้มีการสืบทอดกันต่อมา นับตั้งแต่ยุคของเศาะฮาบะฮ์ ยุคตาบียีน ยุคฟุฎุฮ์อิสลาม จวบจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน การจัดกิจกรรมหะละเกาะฮ์ ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ 1) ฟิเลียง (มูร็อบบีย) 2) สมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรม (มุตะร็อบบีย) 3) วิธีการดำเนินการ และ 4) หลักสูตรกิจกรรม และมีเงื่อนไขในการจัดกิจกรรม 3 ข้อ คือ 1) สมาชิกทุกคนจะต้องรู้จักกัน 2) มีความเข้าใจกัน และ 3) ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และอิบรอฮิม ตาเยะ (2555) ได้ชี้ให้เห็นว่า บทบาทของมัสยิดในด้านศาสนา ทำความเข้าใจกับชุมชนให้มีจิตสำนึกและเคร่งครัดต่อศาสนา พยายามชักชวน ประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของศาสนา และจัดหาผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนา มาสอนให้ความรู้กับชุมชน ด้านการศึกษา ต้องมีการพูดคุยกับผู้ปกครอง ทำความเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาของลูกของตนเอง และส่งเสริมให้มัสยิดเป็นสถานที่การศึกษาในชุมชน อับดุลอาซิซ เจ๊ะมามะ และอะห์มัด ยีสุนทร (2561) ได้ชี้ให้เห็นว่า อิหม่ามเป็นผู้นำในการบริหารจัดการมัสยิดและดูแลสัปปุรุษในพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันดำรงตำแหน่งเป็นประธานศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในหมู่บ้านโดยการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) นั้น อิหม่ามเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการให้มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบและมีความเป็น

ระเบียบเรียบร้อยและเป็นทางการ สอดคล้องกับงานวิจัยของอับดุลลาเต๊ะ สาและ, แวญโซะ ลีเคะ, รอชีดะห์ หนะกะมาแม และซัลมา แดมาะเล็ง (2564) พบว่า ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐาน คือ 1. มีการทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการกลุ่ม และองค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนในพื้นที่พยายามปรับและสร้างความเข้าใจนโยบายสันติภาพของรัฐ การกลับคืนมาของสังคมให้อยู่ร่วมกันบนความหลากหลายวัฒนธรรม 2. การให้ความร่วมมือกันของคนในชุมชน ผู้คนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา ชาวบ้าน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือช่วยกันหาแนวทางรักษาความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชน มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความรักความสามัคคีของคนในชุมชน 3. จัดตั้งกองทุนครอบครัวมัสยิด เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของมัสยิด และเพื่อช่วยเหลือสังคม 4. สร้างคนให้เป็นผู้ให้ สร้างความเข้าใจ เปลี่ยนทัศนคติในการให้ความช่วยเหลือและบริจาคทรัพย์สินให้แก่ผู้ยากจนภายใต้ความรับผิดชอบของมัสยิด รวมทั้งนำหลักคำสอนจากอัลกุรอาน และอัลหะดีษมาปฏิบัติ โดยการนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การบริจาคทาน ช่วยเหลือผู้ยากจนโดยไม่แบ่งแยกศาสนา

สรุป

รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี โดยใช้กระบวนการจัดการองค์ความรู้ในอิสลาม IOK (Islamization of knowledge : IOK) คือ มัสยิดที่มีองค์ความรู้อิสลามเป็นฐานและมีพัฒนาการทางความรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อขยายขีดความสามารถที่ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เท่านั้น การพัฒนาความรู้ใหม่ และความเข้าใจที่ถ่องแท้ถึงองค์ความรู้ในอิสลามโดยมีมัสยิดเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ ซึ่งมีเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของมัสยิด ประกอบด้วย การตัด瓜 (ความเข้มแข็ง) เป็นจุดแรกเริ่มที่จะทำให้นุญญ์รู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเอง มิให้ขัดกับหลักคำสอนของอัลลอฮ์ ซ.บ. และในเมื่อสามารถบังคับตัวตนของตนเองได้แล้ว อะห์ซัน (หลักความดี) มัสยิดมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาตนเองสู่ความเป็นเลิศและมีความรอบรู้อย่างแท้จริง อะห์ดีฟ (เป้าหมายและวิสัยทัศน์) มัสยิดได้มีการกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมที่ชัดเจนเพื่อใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติงานตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์จะต้องมาจากบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันกำหนดเป้าหมายและวิสัยทัศน์ด้วยความเป็นหนึ่งเดียว และเมื่อทุกคนมีเป้าหมายและวิสัยทัศน์ของมัสยิดเป็นอันเดียวกันแล้ว การกำหนดกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการก็จะได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้จะต้องไม่ขัดกับหลักการอิสลามแต่อย่างใด ญามาอะห์ (การทำงานและเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม) มัสยิดอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันอย่างสามัคคี ช่วยเหลือกัน พึ่งพาและมีความเป็นเอกภาพ เปิดใจให้กว้างพร้อมที่จะให้การช่วยเหลือ เสนอสิ่งดี ๆ ให้ผู้อื่นได้เสมอ อุคูวะห์ (การมีสายสัมพันธ์แห่งภราดรภาพ) การสร้างสายสัมพันธ์ความเป็นภราดรภาพในอิสลามที่พันผูกครอบครัวอันเดียวกันอย่างแน่นแฟ้นบนหลักการมะฮับบะห์และวะลาอู คะวะหฺ (การเผยแผ่อิสลาม) มัสยิดพยายามเผยแผ่อิสลาม โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งแก่บรรดาชนต่างศาสนิกด้วยวิทญญอันลุ่มลึก ปลุกฝังวิญญตามแนวทางของอัลลอฮฺ ช.บ. ที่ยึดมั่นหลักการสายกลางที่มีความสันติและวิทญญอันนำไปสู่ความเมตตา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด คณะกรรมการอิสลามประจำมัสยิด อิมาม คอเต็บ บิลาลและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมัสยิด และสัปบุรุษมัสยิด สามารถนำผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแบบและการบริหารจัดการมัสยิดที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่โดยเฉพาะด้านคุณภาพชีวิต

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนารูปแบบรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี และการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมีมัสยิดเป็นฐานให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

ฉบับภาษาไทย

- สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี. (ม.ป.ป). *คุณภาพแห่งอิสลาม*. กรุงเทพฯ: สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี.
- กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2549). *คุตบะห์เฉลิมพระเกียรติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กองบรรณาธิการสำนักพิมพ์มิรอาต. (2558). *หะยาตุนนุญียะฮ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิรอาต.
- ชินวัฒน์ แม้นเดช ทวีศักดิ์ พุฒสุขจี สามารถ ทองเฟื้อ และสุกรี หลังปู่เต๊ะ. (2019). แบบแผนในการขับเคลื่อนชุมชนตักวาโดยใช้มัสยิด. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 14 (2): 222-231.
- ดารี บินอะหมัด. (2547). *หนทางแห่งความสุข*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายสัมพันธ์.
- ดุสิต หวันเหลี่ยม. (2552). *การพัฒนาแนวความคิดวัฒนธรรมสมานฉันท์ของสังคมพหุวัฒนธรรมตามทฤษฎีของคำรวดระเวนชายแดนที่มีประสบการณ์ปฏิบัติงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เดือน คำดี. (2553). *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทนงศักดิ์ หมาดทั้ง, ซาฟิอี อาดำ. (2562). *คุณภาพชีวิตในอิสลาม*. รายงานการประชุมหาใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 10. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- บัญญัติ ยงยวน และชัยวัฒน์ ผดุงพงษ์. (2550). การใช้กิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*, 8(1): 93-94.

- ยุทธนา นรเชฎฐ์ และจุฑารัตน์ ทองอินทร์. (2563). การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมในประเทศไทย. วารสารมหาจุฬาลงกรณ, 7(1): 102-118.
- ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา. (2549). *พหุวัฒนธรรมกับการพัฒนาการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กรณีศึกษาปอเนาะ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุล อะลา เมาคูดี. (2545). *คัมภีร์มุลกอาน*. บรรจง บินกาซัน (แปล). กรุงเทพฯ: บริษัท ออฟเพรส จำกัด.
- อกินันท์ มะแข็ง, ซาฟีอี อาดำ. (2558). *บทบาทของอิหม่ามในการพัฒนาสถาบันบูรุษประจำมัสยิดด้านคุณธรรมจริยธรรมในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อับดุลลาเต๊ะ สาและ แวยูโซะ ลีเคะ รอชีดะห์ หะนะกาแม และซัลมา แดมะละเล็ง. (2564). ต้นแบบการเรียนรู้และนวัตกรรมชุมชนด้านคุณภาพชีวิตของสังคมพหุวัฒนธรรมโดยมัสยิดเป็นฐานในจังหวัดปัตตานี. วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 12(2): 29-41.
- อับดุลวาฮับ บินอะหมัด. (มปป.). *ทางนำไปสู่อัลลอฮ์*. กรุงเทพฯ: ส.วงศ์เสงี่ยม.
- อับดุลอาซิซ เจ๊ะมามะ, อะห์มัด ยีสุนทรง. (2561). *ภาวะผู้นำและบทบาทของอิหม่ามในการจัดการศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) ในจังหวัดนราธิวาส*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อัลอิสลาห์สมาคม บางกอกน้อย. (2558). *เราจะแสวงหาวิธีที่ยั่งยืนอย่างไร*. กรุงเทพฯ: อัลอิสลาห์สมาคม.
- อับรอฮิม ดาเฮะ. (2555). *บทบาทด้านศาสนา การศึกษาและการบริหารของอิหม่ามในจังหวัดนราธิวาส*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศึกษาศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- อิสมาแอ กาเต๊ะ. (2561). *วะละญียะฮ์ในอิสลามกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมด้านความเชื่อและความคิด*. วารสารอิสลามศึกษา, 9(1): 31-48.
- เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2555). *ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ในสังคมพหุวัฒนธรรม : การทบทวนแนวคิดทฤษฎีและการปฏิบัติ*. วารสารศึกษาศาสตร์, 20(1): 1-16.

ฉบับภาษาต่างประเทศ

- al-Bukhari, Muhammad bin Ismail. (1997). *Sahih al-Bukhari*. Beirut: Dar Ibn Kathir.
- Muslim bin al-Hajjaj. (1996). *Sahih Muslm, Tahqiq Muhammad Fuad Abdul Baqiy*. Al-Riyad: Dar Alam al-Kutub.

Effectiveness of Interactive Based Learning at Quizizz Application:

An Action Research on Malay for Tourism Subject

ประสิทธิผลของการเรียนรู้แบบโต้ตอบด้วยโปรแกรม Quizizz :

การวิจัยเชิงปฏิบัติการภาษามลายูเพื่อการท่องเที่ยว

Djusmalinar¹

(Received: Oct 18, 2023; Revised: Dec 06, 2023; Accepted: Dec 12, 2023)

ABSTRACT

The Corona Virus -19 pandemic has changed face-to-face teaching in schools to online classes using tools such as namely TS Team, Zoom, Google Meet, Facebook, or Line. This also has an impact on education at the Prince of Songkla University (PSU) Pattani campus during the semester year 2020-2021, as well as for courses the subject of the Malay Language for Tourism. For teaching to continue and to be successful, the teacher must be creative and innovative in utilizing the available online infrastructure so that the three hours of teaching become more engaging. For this reason, the infrastructure used by teacher during teaching uses the Quizizz application so that teaching is not boring and fun. This research method uses a qualitative method. The qualitative approach is used on two components, first on the Quizizz application five times and second on the questionnaire given to students. Several questions are given to get feedback about the Quizizz application and their satisfaction and opinions after using it. The results found that the Quizizz application is very effective in knowing the students' understanding after attending the Malay for Tourism subject class. Games through the Quizizz application are given as many as five titles, with two times play as a pre-test and post-test. Each topic is given 20 -30 questions. The game results found that students who listen and follow the learning for 3 hours can answer questions quickly and accurately and get a high score. In contrast, those who respond late will have a reduced score. The survey results found that students enjoy playing the Quizizz game because it can eliminate tension and boredom in learning.

Keywords: *Effectiveness, Application Quizizz, Malay Language, Tourism, Subject*

¹ Department of Malay Language and Malay Studies, Prince of Songkla University, Pattani Campus

(Corresponding author / Email : djusmalinar.d@psu.ac.th)

บทคัดย่อ

การแพร่ระบาดของโรคโควิด19 ได้เปลี่ยนรูปแบบการสอนในห้องเรียนให้กลายเป็นการสอนในห้องเรียนออนไลน์ ด้วยโปรแกรม TS Team, Zoom, Google Meet, Facebook หรือ Line อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในปีการศึกษา 2563-2564 ด้วยเช่นเดียวกับในรายวิชาภาษามลายูเพื่อการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงนั้นทำให้ผู้สอนต้องมีความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมในการสอนรูปแบบออนไลน์แบบเดิม เพื่อให้เกิดความกระตือรือร้นในคาบเรียนทั้ง 3 ชั่วโมง การสอนนั้นผู้สอนจะใช้โปรแกรม Quizizz ในชั้นเรียน งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ วิธีการศึกษาจะมีอยู่ 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนแรกจะศึกษาในโปรแกรม Quizizz จำนวน 5 ครั้ง และขั้นตอนถัดมาจะศึกษาผ่านแบบสอบถามที่ให้นักศึกษาตอบคำถาม ชุดคำถามนั้นจะให้นักศึกษาให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับโปรแกรม Quizizz รวมถึงความพึงพอใจและความคิดเห็นหลังจากใช้โปรแกรม ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรม Quizizz มีประสิทธิภาพอย่างมาก ในการรับรู้ความเข้าใจของนักศึกษา หลังเข้าเรียนในรายวิชาภาษามลายูเพื่อการท่องเที่ยว การเล่นเกมตอบคำถามผ่าน Quizizz มีจำนวนหัวข้อมากถึง 5 หัวข้อ ที่แบ่งให้เล่น 2 ครั้ง คือแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน แต่ละหัวข้อจะมีชุดคำถาม 20 - 30 คำถาม ผลการเล่นเกมพบว่า นักศึกษาที่ตั้งใจฟังและเรียนจนหมดคาบ 3 ชั่วโมง สามารถตอบคำถามได้อย่างรวดเร็วและถูกต้อง และได้คะแนนสูงจากการเล่นเกม ในทางกลับกัน นักศึกษาที่ตอบช้าจะมีคะแนนที่น้อยลงกว่า ผลจากแบบสอบถามพบว่า นักศึกษาสนุกกับการเล่นเกม Quizizz เพราะสามารถจัดความเครียดและความน่าเบื่อในการเรียนการสอนได้ดี

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ โปรแกรม Quizizz ภาษามลายู การท่องเที่ยว วิชา

Introduction

The Corona virus-19 Pandemic has changed face-to-face teaching in class. From a grand building to an online class through namely TS Team, Zoom, Google Meet, Facebook, or Line, to meet directly with students. It also impacts PSU, Pattani campus teaching in the year 2020-2021, 1st and 2nd semesters.

As is currently known, online games are one of the alternative methods of teaching and learning in the 21st century, especially when learning online. A popular application in the 2010s is Kahoot. The students can use this Kahoot application for all learning, including learning and teaching Malay. Unfortunately, all the available content contains lessons for the basic level, especially for the Malay for Tourism subject, which is not available.

The subject "413-252 Malay Language for Tourism" in semester 1 of the 2021 academic year was taken by 16 students. So that teaching this subject is not boring during lectures, lecturers look for online games that match the teaching content each week. The online game chosen is Quizizz.

This online game can be created by teachers according to the teaching content so that students can find out their understanding. This game is played 2 x at the end of the teaching. The first game is a pre-test, the second game is a result of understanding after teaching.

The Quizizz game is special because it is made by teachers according to the teaching content and game time. The teachers can see directly on the screen who is active, who is lagging behind. Apart from that, this game also determines the score obtained by students when the game is finished. If a question is difficult for students to answer, the teacher can change the level. So that game play is followed by all students use E. Slavin, Robert Cooperative Learning theory is to this research article. The purpose of this research is 1) To determine the effectiveness of online learning methods on the subject of Malay for Tourism through the Quizizz application. 2) Getting feedback on students' opinions from questionnaires given to the Quizizz application. To achieve the objectives of this research, the questions to be raised in this research are: a) How perspective students to online learning in subject Malay for Tourism? b) Is student's cooperative in game play while the use of the Quizizz application? c) Can the Quizizz application be used as a barometer of Malay for Tourism students' understanding of each topic? and d) Can the Quizizz application provide feedback to lecturers?

Research Method

This research uses a qualitative method. The qualitative approach is a research strategy that focuses on data collection. It conducted the first data from the Quizizz application during learning Malay for Tourism subject of 5 (five) titles with a game process of 2 times for one title. The second data was obtained from the answers to a questionnaire containing 15 questions. The two data were analyzed and interpreted as a result of the study using E. Slavin, Robert's theory.

Participants were 16 students and 23 who registered for the Malay for Tourism course in semester 1/2021.

The research instrument is divided into two parts:

a) Record assignments playing games Quizizz while teaching online. The purpose of this task is to find out students' understanding of the material provided every week. The end of the game will be recorded in the system and used as primary data.

b) The questionnaire is divided into students who fill out the questionnaire with an online form. The questionnaire was given a total of 15 questions related to Quizizz and 1 of their opinions regarding the online game that had been played.

Literature Review

The teachers have attempted various strategies and methods to improve the quality and learning outcomes amid the covid pandemic, including using tools in the form of online teaching applications. Among those who have used it are:

The First, Yanawut Chaiyo and Ranchana Nokham (2017) with title The Effect of Kahoot, Quizizz and Google forms on the Student's Perception in the Classrooms Response System, say that Kahoot, Quizizz, and Google Forms are learning technology opens for new ways of teaching in the classroom with the samples were taken from 121 students; they were attending gerontological nursing course in Faculty of Nursing, Chiang Rai College in Chiang Rai, Thailand.

Kahoot, Quizizz, and Google Forms were used throughout the lecture to facilitate questions and answers in the classroom. At the end of course, the students were asked to fill in the same questionnaire with statements related to concentration, engagement, enjoyment, perceived learning, motivation, and satisfaction. The variation in use of Kahoot, Quizizz, and Google forms had a statistically significant difference for concentration (RQ1), engagement (RQ2), enjoyment (RQ3), motivation (RQ5), and satisfaction (RQ6). Kahoot and Quizizz has presented a lot of positives over Google forms when used in the classroom. This result also suggests that students perceive that Kahoot and Quizizz supports the learning and increases the student concentration, engagement, enjoyment and motivation. However, all of the tools were not difference in how the students perceived that they learn something from doing the quiz. In addition, it helped them to be aware of their level of knowledge and facilitates the understanding of the concepts and increases their learning process. Furthermore, students feel that their answers and opinions are given value by the teacher. It easy for teachers to check how many students understands the concept. A limitation, this study is not the experimental research. Therefore, further research would be to test two different student groups: classroom response system users and non-users and investigate on learning outcome. We strongly recommend the use of Kahoot and Quizizz in the class as a tool to enhance learning experience. We conclude that Kahoot and Quizizz improve students' level of interactivity, which helps student to be active in class and have collaborative learning, which also increases student engagement in the learning process.

The second, Mishbah Ulhusna, Syelfia Dewimarni, and Lili Rismaini (2021) with the title Socialization of Quizizz as a Digital-Based Learning Media during the Pandemic Period is the result of research from community service in the form of coaching and education which is carried out for educators/ teachers in the city of Padang in the month of May - June 2021 via Google Meet.

Guidance in the form of Quizizz socialization as a digital-based learning media during world facing the COVID-19 pandemic.

Digital-based learning media is interactive media that can be applied by educators/ teachers for this distance learning, one of which is using Quizizz learning media. Quizizz is an educational game application that is narrative and flexible in nature which can be used as a means of conveying material as well as an interesting and fun learning evaluation medium. Quizizz can also be used to increase student learning motivation because it is an online learning media that contains games (interactive quizzes), and Quizizz can also be used in teaching and learning activities such as holding pre-tests, post-tests, practice questions, reinforcement of material, remedial, enrichment and so on. It is very appropriate for educators/teachers to use Quizizz as a digital-based learning medium during a pandemic.

Result is 90% of the training participants were able to utilize the media quizizz learning to create interactive quizzes. The emergence of new ideas for develop other innovative learning media that are more interesting and fun and easily understood by students. Trainees participate answer the questions on Quizizz that have been provided by the resource persons as speaker. After the community service activities were carried out, the training participants still enthusiastic about asking about Quizizz which he did not understand over the phone cellular.

The third, Arsyian (2022) with title The Implementation of Quizizz in Vocabulary Learning Activities EFL Student Perception and Motivation explain about Quizizz is an instructional media that is very helpful in learning and helps students secondary school enjoy and have more fun when taking lessons. Learning vocabulary using instructional media “Quizizz” succeeds in attracting students' attention to keep them following the lesson. Students' perception towards the use of Quizizz as a learning media in the classroom gives positive responses. When students are interested in the lesson, they get more motivated and easier for them to understand the materials.

The result research is students feel more motivated to learn vocabulary by using Quizizz as the media. It is shown from the result of the verbal data and students' utterances that they felt challenged and motivated to do the quizzes more until they got their highest score. By using quiz games that only focus on vocabulary, the researcher can see that students enjoy the learning process. When students are excited about the game, they are indirectly also excited about learning the English that the teacher is teaching.

The fourth, Amirul Mukminin Mohamad (2020) with title Quizizz as a New Norm E-Assessment on International Speaker for Malay Language Subject say that this research aims to see the effectiveness of Quizizz app as an alternative e-assessment medium during the new norms education through

comparison of quiz completion time and quiz scores between control groups and treatment groups for Malay as a Foreign Language course. This Quasi-Experimental study involved 110 international students who took the same Malay Language course.

Quizizz is a game-based quiz application that is the medium of choice for an alternative E-Assessment approach. Students can answer the quiz anywhere through their respective electronic devices. The use of Quizizz as an E-Assessment medium makes the assessment process more meaningful and fun for students. Quizizz not only offers an alternative to the boring E-Assessment medium, but also has the potential to provide educators with: automatic scoring, correct answers at the end of the quiz, percentages for questions answered correctly or incorrectly, time allocated by the student for each question, and a feature that allows questions to be modified, if the quiz needs to be run repeatedly.

The four of review literature above will be used as guidelines for analyzing this research and will see which points are in accordance with the research.

Discussion

E. Slavin, Robert theory says about cooperative learning (1995). Cooperative learning is a very effective and fun way to spur student achievement as a whole. Cooperative learning can be applied to all types of classes. According to E. Slavin, Robert, cooperative learning refers to a variety of teaching methods where students work in small groups to help each other learn the subject matter. The main purpose of cooperative learning is to provide students with the same knowledge, concepts, abilities, and understanding. At a time when all educational institutions are competing to spur the achievements of their students, and in the midst of the widespread issue of pluralism as it is today, cooperative learning is becoming increasingly important.

So Heinrich, R. et. al. (2002) argues that learning media is also an important aspect of teaching methodology whose function is as a teaching aid. One of the learning media that can be used in the online learning process is application Quizizz. Quizizz is a gaming application. It's just that the Quizizz game as a learning medium that is integrated with material or evaluation questions is expected to make learning more interesting and fun. This agrees with Henry, S. (2010) who argues about the positive impact of using games, one of which is fun and entertaining games and games provide practice for problem solving and logic.

With Quizizz it makes learning interesting, has an interactive nature that prioritizes collaboration, communication, and can lead to student interaction through games. In addition, Quizizz also has the characteristics of creating motivation in learning, challenges and curiosity. Game Quizizz is

a game-based educational application, which brings multi-player activities to the classroom and makes classroom exercises interactive and fun (Purba, Onno W. 2019). Implementation of using the Quizizz Game, students can do exercises in class on their electronic devices.

During the pandemic, teaching with Quizizz was one of the interesting learning media that could support the teaching and learning process. Quizizz is a digital-based learning media (multimedia). Digital media (multimedia) is media whose content is in the form of a combination of data, text, sound, and various types of images that are stored in digital formats and disseminated through networks based on optical broadband cables, satellites and microwave systems (Flew, T. 2008). Quizizz is a digital media in the form of game practice questions and online presentations that help lecturer distribute teaching materials so that they are more easily understood by students. It can even increase students' interest and enthusiasm for learning about certain materials when utilizing this digital learning media.

Quizizz games have game characteristics such as avatars, themes, memes, and entertaining music in the learning process. Quizizz also allows students to compete with each other and motivates them to study so that learning outcomes can increase. Students take quizzes at the same time in class and see their live ranking on the leaderboard. Lecturer can monitor the process and download the results when the quiz is over to evaluate student performance. Quizizz games can help motivate students to learn and improve learning outcomes. This is in line with the opinion of Dewi, C. K. (2018) who says that game-based learning has good potential to be used as an effective learning media because it can stimulate visual and verbal components.

In conclusion, interactive quizzes according to Sari, D.P., Putra, R.W.Y., & Syazali, M. (2018) are a combination of lecture, question and answer and assignment methods packaged in a quiz game. Games like these provide opportunities for players and all participants and even spectators for creative endeavors. Giving quizzes is a teacher strategy that is given to students by giving questions in the learning process related to the material that has been taught with the aim of measuring the level of understanding of students.

Cooperative learning is very suitable to be applied to online and onsite teaching where teachers can find out the role of students in each given exercise. The impact of cooperative learning is that teachers will easily provide objective assessments of students and students will also get satisfaction with each lesson because they can directly monitor the results of the exercises or exams given.

The Quizizz application in this study includes the Game-based learning. Game-based learning is also an active learning technique where games use to enhance student learning. Here, the learning comes from playing the game and promotes critical thinking and problem-solving skills. Game-based learning

can be accomplished with digital or non-digital games and may include simulations that allow students to experience the learning firsthand.

Game-based learning refers to actual games in the classroom to enhance the understanding and the teaching experience. In other words, students can use video games in the teaching and learning process to attract and motivate students' attention.

This study article uses game-based learning using the Quizizz application for the subject of Malay for Tourism. Five themes are used for games on the Quizizz application after learning, especially those related to tourism.

Title	Web Quizizz
Tourist	https://quizizz.com/admin/quiz/60c86390802848001bb783d5/tourist
Booking & Check-in	https://quizizz.com/admin/quiz/60e3f0d12998fe001b1f6572/booking-and-check-in
What is Tourism? Term for Tourism	https://quizizz.com/admin/quiz/612474eba4ea300020f4db05/istilah-pelancongan
Tourism/Hotel	https://quizizz.com/admin/quiz/6152be7c4cc65b001db10c12/pelancongan
Food or Currinary	https://quizizz.com/admin/quiz/615be4df326567001e04e0f8/malay-for-tourismguidekuninary

Table 1 Game title in Quizizz for Malay for Tourism

In table 1, five headings are used for Malay for Tourism subjects. Each title plays two times. The first game is a pre-test after following the lesson, and the second game is a post-test to determine their understanding of the level of learning. The procedure for playing is;

- 1) The teacher will give students a link with a password. And the students will conduct the test online.
- 2) The teacher informed the students to start and finish the game.
- 3) Each question takes a different amount of time according to the suitability of the difficulty but takes between 30-60 seconds.
- 4) The advantage of the app is that students can repeat the test. Teachers can view all activities.
- 5) There will be a score summary when the game ends.
- 6) Able to save the results from playing games conveniently.

The following is a picture of the game in progress.

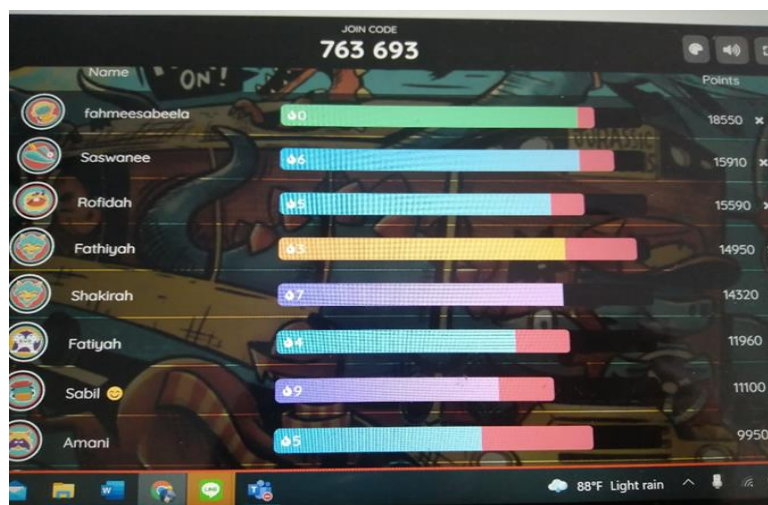

Figure 1 Playing Quizizz

Figure 1 is a game figure in progress. Information on figures such as 763,693 is a game code for students who have downloaded Quizizz. The image on the left is the participant's amination picture followed by the name of the student used. The green, blue, yellow, and purple lines above indicate participants ranked 1st, 2nd, 3rd, and so on. The number on the right shows the number of scores that have been collected.

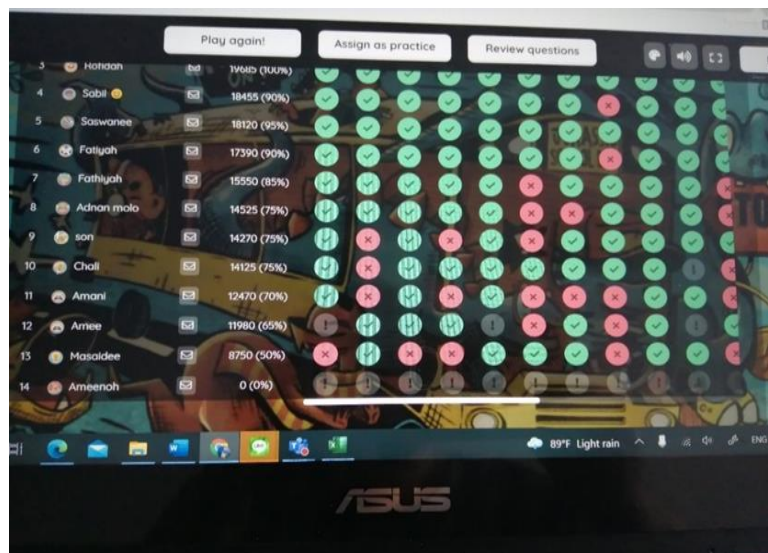

Figure 2 The game is over, and the results of the post-test

Figure 2 shows the game is over, and the teacher shows the results obtained by the students. Correct answers are colored green, while wrong answers are red. These answers are presented after completing the pre-test with the aim that they will find out the errors in the answers given. The goal is that they will change it on the post-test.

To find out the ranking of each student, the lecturer will receive a resume form that includes the Quizizz system. The following is the ranking of each student.

Quizizz: Tourist

Quiz started on: Tue 29, Jun 01:10 PM Total Attendance: 18 Average Score: 100%

Players	Score	Accuracy	Started At
223948*	3800	100%	Tue 29, Jun 06:22 AM
Amani	3750	100%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Son	3410	100%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Sya	3140	80%	Tue 29, Jun 06:18 AM
fatiyah	3100	80%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Jimin	2730	60%	Tue 29, Jun 06:23 AM
Squash Snowball	2530	60%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Sallom	2220	60%	Tue 29, Jun 06:18 AM
하리사	2060	60%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Fitry	1310	40%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Masaidde	1280	40%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Nifatinnn	600	20%	Tue 29, Jun 06:19 AM
Fathiyah	0	0%	Tue 29, Jun 06:18 AM
223948	0	0%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Sallon	0	0%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Amee	0	0%	Tue 29, Jun 06:18 AM
Nifatin Saeming (Nifatin Saeming)	0	0%	Tue 29, Jun 06:18 AM

Figure 3 Game Presentation

Figure 3 Game presentation that follows the game based on ranking can be seen from the color displayed. The green color 100% indicates that the participant has answered all questions appropriately. The orange color 60% indicates the participant has not fully responded to the question. The yellow color 40% indicates new participants answered almost half of the questions given. The brown color 30% means new participants answered several questions. Even so, from the time used, the figure shows that the game starts at 06.18 am (American time) while Thailand time is 01.10 pm when lectures occur.

The study findings from the probing questions of how many times you have participated in Quizizz can be seen in the diagram below.

Table 2. Frequency of taking Quizizz

Table 2 shows that of the 16 respondents who participated in the Quizizz game, 7 people answered 5 times, meaning 43.8%. 7 people answered 4 times, which equals 43.8%. 1 person answered 3 times, which equals 6.3 %. And only 1 person answered 1 time, equal to 6.3%. It happens because not all students come to study for various reasons conveyed in the Facebook messenger, one of which is terrible network.

That table is in line with the answers given in table 3 regarding attendance in class.

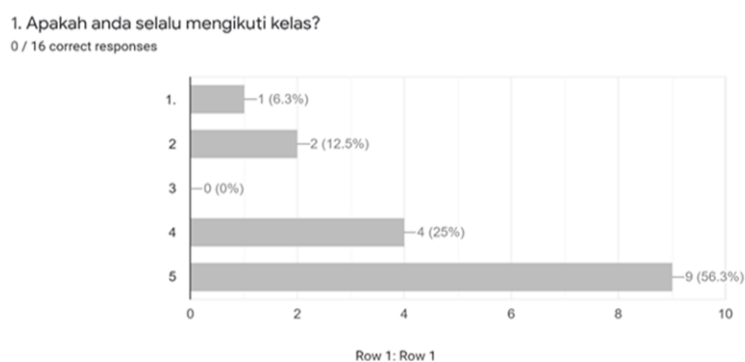

Table 3 Frequency of attending class

From table 3, the answer is that 9 out of 16 always attend class, which means as much as 56.3%. 4 people once in a while show 25%, while 2 and 1 people only take a couple of classes.

This information affects the number of times answers get ranked in the Quizizz game that follows. It can be seen in table 3.

Table 3 Quizizz Winners

Table 3 explains the answers from students regarding how many times they have won in a game they made 5 times. The green and yellow tables answer that 6 people are in the top 3, while in blue and purple, 2 people are included in the top 3. This indicates that students in the top 3 in rotation depending on their accuracy and speed in answering.

The answers above show that the highest score is above 12,000, and this is in accordance with the answers from table 4.

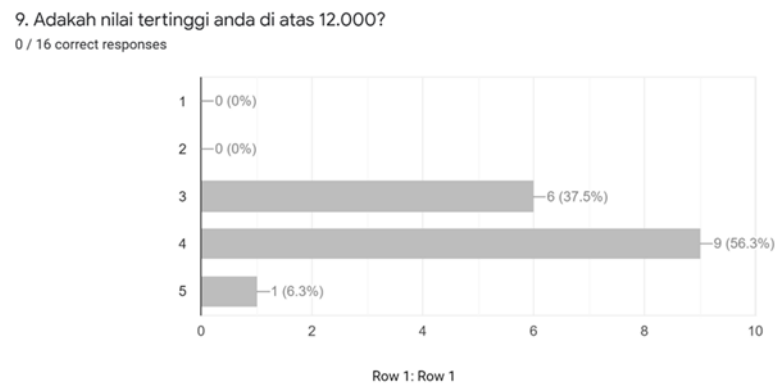

Table 4. Scores obtained by students from Quizizz

Table 4 shows the score obtained, which reached 12,000. There was 1 person, while 6 people had got it, and 9 people were almost close. The next question was about their feelings about Quizizz, and the answers were all very positive.

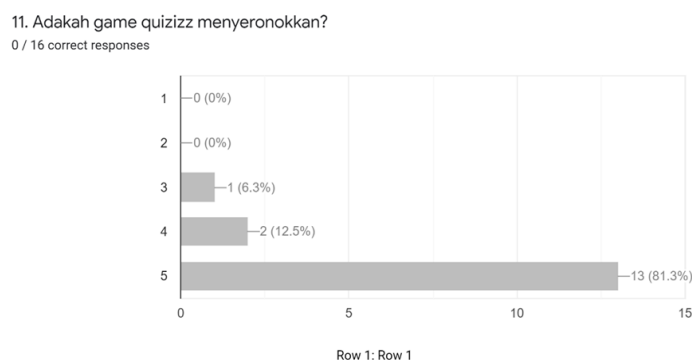

Table 5 Presentation of the fun of taking Quizizz

Table 5 shows 13 people have fun taking Quizizz, equal to 81.3%, with a score of 5, which is very satisfying. At the same time, 2 people with a score of 12.5% were very satisfied. And 1 person with 6.3 said they were satisfied. Then to get the results from the Quizizz game, whether to make them relaxed, found in table 6.

12. Adakah permainan game Quizizz membuat anda rilex?
0 / 16 correct responses

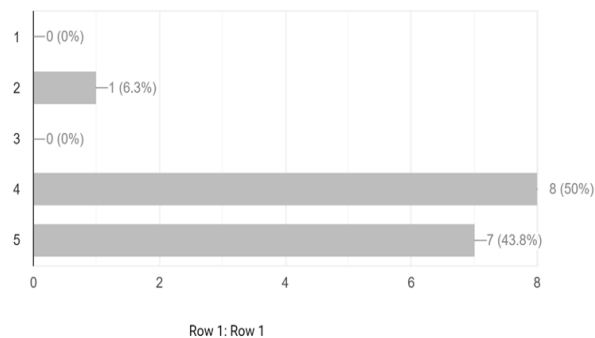

Table 6. Presentation of relaxation playing Quizizz

Table 6 shows the answers from students regarding the feelings of students participating in the Quizizz game. The students answers were as many as 7 people or 43.8%, felt very relaxed, and 8 people felt relaxed, equal to 50%, and 1 person was quite relaxed, which means 6.3%. So on, you can see the answers for questions about the differences between Quizizz games and other games in table 7.

13. Adakah game Quizizz ini berbeza dari game lainnya?
0 / 16 correct responses

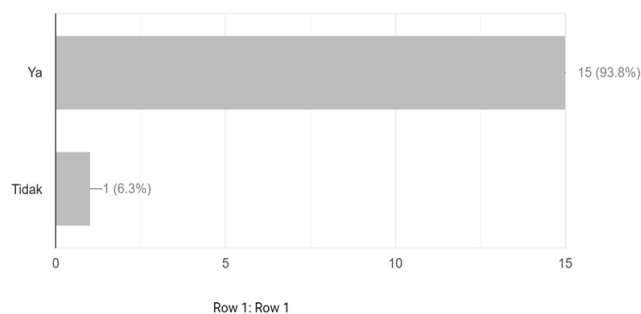

Table 7 Differences between Quizizz and other game

The answers from table 7 show that 1 person answered no because the student had participated in other games from other subjects. When 15 people answered yes because they had never attended a class with games, this can be seen from the answers they gave in table 8.

15. Subjek apakah yang menggunakan pembelajaran dengan game ? Pensyarah lain ?

16 responses

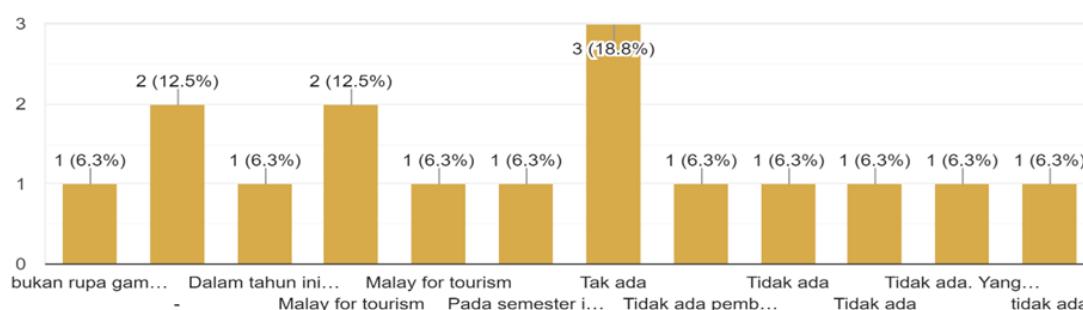

Table 8 Student statements regarding subjects using games

Table 8 shows students' answers regarding subjects using games in line with table 7; 1 person has participated in a game with a picture game. Meanwhile, 15 other people answered never and participated in games on Malay for Tourism.

When asked for students' opinions regarding the Quizizz game, there were many answers, including:

- Very good
- This app is great for taking quizzes and feeling relaxed. It's fun to know the results.
- The app is great because it makes it more focused on studying.
- Nothing because it's good but can be applied to other activities as well.
- I like it because it's fun.
- Every time I take the test, I can review the subjects I study without feeling pressured. And assess the more knowledge gained after studying
- The game is very fun because it uses the material from the lesson.

- If there is no time limit, it will be more fun.
- Want to increase the time to do the test longer.
- Want to add more time to play the game.
- This app is very fun.
- This app is suitable for online learning.
- Fun and stress free

This study concludes that students carried out cooperative learning on the subject of Malay for Tourism in semester 1 of 2021 even though the class was online for 3 hours. Teachers who have made learning engaging by using the Quizizz game application, which can adapt to the content of traveling learning. To get feedback from students regarding teaching effectiveness, the teacher gets answers from questionnaires that students have answered. The results prove that this research is appropriate using qualitative methods.

Conclusion

The research results found that the Quizizz application was very effective in finding out students' understanding after attending the Malay for Tourism subject class in the 1st semester of 2021 for 3 hours. Students are very cooperative following the game, which is conducted twice for one title. Each topic is given 20-30 questions. The first game was a pre-test, and the second was a post-test. The game results found that students who listen and follow the class for 3 hours seriously can answer questions quickly and accurately. The speed and accuracy of answering will get the highest score from the total marks given, and students who answer later will get a score lower than the first, and so on. In the end, the Quizizz application will display the 3rd, 2nd, and 1st winners during the pre-test and the post-test. The questionnaire results found that cooperative students answered 15 questions. The students' answers about the Quizizz game are said to be very enjoyable when playing the Quizizz game because it can eliminate tension and boredom in learning. The research class can be continued in face-to-face teaching after Covid-19 pandemic. The Quizizz game can also be applied to other subjects to determine its effectiveness on students.

References

- Amirul Mukminin Mohamad. (2020). Quizizz sebagai E-Penilaian Norma Baharu terhadap Penutur Antarabangsa dalam Kursus Bahasa Melayu. *PENDETA Journal of Malay Language, Education and Literature*, 11 (Edisi Khas): 80-92.

- Arsyan Allbie Armando Brahmana. (2022). The Implementation of Quizizz in Vocabulary Learning Activities: EFL Student Perception and Motivation. *E-Journal RETAIN (Research on English Language Teaching in Indonesia)*, 10(01): 172-178.
- Dewi, C. K. (2018). *Pengembangan Alat Evaluasi Menggunakan Aplikasi Kahoot pada Pembelajaran Matematika Kelas X*. Skripsi S1. Raden: Fakultas Tarbiyah dan Keguruan Universitas Islam Negeri Raden Intan Lampung.
- E. Slavin, Robert. (1995). *Cooperative Learning: theory, research, and practice-Second Edition*: USA: Allyn & Bacon.
- Flew, T. (2008). *New Media: an introduction*. New York: Oxford University Press.
- Heinich, R. et. al. (2002). *Instructional Media and Technologies for Learning*. New Jersey: Simon & Schuster Company Engelwood Cliffs.
- Henry, S. (2010). *Cerdas dengan Game*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.
- Mishbah Ulhusna, Syelfia Dewimarni, and Lili Rismaini. (2021). Sosialisasi Quizizz sebagai Media Pembelajaran Berbasis Digital pada Masa Pandemi. *Jurnal Pengabdian Kepada Masyarakat*, 1 (2): 156-165.
- Purba, Onno W. (2019). *Membangun E-Learning*. Jakarta: Elex Media Computindo.
- Rosenberg, Marc. J. (2001). *E-Learning: Strategies for Delivering Knowledge In The Digital Age*. USA: McGraw-Hill Companies.
- Sari, D.P., Putra, R.W.Y., & Syazali, M. (2018). Pengaruh Metode Kuis Interaktif terhadap Kemampuan Pemecahan Masalah Matematis Mata Kuliah Trigonometri. *Jurnal Pendidikan Matematika*, 12(2): 63-72.
- Yanawut Chaiyo and Ranchana Nokham. (2017). The Effect of Kahoot, Quizizz and Google Forms on the student's perception in the classrooms response system. *International Conference on Digital Arts, Media and Technology (ICDAMT)*: 178-182.

ضوابط استثمار أموال الوقف في الشريعة الإسلامية

Controls for Investing Endowment Funds in Islamic Law

¹البشير أسكوري

Elbachir Askouri¹

(Received: Oct 19, 2023; Revised: Nov 08, 2023; Accepted: Dec 12, 2023)

ملخص البحث

اعتنى علماء المسلمين بالوقف عناية بالغة حيث درسوا كل ما يتعلق به من مسائل ووضعوا له أحكاما واضحة مستنبطة من المصادر الإسلامية الأساسية، يلزم كل من يباشر الوقف أن يتبع هذه الأحكام والقواعد سواء تعلق الأمر بالاستثمار أو الإشراف أو غيره من المعاملات. تهدف هذه الدراسة إلى تحقيق الأهداف الآتية: الوقوف على مفهوم الوقف في الشريعة الإسلامية، الوقوف على مفهوم الاستثمار، التعرف على الضوابط والقواعد الشرعية لاستثمار الأموال الوقفية. وللوصول لإنجاز البحث سلك الباحث منهج البحث الوصفي التاريخي. وفي نهاية البحث توصل الباحث إلى النتائج الآتية: الوقف بشكل عام هو حبس الأصل وتسهيل المنفعة لخدمة الفئات المحتاجة وتحقيق مصالح المجتمع. استثمار بعض الأموال الوقفية مشروع في الشريعة الإسلامية لمصلحة الوقف والموقوف عليه. وضع الفقهاء ضوابط وطرق محددة، ومنضبطة بقواعد الشريعة الإسلامية لحماية الوقف من المخاطر التي قد تنجم عن الاستثمار فيه.

الكلمات المفتاحية: ضوابط استثمار الوقف، الأموال الوقفية، الوقف، الاستثمار

ABSTRACT

Muslim scholars paid great attention to the endowment, as they studied all the issues related to it and established clear provisions for it derived from the basic Islamic sources. Everyone who undertakes the endowment is required to follow these provisions and rules, whether the matter is related to investment, supervision, or other transactions. This study aims to achieve the following objectives: 1)

¹⁴ محاضر غير متفرغ، قسم الدراسات الإسلامية، أكاديمية الدراسات الإسلامية والعربية بجامعة الأميرة نوارديواس

1 Part-time lecturer, Department of Islamic Studies, Academy of Islamic and Arabic Studies, Princess of Naradhiwas University.

(Corresponding author / Email : askourielbachir@hotmail.com.)

Understanding the concept of waqf in Islamic law. 2) Understanding the concept of investment. Identifying the legal controls and rules for investing endowment funds. To achieve the completion of the research, the researcher followed the historical descriptive research method. At the end of the research, the researcher reached the following results: Endowment in general is the reservation of the asset and the granting of the benefit to serve needy groups and achieve the interests of society. Investing some endowment funds is permissible in Islamic law for the benefit of the endowment and its recipient. Jurists have established specific controls and methods, governed by the rules of Islamic Sharia, to protect the endowment from the risks that may result from investing in it.

Keywords: *Endowment investment controls, Endowment funds, Endowment, Investment*

1. مقدمة

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين سيدنا محمد المبعوث رحمة للعالمين وعلى آله وصحبه أجمعين وبعد:

فإن الوقف الخيري الإسلامي يشكل جزءاً مهماً من منظومة النشاط الخيري الإنساني مع احتفاظه بالمبادئ والأسس التي ترمي إليها الشريعة الإسلامية بنصوصها وبمقاصدها العامة، و الناظر إلى الوقف الخيري في المجتمعات الإسلامية منذ عصر النبوة إلى العصر الحديث سيكتشف أنه أدى ومازال يؤدي دوراً فاعلاً في نشر القيم الإسلامية النبيلة، وخدمة المجتمعات الإسلامية بشكل خاص والتراث الإنساني كله بشكل عام، وتعميق ما بين أبناء الأمة الإسلامية من أواصر الأخوة، وترسيخ مبدأ التضامن فيما بينهم.

ولذلك أوقف المسلمون الأوائل من الصحابة والتابعين أجزاء مهمة من أموالهم ابتغاء مرضاة الله عز وجل من جهة، ومن جهة ثانية لأجل خدمة الشرائع الضعيفة في المجتمع قصد تحقيق التكافل الاجتماعي وخدمة المصالح فهذا عمر رضي الله عنه لما أصاب أرضاً بخير، أتى النبي صلى الله عليه وسلم يستأمره فيها؛ فقال له النبي صلى الله عليه وسلم: إن شئت حبست أصلها وتصدقت بها. (البخاري، 1997)

ومنذ ذلك العهد لم يتوقف المسلمون عن الوقف كل حسب مقدرته واستطاعته. قال جابر بن عبد الله رضي الله عنه: (لما كتب عمر بن الخطاب رضي الله عنه صدقته في خلافته دعا نفرًا من المهاجرين والأنصار فأحضرهم وأشهدهم على ذلك، فانتشر خبرها، قال جابر: فما أعلم أحداً ذا مقدرة من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم من المهاجرين والأنصار إلا حبس ماله من صدقه موقوفة لا تشتري ولا تورث ولا توهب). (الخصاف، د. ت.)

وتعد الأوقاف الخيرية قرينة إلى الله عز وجل بالنسبة للواقف، ومساعدة وإحساناً بالنسبة للموقوف عليه. قال تعالى في محكم التنزيل: *وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ** الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ، (آل عمران آية 133-134) فعبادة الإنفاق في سبيل الله أمر محمود

بل مرغوب فيه في شريعة الإسلام، وله أهداف وحكم من بينها: تحقيق التكافل الاجتماعي وإشاعة روح التعاون والتراحم بين أفراد المجتمع المسلم.

ويرتبط وجود الوقف الخيري الإسلامي بوجود المسلمين، فكلما حط الإسلام رحاله حل معه أهل الخير ليؤدوا دورهم ويتنازلوا عن أملاكهم لصالح خدمة المجتمع، وتحقيق التوازن بين أفرادهم، وهذا يدل على أن الحكومات مهما فعلت ومهما سخرت من إمكانياتها لا تستطيع أن تفي للمجتمع بكل متطلبات العيش الكريم.

وقد اعتنى علماء المسلمين بالوقف عناية بالغة حيث درسوا كل ما يتعلق به من مسائل ووضعوا له أحكاماً واضحة مستنبطة من المصادر الإسلامية الأساسية يلزم كل من يباشر الوقف أن يتبع هذه الأحكام والقواعد سواء تعلق الأمر بالاستثمار أو الإشراف أو غيره من المعاملات.

في هذا البحث يجيب الباحث على الأسئلة الآتية:

. ما مفهوم الوقف في الشريعة الإسلامية؟

. ما مفهوم الاستثمار؟

. ما القواعد والضوابط الشرعية لاستثمار الأوقاف في الشريعة الإسلامية؟

2. أسباب اختيار الموضوع

اختار الباحث أن يتناول هذا الموضوع للوقوف على حقيقة نظام الوقف الخيري في الإسلام، والتعرف على الضوابط التي وضعها الشريعة الإسلامية لاستثماره للأسباب الآتية :

2.1 حضور الأوقاف في المجالات الحيوية في المجتمع بشكل فعال يقتضي التعرف عليه وعلى كل المعاملات التي تتعلق به.

2.2 حاجة الأوقاف إلى الاستثمار لأجل تنميتها والحفاظ على أصولها.

2.3 حاجة النظار والمشرفين على الأوقاف إلى معرفة الضوابط الشرعية لاستثمار الأموال الوقفية.

3. أهمية الموضوع

وتكمن أهمية هذا الموضوع في النقاط الآتية:

3.1 كون هذا البحث يعرف بمفهوم الوقف الخيري في نظر الشريعة الإسلامية.

3.2 قيام هذا البحث بالتعريف بمفهوم الاستثمار وأهدافه.

3.2 كونه سلط الضوء على القواعد والضوابط الشرعية لاستثمار الأوقاف.

4. فروض البحث

ينطلق هذا البحث من الافتراضات الآتية:

- 4.1 للمؤسسات الوقفية الإسلامية أهمية بالغة في تحقيق التنمية الشاملة، ونشر ثقافة التكافل الاجتماعي بين مكونات المجتمع.
- 4.2 يحتاج كل من يباشر الوقف إلى فقه المعاملات الوقفية حفاظا على الأوقاف من التلف والضياع.
- 4.3 وضعت الشريعة الإسلامية ضوابط وقواعد ملزمة للنظار والجهات المشرفة على الأوقاف، ويجب عليهم الالتزام بها في المعاملات الوقفية.

5. أهداف البحث

يهدف هذا البحث إلى الآتي:

- 5.1 الوقوف على مفهوم الوقف في الشريعة الإسلامية.
- 5.2 الوقوف على مفهوم الاستثمار.
- 5.3 التعرف على الضوابط والقواعد الشرعية لاستثمار الأموال الوقفية.

6. حدود البحث

في هذه الدراسة يسلط الباحث الضوء على الضوابط التي وضعتها الشريعة الإسلامية لاستثمار المال الوقفي.

7. منهج البحث

اتبع الباحث في هذه الدراسة منهج البحث الوصفي التاريخي لأجل تقصى الحقائق والوقوف على المادة العلمية واستخراجها من مصادرها الأصلية، ودراسة الظواهر التاريخية و الوثائق والمستندات المتعلقة بالبحث، من ناحية الاستثمار في المال الوقفي.

8. تحليل ضوابط استثمار أموال الوقف في الشريعة الإسلامية

8.1 مفهوم الوقف

يتناول هذا المبحث تعريف الوقف لغة واصطلاحاً.

8.1 الوقف لغة

الوقف بفتح الواو وسكون القاف ، مصدر وقف الشيء وأوقفه بمعنى حبسه وأحبسه . وتجمع على أوقاف ووقوف، وسمي وقفاً لما فيه من حبس المال على الجهة المعنية من قبل الواقف. (ابن منظور، 1987) وكما يُطلق الوقف على المادِّيَّات يُطلق على الحِسِّيَّات، فيقال: وقفت عن السَّير، إذا امتنعت عنه. ويُستعمل أيضاً في الأشياء المعنويَّة، فيقال: وقف فلانٌ حياته على العلم والدِّراسة والتَّعليم. وقد يُطلق أيضاً على معرفة الشَّيء والدِّراية به، فيقال: وقفت على حقيقة الأمر. (الفَيُّومي، 1987) وكل هذه المعاني تلتقي في كونها تدل على حبس الشيء وتخصيصه لغرض أو جهة معينة.

8.2 الوقف اصطلاحاً:

الأموال بطبيعتها تتوارد عليها الأسباب النافقة للملكية من يد إلى يد، وليس منها ما هو ممنوع من التداول بأي سبب ناقل للملكية، فإذا رأى شخص أن يمنع بعض أمواله عن التداول، ويجعلها خارجة عن نطاق التصرفات التمليلية ويتبرع بمنافعها لبعض الأفراد أو الجهات الخيرية، فإن هذا التصرف يسمى في اصطلاح الفقهاء بالوقف، (زكي الدين شعبان، 1984) ويسمى في بعض كتب المالكية بالحبس. (النفاوي أحمد، 1888) وقد اختلف الفقهاء في تعريف الوقف، فهو عند أبي حنيفة بمنزلة العارية، فكما أن المعير يتبرع بمنفعة العين المعارة تبرعاً غير لازم، فيجوز له أن يرجع عن تبرعه في أي وقت شاء، كذلك الواقف يتبرع بمنفعة العين الموقوفة تبرعاً غير لازم، فيجوز له أن يعدل عنه في أي وقت شاء، وكما أن العين المعارة تبقى في ملك المعير، كذلك العين الموقوفة تبقى على ملك الواقف. (زكي الدين شعبان، 1984) ويعرف الصاحبان الوقف بأنه: حبس مال يمكن الانتفاع به، مع بقاء عينه، بقطع التصرف في رقبته من الواقف وغيره، على مصرف مباح موجود. أو بصرف ريعه على جهة بر وخير. تقريباً إلى الله تعالى. وعليه يخرج المال عن ملك الواقف، ويصير حبيساً على حكم ملك الله تعالى ويمتنع على الواقف تصرفه فيه، ويلزم التبرع بريعه على جهة الوقف. (الرُّحَيْلِي، 1985)

ويعرفه المالكية بأنه جعل المالك منفعة مملوكة، ولو كان مملوكاً بأجرة، أو جعل غلته كدراهم، لمستحق، بصيغة، مدة ما يراه المحبس. (الدردير، 1995) أي إن المالك يحبس العين عن أي تصرف تمليكي، ويتبرع بريعتها لجهة خيرية، تبرعاً لازماً، مع بقاء العين على ملك الواقف، مدة معينة من الزمن، فلا يشترط فيه التأييد. ومثال المملوك بأجرة: أن يستأجر داراً مملوكة أو أرضاً مدة معلومة، ثم يقف منفعتها لمستحق آخر غيره في تلك المدة. وبه يكون المراد من «المملوك» إما ملك الذات أو ملك المنفعة. (الرُّحَيْلِي، 1985) أما عند الشافعية فقد عرفه الإمام النووي بأنه: حبس مال يمكن الانتفاع به مع بقاء عينه بقطع التصرف في رقبته وتصرف منفعه إلى البر تقريباً إلى الله تعالى. (يحيى بن شرف، 1408 هـ)

وعرف الحنابلة الوقف فقالوا: "هو تحييس مالٍ مطلق التصرف، ماله المنتفع به مع بقاء عينه بقطع تصرف الواقف وغيره في رقبته يصرف ريعه إلى جهة بر تقربا إلى الله تعالى. (موسى الحجاوي أبو النجا، 968 هـ) ولهم تعريف آخر وهو "تَحْيِيسُ الْأَصْلِ وَتَسْيِيلُ الْمَنْفَعَةِ". (ابن قدامة، 1992)

ويرجح الشيخ محمد أبو زهرة تعريف الحنابلة باعتبار أن قوام الوقف هو حبس العين، فلا يتصرف فيها بالبيع والرهن والهبة والنقل بالميراث، والمنفعة تصرف لجهات الوقف على مقتضى شروط الواقفين. (محمد أبو زهرة، 1971)

والخلاصة أن الوقف هو حبس العين عن تملكها لأحد من العباد والتصدق بالمنفعة على مصرف مباح. فهذه التعريفات الفقهية والاصطلاحية جميعها مع اختلاف ألفاظها، تتفق على أن الوقف هو حظر التصرف في عين الشيء أو منفعته مع إنفاق ريعه في أوجه الخير والبر.

8.2 الضوابط الشرعية لاستثمار أموال الوقف الخيري الإسلامي

والمراد بالضوابط في هذا البحث هو: الشروط والأصول التي وضعها الفقهاء لتنظيم عملية استثمار الوقف وتنميته، بغرض المحافظة على أصله والاستفادة من غلته. فالأعيان الموقوفة إما تنتج منها الثمار كما هو الحال في وقف الأشجار والبساتين المثمرة، أو تنتج منها منفعة وأجرة كما هو الحال بالنسبة للأعيان المستأجرة الموجهة للاستغلال المباشر، أو ينتج منها ربح وريع كوقف أعيان واستجاره للاستفادة من عوائدها المالية لصالح الموقوف عليهم أو وقف النقود. (القره داغي علي محيي الدين، 2021) عند من يجيز وقفها.

وبالنظر إلى طبيعة ثمرات أو منافع أو إنتاج الثروة الموقوفة، فإنه يمكن تقسيم الأموال الوقفية إلى نوعين هما: أموال تنتج خدمات استهلاكية مباشرة للغرض الموقوفة عليه، مثال ذلك المدرسة والمستشفى ودار الأيتام، والمسكن المخصص لانتفاع الذرية. وهذا النوع من الوقف يمكن أن يكون غرضه وجهاً من وجوه الخير العامة كمدرسة للتعليم، أو وجهاً من وجوه البر الخاصة كمسكن الذرية. هذا ما يمكن أن نسميه بالوقف المباشر. أما النوع الثاني من أموال الوقف فهو ما قصد منه الاستثمار في إنتاج أية سلع وخدمات مباحة شرعاً، تباع في السوق، لتنفق عوائدها الصافية أو أرباحها على أغراض البر التي حددها الواقف، سواء أكانت دينية أو خيرية عامة أم أهلية خاصة (ذرية). هذا النوع من الأوقاف هو الذي يمكن أن نسميه بالأوقاف الاستثمارية. (منذر قحف، 1998)

8.2.1 تعريف الاستثمار

قبل الخوض في تفاصيل استثمار الوقف وضوابطه والطرق المتبعة في ذلك قديماً وحديثاً، يفضل أن نعرف بالاستثمار لغة واصطلاحاً، باعتبار الكلمة (استثمار) محورية في هذا البحث.

8.2.1.1 الاستثمار لغة

الاستثمار مصدر استثمار يستثمر، وهو للطلب بمعنى طلب الثمرة، وأصله من الثمر، يقال: استثمر المال وثمره - بتشديد الميم - أي استخدمه في الإنتاج، وأما الثمرة فهي واحدة الثمر فإذا أضيفت إلى الشجر فيقصد بها حمل الشجر، وإلى الشيء فيراد بها فائدته. (ابن منظور، 1987)

وللاستثمار عدة معان منها: ما يحمله الشجر وما ينتجه، ومنها الولد حيث يقال: الولد ثمرة القلب، ومنها تنمية أنواع المال، (والثامر هو كل شيء خرج ثمره، وأرض ثميرة وثمراء: كثيرة الثمر، وثمر ماله: نماء وكثره، وأثمر الرجل وثمر - كنصر - كثر ماله، ويقال لكل نفع يصدر عن شيء: ثمرته، كقولك: ثمرة العلم العمل الصالح، وثمره العمل الصالح الجنة. (القره داغي علي محيي الدين، 2021)

والخلاصة أن الاستثمار هو طلب ثمرة الشيء ومنفعته حسب جنسه وحسب الفائدة الحاصلة منه باستخدامه في الأعمال المشروعة، كالمضاربة والمزراعة وغيرها من طرق الاستثمار المباحة شرعا.

8.2.1.2 الاستثمار اصطلاحا

من المفيد أن نشير إلى أن الاستثمار مصطلح حديث لم يكن متداولاً في كتب وأقوال الفقهاء القدامى، (الكاساني، د.ت.) إلا أن بعضهم ذكر ألفاظاً قريبة منه نحو "التثمين" فقالوا: الرشيد هو القادر على تثمين أمواله وإصلاحها، والسفيه هو غير ذلك، وقال ابن رشد أن مالكا يرى أن "الرشد: تثمين المال، وإصلاحه فقط"، وأرادوا بالتثمين الاستثمار.

جاء في مجلة الواحات للبحوث والدراسات ما نصه: (ويمكننا صياغة كل هذا في أن الاستثمار هو نوع من الإنفاقات، وهو إنفاق على أصول يتوقع منها تحقيق عائد) (مصطفى بن نوي، 2011)

في المعجم الوسيط أن مجمع اللغة العربية أقر كلمة الاستثمار بمعنى استخدام الأموال في الإنتاج، إما مباشرة بشراء الآلات، والمواد الأولية، وإما بطريق غير مباشر كسواء الأسهم والسندات.

والخلاصة أن الاستثمار كلمة حديثة لفظاً قديمة معنى وتطبيقاً وواقعاً، ويقصد بها استخدام أموال أو أصول في الإنتاج، والإنفاق عليها من أجل تحقيق عائد متوقع بعد مدة محددة.

8.2.1.3 تعريف استثمار الوقف

يمكن تعريف استثمار الوقف بأنه: ما يبذله ناظر الوقف من جهد فكري ومالي من أجل الحفاظ على الممتلكات الوقفية وتنميتها بالطرق المشروعة وفق مقاصد الشريعة ورغبة الواقفين بشرط ألا تعارض نصاً شرعياً. (عبد القادر بن عزوز، 2004)

ويعرفه بعض الاقتصاديين بأنه: (توظيف الأموال الفائضة من أدوات ومجالات استثمارية متنوعة بهدف إيجاد إنتاج جديد، أو توسيع الإنتاج الحالي، وزيادة تكوين رأس المال على مستوى الاقتصاد والمجتمع أو لتحقيق زيادة فعلية في الثروة) (مادو غي بن سيدي سيلا، 2019)

أما استثمار الوقف فهو: ما يبذله ناظر الوقف، من جهد فكري ومالي من أجل الحفاظ على الممتلكات الوقفية وتنميتها بالطرق المشروعة، وفق مقاصد الشريعة ورغبة الواقفين، بشرط ألا تعارض نصاً شرعياً، فالاستثمار الحقيقي هو الانفاق على أصول ثابتة من ممتلكات الوقف بغية تحقيق عائد مالي على مدى فترات مختلفة من الوقت. (طایل، 1999)

وبناء على هذه التعاريف فإن الاستثمار جهد يبذل ومال ينفق من قبل المسؤولين عن أي قطاع من أجل الحفاظ على أصله من جهة، ومن جهة أخرى تنميته وتوليد الأرباح منه وفق قواعد ومبادئ معينة. والأموال الوقفية لا تخرج عن هذا الإطار إلا أنها تتميز بطابعها الإسلامي حيث تخضع لمبادئ وأحكام الشريعة الإسلامية في كل تفصيلها، إنشاءً واستغلالاً واستثماراً.

8.3 حكم استثمار أموال الوقف

حكم الاستثمار بصورة عامة، فرض كفاية على الأمة بمجموعها؛ لأن الأمة لا تستطيع إشباع حاجاتها إلا بالإنتاج الذي لا يتأتى إلا بالاستثمار، أي لا يجوز مطلقاً، للأمة أن تترك الاستثمار. (القره داغي علي محيي الدين، 2021) وهو من أبواب السعي في طلب الرزق التي دعا إليها الإسلام بشكل عام.

حيث إن القاعدة الفقهية تقول: "ما لا يتم الواجب إلا به فهو واجب." (ابن اللحام أبو الحسن علاء الدين بن محمد بن عباس البعلي الحنبلي، 803 هـ) "هذا بالعموم لكن بالنظر إلى المصالح والمفاسد في استثمار الأموال الوقفية يتبين أن حكمه له ثلاث حالات: (آل شيخ صالح بن عبد العزيز، 1434)

الحالة الأولى: ما هو محل اتفاق على جوازه، في صور استثمار الوقف، كالمساقاة والمزارعة والإجارة المحققة للمنفعة.

الحالة الثانية: ما وقع فيه الإجماع على منع استثمار الأوقاف من خلاله، وهو كل ما يلحق الضرر بالوقف، ولا يحقق مصلحته من سائر التصرفات. يضاف إليها الحكم العام الذي يمنع الاستثمار في المحرمات، سواء تعلق الأمر بأموال الوقف أو غيرها.

الحالة الثالثة: صور في الاستثمار الوقفي تحقق مصلحة الوقف، إلا أنها ليست من قبيل العقود محل الاتفاق، وهي غالباً الصور الاستثمارية المعاصرة، ويدخل في هذه الحالة استبدال ما لم يتعطل مما تكون المصلحة أكبر في استثماره أو باستبداله كلياً، أو جزء منه.

ومن دراسة الحالات الثلاث يتبين أن الحالة الأخيرة هي التي تحتاج إلى اجتهاد المسؤولين عن الوقف للنظر والترجيح بين المصالح والمفاسد التي قد تلحق بالوقف عند الاستثمار بها، بحيث يتوجب على الناظر والمحاكم الشرعية أو الجهات المسؤولة على الأوقاف حسب كل بلد أن تتدخل من أجل الحفاظ على الأموال الوقفية. فإذا تبين لها أن مصلحة الوقف والموقوف عليه تتحقق في الاستثمار بهذه الصورة قبلته، وإلا منعه درءاً للمفاسد المرجح وقوعها.

8.4 الضوابط الشرعية لاستثمار أموال الوقف

حرصاً على أموال الوقف من التلف والضياع أو تلاعب أصحاب النفوس الضعيفة بها، قرر الفقهاء مجموعة من الضوابط المستنبطة من مصادر الشريعة الإسلامية، يجب مراعاتها عند مباشرة الأموال الوقفية أو غيرها بالاستثمار أو بأي نوع من أنواع التصرفات التي تجري على الأموال عادة، كالبيع والشراء والهبة ونحوها. والذي يهمنا هنا هو ضوابط التصرف في الأموال الوقفية، ونلخصها في الآتي:

8.4.1 المشروعية

وغايتها أن تكون عمليات استثمار أموال الوقف مطابقة لأحكام ومبادئ الشريعة الإسلامية والتي تعتبر المرجعية الأولى في هذا النشاط حيث يتم تجنب استثمار الأموال الوقفية في المجالات المحرمة شرعاً ومنها: الإيداع في البنوك بفوائد أو شراء أسهم شركات تعمل في مجال الحرام أو الاستثمار في بلاد تحارب الإسلام والمسلمين أو تتعاون مع من يحاربهم. ولا يصح استثمار الوقف وزيادة غلته وريعه بالوسائل المحرمة، لأن ذلك يتناقض مع الأصل الذي قصده الواقف من وقفه وهو الحصول على الأجر والثواب من الله تعالى ودوامه حتى بعد وفاته. (حسين شحاتة، د.ت.)

8.4.2 الالتزام بشرط الواقف وأهدافه من الوقف

إن شرط الواقف له قدسية عند الفقهاء حيث إن بعضهم شدد فيه فقالوا: "شرط الواقف كنص الشارع" أي في وجوب الالتزام به، وعدم تغييره، وضرورة احترام رغبته فيما أراد الوقف عليه ولا شك أن للواقف حريته فيما يوقفه، وللناس احترام شرطه، (القرضاوي، 2015) شريطة أن تكون هذه الشروط مباحة شرعاً وخادمة للوقف وأهدافه. وهذا يشمل كل التصرفات الواردة على أموال الوقف، والاستثمار كواحد من هذه التصرفات يجب ألا يتنافى مع شرط الواقف أو تحديده للوقف، إلا للضرورة أو لمصلحة الوقف كإقتطاع الغلة لعمارة الوقف أو صيانتها، أو تغير الأحوال الاقتصادية والاجتماعية بما يعطل الوقف كلياً.

8.4.3 تحقيق النفع الأكبر للجهات الموقوف عليهم

والمقصود أن يوجه جزء من الاستثمارات نحو المشروعات التي تحقق نفعاً للطبقة الفقيرة وإيجاد فرص عمل لأبنائها بما يحقق التنمية الاجتماعية، لأن ذلك من مقاصد الوقف الخيرية والاجتماعية. (مصطفى بن نوي، 2011) وهذا يمكن للجهات المسؤولة عن الأوقاف أن تقوم به من خلال الأوقاف العامة، التي لم يحدد الواقفون جهة معينة لأوقافهم، ففي هذه الحالة يكون بوسع الناظر أو إدارة الأوقاف أن يوجهوا الاستثمارات الوقفية نحو التنمية الاجتماعية العامة لخدمة الطبقات المحتاجة.

8.4.4 ألا توجد وجوه صرف عاجلة لتلك الأوقاف

كي يكون استثمار أموال الوقف وجيهاً يجب ألا تكون الجهة أو الجهات الموقوف عليها محتاجة حالاً وبصورة عاجلة إليها لسد الاحتياجات الضرورية للمستحقين أو الجهات التي يوقف عليها، إذ

الإنفاق عليهم أولى من الاستثمار، ما لم يكن الاستثمار شرطاً للواقف. (حسن السيد حامد، 2013) ومنه يفهم أن الاستثمار في الأموال الوقفية إنما يكون في الفائض عن الحاجة الضرورية الآنية للموقوف عليهم، إذ ليس من العقل أن تترك المصالح المحققة العاجلة لأجل أخرى متوقعة آجلة.

8.4.5 ألا تكون في مجالات الاستثمار مخاطر يمكن أن تذهب بأصل الوقف

قبل الدخول في أي صفقة متعلقة باستثمار الأموال الوقفية يجب على الناظر أو الجهات المسؤولة عن الوقف الأخذ بالحذر والأحوط، والبحث عن كل الاحتياطات الشرعية المتاحة، والحصول على الضمانات اللازمة المشروعة للتقليل من المخاطر التي قد تقع على الوقف بسبب عملية الاستثمار.

وقد أجاز مجمع الفقه الدولي ضمان الطرف الثالث لسندات الاستثمار، كما يجب إجراء التوازن بين العوائد والأمان، وتجنب اكتناز الأموال لأن ذلك مخالف لأحكام ومبادئ الشريعة الإسلامية.

8.4.6 مراعاة الأولويات

ويقصد به ترتيب المشروعات الاستثمارية المراد تمويلها من أموال الوقف وفقاً لسلم الأولويات الإسلامية الضرورية وهي: (ما لا بُدَّ مِنْهَا فِي قِيَامِ مَصَالِحِ الدِّينِ وَالدُّنْيَا، بِحَيْثُ إِذَا فُقِدَتْ لَمْ تَجْرَ مَصَالِحُ الدُّنْيَا عَلَى اسْتِقَامَةٍ بَلْ عَلَى فُسَادٍ وَتَهَارُجٍ، وهي خمس: حفظ الدين، والنفس، والنسل، والمال، والعقل) (الشاطبي، 1997) فالحاجيات وهي: (ما هو مُفْتَقَرٌ إِلَيْهِ مِنْ حَيْثِ التَّوسُّعِ وَرَفْعِ التَّضْيِيقِ؛ كالرخص، وإباحة الصيد، والتمتع بالطيبات مما هو حلال) (الشاطبي، 1997) فالتحسينات وهي: (الأخذ بما يليق من محاسن العادات، وتجنب الأحوال المندسات التي تأنفها العقول الراجحات؛ كإزالة النجاسة، وستر العورة، وأخذ الزينة) (الشاطبي، 1997) وذلك حسب احتياجات المجتمع والمنافع التي سوف تعود على الوقف والموقوف عليهم. (مادو غي بن سيدي سيلا، 2019) وهذا يقع على عاتق الناظر والجهات المسؤولة عن الأوقاف.

8.4.7 توثيق العقد

وهذا مطلوب بشكل عام، لقوله -تعالى- في حكمة الكتابة والإشهاد والتوثيق: ذلكم أَمْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ، وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ، وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا، ويتأكد ذلك أكثر في أموال الوقف لطابعها الخيري والاجتماعي والديني والإنساني، ولطبيعتها الزمنية في امتدادها لأجيال وأجيال. وتأسيساً على ذلك يجب على الجهة المستثمرة لأموال الوقف إبرام عقود الاستثمار ومراجعتها من الناحية الشرعية والقانونية والاستثمارية بمعرفة أهل الاختصاص، وفي ذلك محافظة على أموال الوقف من الاعتداء عليها، بحيث يعلم كل طرف من أطراف العملية الاستثمارية مقدار ما سوف يحصل عليه من عائد أو كسب، ومقدار ما سوف يتحمل من خسارة إذا حدثت، وأن يكتب ذلك في عقود موثقة حتى لا يحدث جهالة، أو غرر ما يؤدي إلى شك وريبة ونزاع. (مادو غي بن سيدي سيلا، 2019) فكتابة العقود والالتزام بها تحفظ حقوق كل الأطراف وتضمن شفافية العملية بعلم كل طرف ما له وما عليه. وبها تحل النزاعات حال وقوعها.

8.4.8 الاستثمار في الطيبات

وغايته أن توجه أموال الوقف نحو المشروعات الاستثمارية التي تعمل في مجال الطيبات وتجنب مجالات الاستثمار في الخبائث لأن الوقف عبادة ويجب أن تكون طيبة لأن الله طيب لا يقبل إلا طيباً ولا تقبل صدقة من غلول، فأبي مال حرام في أصله أو في مجال إنفاقه لا خير فيه ولا يصلح أن يتعبد الله تعالى به، فالعبد عندما يقف بين يدي الله يوم القيامة يسأل من بين ما يسأل عنه ماله من أين اكتسبه وفيم أنفقه. فعن ابنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: (لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ بَعِيرٍ طُهُورٍ وَلَا صَدَقَةً مِنْ غُلُولٍ) في الحديث بيان أن الصدقة إذا كانت من غلول أي سرقة من مال الغنيمة قبل قسمتها أهما لا تقبل وأخذ منه بعض أهل العلم أن الصدقة بكل مال حرام لا تقبل لهذا الحديث لأن مال الغلول حرام.

9. خاتمة

في ختام هذا البحث تبين للباحث أن استثمار الوقف يكتسب أهمية كبيرة في بقاء عينه واستمراره في خدمة الشرائح والمصالح الاجتماعية التي وجد من أجلها، مع مراعاة الشروط والضوابط التي وضعتها الشريعة الإسلامية لذلك.

9.1 النتائج

من خلال فقرات هذا البحث توصل الباحث إلى النتائج الآتية:

- الوقف بشكل عام هو حبس الأصل وتسهيل المنفعة، لخدمة الفئات المحتاجة وتحقيق مصالح شتى في المجتمع.
- استثمار الأموال الوقفية وتنميتها بالطرق المشروعة، وفق مقاصد الشريعة ورغبة الواقفين، مشروع بشرط ألا يتعارض ذلك مع نصٍّ شرعيٍّ.
- اعتنى علماء المسلمين بالوقف عناية بالغة حيث درسوا كل ما يتعلق به من مسائل ووضعوا له أحكاماً واضحة مستنبطة من المصادر الإسلامية الأساسية، وفي مقدمتها القرآن الكريم والسنة النبوية، ويلزم كل من يباشر الوقف أن يتبع هذه الأحكام والقواعد.
- شرع استثمار أموال الوقف كي يتمكن من الاستجابة لحاجة المجتمع، تبعاً لتطوره وازدياد متطلباته، بشرط ألا يكون هذا الاستثمار في المحرمات، وألا تترتب عليه مفسدات تضر بالوقف أو الموقوف عليه.
- حماية مصلحة الوقف والموقوف عليه من المخاطر التي قد تنجم عن هذا الاستثمار، وضع الفقهاء له ضوابط وطرق محددة، ومنضبطة بقواعد الشريعة لإسلامية.

9.2 التوصيات

على ضوء النتائج التي توصل إليها الباحث يوصي بالآتي:

- إجراء دراسات وبحوث في مجال استثمار الوقف والأحكام الموازية لذلك.

- أن تشجع المؤسسات الأكاديمية على البحث في هذا المجال لأهميته.

- تشجيع الواقفين على الوقف لأجل توجيه بعض الأموال الوقفية نحو الاستثمار الأمثل .
- إجراء دراسات تعنى ببيان أهمية استثمار المال الوقفي والضوابط والشروط المتعلقة به.

المراجع والمصادر

- ابن اللحام أبو الحسن علاء الدين بن محمد بن عباس البعلبي الحنبلي. (1999). *القواعد والفوائد الأصولية وما يتبعها من الأحكام الفرعية، تحقيق: عبد الكريم الفضيلي*. بيروت: المكتبة العصرية.
- ابن رشد، أبو الوليد محمد بن أحمد بن محمد بن أحمد (د.ت.). *بداية المجتهد ونهاية المقتصد*. القاهرة: دار الحديث.
- ابن قدامة، المغني. (1992). *تحقيق عبد الله التركي وعبد الفتاح محمد الحلو*. بيروت: دار الكتب العلمية والتوزيع والنشر.
- ابن منظور، محمد بن مكرم بن علي. (1987). *لسان العرب*. بيروت: المكتبة العصرية.
- آل شيخ صالح بن عبد العزيز. (د. ت.). *استثمار الأوقاف - دراسة فقهية تطبيقية*. الدمام: دار ابن الجوزي.
- البخاري، أبو عبد الله محمد بن إسماعيل. (1997). *صحيح البخاري*. بيروت: المكتبة العصرية.
- حسن السيد حامد. (2013). *ضوابط استثمار الوقف في الفقه الإسلامي، بحث مقدم في المؤتمر الرابع للأوقاف والذي تنظمه الجامعة الإسلامية بالتعاون مع وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة*. القاهرة: دار العلمية.
- حسين شحاتة. (د. ت.). *منهج وأساليب إدارة أموال المؤسسات الوقفية*. القاهرة: جامعة الأزهر.
- الخصاف، أحمد بن عمرو الشيباني أبو بكر. (د. ب.). *أحكام الأوقاف*. بيروت: مطبعة بولاق الأميرية.
- الدردير، أبو البركات أحمد بن محمد بن أحمد. (1995). *الشرح الصغير على أقرب المسالك للمؤلف (مطبوع مع بلغة السالك لأقرب المسالك، للصاوي) ضبطه وصححه: محمد عبد السلام شاهين*. بيروت: دار الكتب العلمية.
- الزُّخَلِيُّ، وَهْبَةُ بن مصطفى. (1985). *الفقه الإسلامي وأدلته*. دمشق: دار الفكر للطباعة والتوزيع والنشر.
- زكي الدين شعبان، أحمد الغندو. (1984). *أحكام الوصية والميراث والوقف في الشريعة الإسلامية*. القاهرة: المكتبة دار الحضارة.
- الشاطبي، أبو إسحاق إبراهيم بن موسى بن محمد اللخمي الشاطبي. (1997). *الموافقات، تحقيق: أبو عبيدة مشهور بن حسن آل سلمان*. القاهرة: دار ابن عفان.
- طایل، مصطفى كمال السيد. (1999). *القرار الاستثماري في البنوك الإسلامية*. مصر: المكتبة الإسكندرية.
- عبد القادر بن عزوز. (2004). *استثمار الوقف وتمويله الفقه الإسلامي (دراسة تطبيقية عن الوقف الجزائري، (رسالة الدكتوراه في العلوم الإسلامية تخصص الفقه وأصوله)*. القاهرة: جامعة القاهرة.
- الفراوي أحمد بن غنيم بن سالم. (1888). *شرح رسالة أبي زيد القيرواني*. بيروت: دار الكتب العلمية.

- الفقيومي، أحمد بن محمد بن علي. (1987). المصباح المنير. بيروت: دار الكتب العلمية.
- القرة داغي علي محي الدين. (2021). استثمار الوقف وطرقه القديمة والحديثة، موقع المجلس الأوروبي للإفتاء والبحوث، تاريخ الزيارة يوم الأحد 27 يونيو 2021.
- القرضاوي، يوسف. (2015). نظام الوقف في الفقه الإسلامي في ضوء النصوص والمقاصد الشرعية. القاهرة: دار المقاصد للطباعة والنشر والتوزيع.
- الكاساني، علاء الدين أبي بكر بن مسعود. (د. ت.). بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع. بيروت: دار الكتب العلمية،
- مادو غي بن سيدي سيلا. (2019). استثمار أموال الوقف في الشريعة الإسلامية: صيغه، مخاطره، ضوابطه، مجلة جامعة الشارقة للعلوم الشرعية والدراسات الإسلامية. الإمارات: جامعة الشارقة للعلوم الشرعية والدراسات الإسلامية.
- محمد أبو زهرة. (1971). محاضرات في الوقف. القاهرة: دار الفكر العربي.
- مصطفى بن نوي، و مصطفى عبد النبي. (2011). مجلة الواحات للبحوث والدراسات التي تصدرها جامعة غرداية بالجزائر. الجزائر : جامعة غرداية.
- منذر قحف. (1998). الوقف في المجتمع الإسلامي المعاصر. قطر: مركز البحوث والدراسات.
- موسى الحجراوي أبو النجا، (د. ت.). الإقناع في فقه الإمام أحمد بن حنبل، تحقيق: عبد اللطيف محمد موسى السبكي. بيروت: دار المعرفة.
- يحيى بن شرف بن مري النووي أبو زكريا. (د. ت.). تحرير ألفاظ التنبيه (لغة الفقه). دمشق: دار القلم

مدى التزام الشركة فيليب للتكافل بضوابط شرعية

The Extent of Commitment of Phillip Takaful Companies with Regulations Legitimacy (Applied Study)

¹سفيان بوسو

Sufian Bosu¹

(Received: Nov 03, 2023; Revised: Dec 06, 2023; Accepted: Dec 12, 2023)

ملخص البحث

يهدف هذا البحث إلى شركة فيليب للتكافل من حيث نشأتها وتطورها، والتشريعات المنظمة لها، مع دراسة تطبيقاتها - التي تقدم من الناحية الشرعية، وذلك بالنظر إلى الأنشطة التي تقوم بها الشركة في استثمار أموالها، وقد اعتمد الباحث على المنهج الوصفي، والمنهج التحليلي، والمنهج التطبيقي، وفي جمع المعلومات والمادة العلمية على مجموعة من المصادر، والمراجع، والبحوث المعاصرة، فضلاً عن بعض البيانات التي تم جمعها خلال مقابلات شخصية مع أشخاص معينين بالموضوع. وقد توصل الباحث في هذه الدراسة إلى أن أنشطة التي تقوم بها الشركة لم يتم ملتزمة الشريعة مما يؤدي إلى سبب وجود خلل في العقد، وتحل إشكاليات وشبهات كثيرة تواجه عقد التأمين التجاري، حتى البرامج كثيرة ومتنوعة ويشمل تقريباً جميع مناحي الحياة، ومن تجارة، وهو يشبه برامج التأمين التجاري، وذلك تحتاج إلى مزيد من التطور مع ضرورة لإنشاء شركات التأمين الإسلامي أو التكافل في بلاد تايلاند، بصورة مستقلة.

الكلمات المفتاحية : مدى التزام، تكافل، ضوابط شرعية

ABSTRACT

This research aims to talk about the Islamic insurance companies in terms of their origin, development and the regulation. This study of its applications provided by the following Muang Thai Company, Phillip Company and Tipaya Company from the side Islamic law and this is in view of the activities that companies carry out in investing their

¹ قسم الشريعة، أكاديمية الدراسات الإسلامية والعربية بجامعة الأميرة ناراديواس

¹ Department of Syariah, Princess of Naradhiwas University. (Corresponding author / Email: sufianbosu80@gmail.com.)

money. The researcher relied on the inductive approach. The analytical approach and the applied approach. In collecting information and scientific material on a set of sources references and contemporary research for addition to some data collected during personal interviews with people concerned with the subject. The researcher communicated in this study that the activities carried out by the companies are not committed to Shariah which leads to the cause of a defect in the contract and submit to commercial companies which is considered un-Islamic whereas these meanings were not included in the contracts concluded between the two parties and the meanings were not included in the terms of the contract and it solves many problems and suspicions facing the commercial insurance contract as for its products it is offered through Islamic windows in commercial insurance companies even the programs are many and varied and this needs further development with the need to establish Islamic insurance or takaful companies in the country of Thailand independently.

Keywords: *The extent, Takaful, Regulation legitimacy.*

مقدمة

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره ونتوب إليه، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأن محمدا عبده ورسوله، أرسله بالهدى ودين الحق بشيراً ونذيراً وداعياً إلى الله بإذنه وسراجاً منيراً. أما بعد:

فإنه من المعلوم أن الإسلام شرع للناس معاملات معينة، وعقود خاصة بشروط خاصة، منذ صدر الإسلام حتى الآن، وترك الباب مفتوحاً للفقهاء لإنزال الأحكام على معاملات جديدة نظراً لحاجة الناس في كل زمان ومكان، متى توافرت فيها الأركان والشروط الشرعية. ومن أهمها شروط انعقاد العقد وصحته التراضي بين المتعاقدين قال تعالى: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا. (سورة النساء: 29)

وأن يعتبر المسلمون أقلية في تايلاند، والذين تبلغ نسبتهم بالنسبة للسكان 25٪ من سكانها، ويسكن معظمهم في المحافظات الجنوبية الأربعة، ويتنشر بعضهم في أرجاء البلاد، ورغم التحديات التي واجهتهم في الحفاظ على الهوية الإسلامية، والمشكلات الاجتماعية والسياسية والاقتصادية، والتي تمثل تحدياً كبيراً لهم؛ فإن إصرارهم على تطبيق الأحكام الشرعية في بلدهم قد أتى بثماره في نواح عديدة، من أهمها إنشاء المصرف الإسلامي أو الشركة الإسلامية التي تعد إنشائها في هذه البقعة من الأرض التي يخضع حكمها لغير المسلمين إنجازاً كبيراً، وعند شركات التكافلي الموجودة في تايلاند الآن هناك عوائق وتحديات ومشكلات

التي تقابل على التطبيقات في شركات التأمين الإسلامية أو التكافلية إلى أحكامها الشرعية، لأن معظم من هذه الشركة دون مراعاة الضوابط الشرعية الواضحة والكاملة، وبخاصة فيما يتعلق بالغرر لأنها لا تلتزم بالعقود والشروط الشرعية أي محظور شرعي، لذلك صدرت قرارات من المجمع بأنها مشروعة. (محمد ليبيا، 2010) وكذلك مشكلة في منتجات التأمين التعاوني الإسلامي وهو ما يلاحظ أيضا في شركات التأمين الإسلامية التايلاندية. (محمد ليبيا، 2010) فغالبا فيها اليوم هي مجازة للشركة التأمين التقليدية، لكن بعقود شرعية، وغلبة التمويل - مثلا - على الشركات الإسلامية، فالمنتجات فيه ضعيفة، وتقديمها بعبر نوافذ إسلامية في شركة التأمين التقليدي أي التجاري ومنها شركة موانج تهاي للتأمين العام، وموانج تهاي للتأمين العائلي، وذلك أن يلزم القانون بوجود هيئة الرقابة الشرعية التابعة عند الشركات التي تقدم منتجات التكافل ولا يكفي بمفهوم المخالفة. ويشتمل بهندسة مجموعة من العقود الشرعية المتضمنة لعقد الوكالة، والتكافل، والتبرع، والكفالة. تتلخص مشكلة البحث في محاولة التعرف خاصة على أداء التأمين الإسلامي أو التكافلي ومعرفة مدى التزام وانطباق في شركة فيليب للتكافل بالضوابط الشرعية، وما دفعني إلى أن اتبع واقع هذه الشركة للوقوف على حكمها على ضوء أحكام الشركة من حيث الأركان والشروط والمعاملات التي تقوم بها.

أهداف البحث

للإجابة عن الأسئلة سالفة الذكر، سيسعى البحث إلى تحقيق الأهداف الآتية:

1. دراسة على أحكام التأمين في منظور الفقه الإسلامي.
2. دراسة مدى التزام والتطبيقات في شركة فيليب للتكافل والوصول إلى أحكامها الشرعية.

منهج البحث

في سبيل تحقيق الأهداف سالفة الذكر، فقد سلك الباحث المناهج البحثية المعتمدة الآتية:

أولاً: المنهج الوصفي: ففي هذه الدراسة استخدام الباحث المنهج الوصفي لدراسة نظرية العلة والتعليل من حيث التعريف والتسلسل التاريخي لهذه النظرية من نشأتها وتطورها، إذ أن الوصف له علاقة بالمنهج التاريخي.

ثانياً: المنهج التحليلي : وهي وسيلة للقيام باستنتاجات عن طريق التحديد المنظم والموضوعي لسمات معينة في الرسائل الاتصالية وهناك سار عليها الباحث في تحليلها تحليلاً أصولياً وفقهياً بما يناسب واقعنا المعاصر ومقصد الشريعة.

ثالثاً: المنهج التطبيقي، هو يعمد الباحث في هذه دراسة الموضوع دراسة تطبيقية وميدانية للشركة وهي: شركة فيليب للتكافل، وبذلك يتطرق الباحث إلى المنهج الكيفي (qualitative study) لأن أنسب المنهج للمقابلة في هذه الدراسة، وأن تكون المقابلة هي زيارة خاصة الشخصية مع رئيس الهيئة الشرعية على كل شركات التأمين الإسلامية التايلاندية المذكورة، ومن تحليل البيانات واستخراج المؤشرات من قبل الباحث هذا في الجانب النظري.

حدود الدراسة

- أ. دراسة واقع التأمين التعاوني والتأمين التجاري وموقف الشريعة الإسلامية، فيقوم الباحث بتحليل أصولها وفقها بما يناسب واقعنا المعاصر ومقصد الشريعة.
- ب. يتم تطبيق الدراسة على شركة التكافل التايلاند، وتتكون عينة الدراسة في شركة فيليب للتكافل

الدراسات السابقة

إنّ معظم المؤلفات والكتب التي جاءت قد تناولت التأمين، أي أنها تدور حول التأمين التجاري وشرعيته مع إيجاد البديل الشرعي له والتوصيات، ومن الدراسات المهمة في هذا المجال دراسة عيسى عبده بعنوان التأمين بين الحل والتحريم (عيسى عبده، 1978)، وقد تناول التأمين وأنواعه وطبق عليها القواعد والأصول الشرعية وتوصل إلى حرمة التأمين التجاري.

ومن أهم الدراسات السابقة التي تناولت موضوع التأمين دراسة عباس حسني والتي جاءت بعنوان "عقد التأمين في الفقه الإسلامي والقانون المقارن" (عباس حسني، 1978) حيث عقد الفصل التمهيدي لتعريف التأمين وصوره والمشكلات التي تحوم حوله، أما في الفصل الأول فإنه عَقَدَ مقارنة بين عقد التأمين والتوكّل، فذهب إلى أن التأمين ليس فيه مخالفة للتوكّل على الله، وإنما هو من قبيل التوكّل الصحيح، بشرط خلوّه من أي شبهة تخالف الشريعة، أما الفصل الثاني، فقد تناول المؤلف تكييف عقد التأمين، فبين التكييف الخاطيء عند بعض الكتاب والباحثين، وبين التكييف الصحيح في نظره، أما في الفصل الثالث، فإنه يرى أنّ عقد التأمين من عقود الغرر في الفقه الإسلامي والقانون الوضعي، وأنّ فيه معنى القمار، وفي الفصل الرابع فقد تناول علاقة عقد التأمين والتعليق، ذلك أنّ عقد التأمين هو عقد معلق دائماً على شرط احتمالي، أما في الفصل الخامس، فإنه يرى كغيره من العلماء وجود شبهة الربا في التأمين التجاري، أما في الفصل السادس، فإنه قد توصل من خلال هذه الدراسة البسيطة إلى تحريم وبطلان التأمين التجاري مع بيان الأسباب التي يراها الكاتب من وجهة نظره، أما الفصل الأخير، فقد قدم الكاتب فيه مقترحات بوصفها بديلاً للتأمين التجاري كغيره من العلماء، إلا أن الكاتب لم يتناول جانب التأمين التعاوني وتطبيقاته المعاصرة.

ومن الدراسات المهمة بعنوان: "التكافل هو التأمين الإسلامي" لبانجونج بن كاسن وقد تطرق البحث إلى بيان مشروعية التكافل في الإسلام، ودعا إلى ضرورة وجود صناعة التكافل في تايلاند بعد نجاح تجربة الصناعة المصرفية الإسلامية مع إقرار القانون الخاص بها، إلا أن الدراسة قد خلت من المصادر والمراجع المهمة، والأساسية، ولم يتطرق البحث أيضاً إلى صور وأنواع منتجات التكافل، لعل القصد من البحث هو

نشر الفكرة العامة عن التأمين الإسلامي أو التكافل، والحق أن هذه الفكرة التي دعا إليها الباحث جدير بالاهتمام والعناية.

المبحث الأول

مفهوم التأمين في المنظور الإسلامي

يتناول هذا المبحث أهم التأمين وخصائصه، كذلك التأمين التجاري وحكمه الشرعي، وأهم مبادئ التأمين الإسلامي وحكمه الشرعي.

1. **التأمين** : هو عقد معاوضة يلتزم أحد طرفيه وهو المؤمن أن يؤدي إلى الطرف الآخر وهو المؤمن له أو إلى المستفيد الذي جعل التأمين لمصلحته عوضاً مالياً يتفق عليه يدفع عند وقوع الخطر أو تحقق الخسارة المبينة في العقد وذلك نظير رسم يسمى قسط التأمين يدفعه المؤمن له بالقدر والأجل والكيفية التي ينص عليها العقد المبرم بينهما. (علي جمعة وسراج محمد أحمد وبدران أحمد جابر، 2010)

2. أركان عقد التأمين وخصائصه

أركان وعناصر عقد التأمين التالية وهي :

1. **الرضا**: وهي تلاقي الإيجاب والقبول من التعاقدين، فالمؤمن له يوافق على التعاقد مع شركة التأمين التي يريد بذهابه للتعاقد معها، وهذا هو الإيجاب، ويتم القبول من قبل الشركة بقبولها التأمين على الشيء موضوع التأمين.

2. **العاقدان**: وهما المؤمن له والمؤمن (شركة التأمين)

3. **المعقود عليه**: ويشمل المعقود عليه في عقد التأمين وهو المحل الرئيسي للعقد، وعرف بأنه واقعة مستقبلية غير محققة الوقوع أو غير معروف تاريخ وقوعها يترتب على وقوعها التزام المؤمن بالأداء المتفق عليه في العقد للمؤمن له أو للمستفيد من التأمين بشرط أن لا يكون للمؤمن له أو للمستفيد يد في وقوعها. ويشترط في الخطر الشروط التالية:

- أن يكون غير محقق الوقوع.
- أن يكون قابلاً للوقوع بحيث يمكن أن يقع كالسرقة أو الحريق.

4. **صيغة التعاقد**: أي اللفظ الذي ينعقد به العقد ، وربما يغني عنه التوقيع على العقد في العصر

الحديث. (عبدالحليم عويس، 2005)

وهذا النوع ليس جديداً، فقد وجد مع عقد التأمين البحري الذي ظهر منذ القرن الخامس عشر الميلادي كمؤسسة منظمة، حيث كانت عقود التأمين البحري تتم لصالح السفينة وشحناتها مضافاً إليهما التأمين على حياة البحارة والقبطان، ثم استقل عقد التأمين على الأشخاص عن التأمين البحري، حيث عثر

على بوليصة التأمين على الحياة عام 1583 لصالح ريتشارد مارتن الإنجليزي لمدة اثني عشر شهرا. (علي محيي الدين علي القره داغي، 2009)

وقد ذهب الثنيان إلى القول بأنه إذا كان الشيء جانبه الأقوى أو ما لا يقوم الشيء بدونه، وكانت الأركان في العقود الإسلامية هي الإيجاب والقبول، فإن الأمر في التأمين يختلف، حيث إن شراح القانون يعتبرون الخطر الاحتمالي وقسط التأمين، ومبلغ التأمين هي أركان التأمين وعناصره التي لا قيام له بدونها، كما يعتبرون الخطر أصلا سبب للركنين الآخرين فلا يتصور تأمين من غير خطر على الإطلاق. (سليمان بن ابراهيم الثنيان، 1993)

5. مبدأ التعويض: ويقصد بهذا المبدأ أن للمؤمن له الحق في الحصول على تعويض يعادل قيمة الخسارة المادية التي لحقت به بشرط ألا يتجاوز قيمة مبلغ التأمين المحدد في العقد وذلك حتى لا يتسنى للمؤمن له إحداث أي إثراء جراء عقد التأمين، فالمؤمن ملزم بدفع مقدار الخسارة فقط. (عيسى عبده، 1978)

6. مبدأ المشاركة في التعويض: ويقصد بهذا المبدأ أن للمؤمن له إذا كان قد أمن على الشيء موضوع التأمين عند أكثر من مؤمن، ضد نفس الخطر، وتحقق الخطر فإن مبلغ التأمين يتم اقتسامه بين المؤمن بنسب معينة ترجع إلى مقدار قيمة الخسارة، ومقدار القسط الذي كان يدفعه المؤمن له لكل من المؤمن لديهم. ولا يستطيع المؤمن له الحصول على مبلغ التعويض كاملا من كل مؤمن. حتى لا يصبح التأمين طريقا للإثراء. (عيسى عبده، 1978)

7. مبدأ الحلول: يفيد هذا المبدأ أن للمؤمن الحق في الحلول محل المؤمن له للمطالبة بقيمة التعويض من المتسبب في حدوث الخطر، وبالتالي لا يجوز للمؤمن له أن يأخذ التعويض مرتين مرة من المؤمن ومرة من المتسبب في وقوع الخطر. (عيسى عبده، 1978)

3. خصائص عقد التأمين:

من خلال تعريف عقد التأمين وما ذكره القانونيون نجد أن أبرز خصائص عقد التأمين هي:

1. أنه عقد بين طرفين يلتزم المؤمن له يدفع الأقساط حسب الاتفاق ويلتزم المؤمن يدفع التأمين عند حصول حادث محتمل.

2. كما أنه عقد معاوضة لأن كلا المتعاقدين يأخذ مقابلا لما أعطى فالمؤمن يعطي قسط التأمين والمؤمن له يعطي مبلغ التأمين عند تحقق ما يوجبه. وليست المعاوضة مقابل أمان محض يحصل عليه المؤمن.

3. كما أنه عقد احتمالي لأن كل طرف لا يعرف كم سيدفع وكم سيعطي على وجه التحديد لأن ذلك يتوقف على وقوع الخطر أو عدم وقوعه.

4. أنه عقد تجاري يهدف المؤمن منه إلى الربح والفائدة من خلال الأقساط لديه. (عبدالرزاق السنهوري، 1952)

وتتوصل من خلال تعريف عقد التأمين وخصائصه أنه من العقود النافذة اللازمة، ويعني اللزوم ما ليس لأحد عاقديه فسخه دون رضا الآخر، والأصل في العقود اللزوم، لأن الوفاء بالعقود واجب شرعاً، وعقد التأمين من عقود المعاوضات وهي التي تقبل الإلغاء بطريق الإقالة والعقود تقبل الفسخ بالخيار أيضاً. (وهبة الزحيلي، 1997)

المبحث الثاني: التأمين التجاري

يتمثل عقد التأمين التجاري بأطرافه "وهي: التأمين التجاري: فهو عقد يلتزم المؤمن بمقتضاه أن يؤدي إلى المؤمن له أو إلى المستفيد الذي اشترط التأمين لصالحه مبلغاً من المال أو إيراداً مرتباً أو أي عرض مالي آخر في حالة وقوع الحادث، أو تحقيق الخطر المبين في العقد، وذلك نظير قسط أية دفعة مالية أخرى يؤديها المؤمن له للمؤمن. (عثمان محمد شبير، 2007)

وعرفه الأستاذ مصطفى الزرقاء بأنه: نظام تعاقدى يقوم على أساس المعاوضة، غايته التعاون بصورة فنية قائمة على أساس وقواعد إحصائية. (مصطفى أحمد الزرقاء، 1984).

فالتأمين التجاري كان الحكم بالتحريم هو الرأي الذي استقرت عليه المجامع الفقهية وأغلبية فقهاء بينما ذهب طائفة أخرى من الفقهاء إلى القول بحلّه في ذاته مطلقاً دون ما يقتن به من تصرفات فاسدة. (مصطفى أحمد الزرقاء، 1984)

المبحث الثالث: التأمين الإسلامي التعاوني

يعرف عبد الحميد البعلي التأمين التعاوني بأنه "عقد تبرع بين مجموعة من الأشخاص، للتعاون على تفتيت الأخطار المبينة في العقد، والاشتراك في تعويض الأضرار الفعلية التي تصيب أحد المشتركين والناجمة عن وقوع الخطر المؤمن منه، وذلك وفقاً للقواعد التي ينص عليها نظام الشركة والشروط التي تتضمنها وثائق التأمين وبما لا يتعارض مع أحكام الشريعة الإسلامية". (عبد الحميد البعلي، 2004)

وأقرت المجامع الفقهية والندوات العلمية والمؤتمرات العالمية على جواز التأمين التعاوني الذي تقوم بإدارته شركات متخصصة في مجال تنظيم التأمين التعاوني وفق أسس إسلامية وضوابط شرعية تحل محل التأمين التقليدي (التأمين التجاري) على أساس الوكالة بأجر معلوم. (وهبة الزحيلي، 2002)

ويعد التأمين التعاوني من قبيل التعاون على البر والتقوى، فالمشترك في عقد التأمين التعاوني يدفع المبلغ من قبيل التبرع، ولا يقصد منه الربح والمعاوضة، فهو في هذه الحالة لا يدخله في باب الربا ولا القمار ولا يؤثر فيه الغرر، ولا سائر الشبهات الموجودة في عقد التأمين التجاري فهو مباح.

المطلب الأول: أهم المبادئ التي يجب على شركة التأمين الإسلامية الالتزام بها

تحقيق مبدأ العدالة بين المساهمين من جهة وحملة الوثائق من جهة أخرى، وكذلك تحقيق مبدأ العدالة بين حملة الوثائق أنفسهم، من خلال مراعاة الأمور التالية:

- يقدم المساهمون رأس مال الشركة لإشهارها وإعطائها يقدم المساهمون رأس مال الشركة لإشهارها أو الوضع القانوني لتزاول أعمال التأمين، ويقدم المشتركون الاشتراكات (أقساط التأمين).
- يقوم المساهمون بدفع المصاريف العمومية كالرواتب والإيجارات والمصاريف الإدارية الأخرى.
- يتقاضى المشتركون (حملة الوثائق) ما يستحق لهم من تعويضات من صندوق التكافل طبقاً لشروط وثيقة اشتراكهم.

- يستحق المساهمون أرباح استثمار رأس المال كاملة بصفتهم أصحابه.
- يؤخذ الاحتياطي المالي القانوني من مستحقات المساهمين حسب النسب المنصوص عليها في قانون الشركات التي أسست الشركة على أساسه، حيث سيرد إليهم في نهاية عمر الشركة.

المطلب الثاني: مدى التزام الشركة فيليب للتكافل بضوابط شرعية

يعتبر هذا المبحث هو من أهم في هذه الدراسة، وذلك لتناول هذا المبحث تأصيل وتبني في مدى التزام شركة فيليب للتكافل وجوه الشرعية بدراسة تطبيقية، ويتناول فيه الدراسة والتحليل حول تطبيقات على موقف بضوابط شرعية، وللتأكد من صبغة أعمال على الشركة فيليب للتكافل بإجراء مقابلة شخصية مع رئيس الهيئة الشرعية، وإنه مما لا شك فيه إن الشركات التزام بضوابط الشرعية يسهل لمسلمون خاصة في بلاد تايلاندي على فهم حقيقة الشركات الشرعية وأسرار أحكامها وحسناتها. وهذه المعرفة ستقوده إلى القبول للشرعية وبمزيد من اليقين وانشراح الصدور، ثم يختتم هذا المبحث بملخص.

المبحث الرابع: التعريف بشركة فيليب للتكافل

ينصب إهتمام شركة التأمين فيليب على المسلمين التايلانديين والذين تبلغ نسبتهم بالنسبة للسكان 10% من سكان مملكة تايلاند يسكن معظمهم في المحافظات الجنوبية الأربعة، وينتشر بعضهم في أرجاء البلاد. ولا يشترك معظم المسلمين التايلانديين في التأمين التقليدي أي التجاري لعدة أسباب أهمها: استثمار المبالغ المدفوعة من قبل المؤمنين في أوجه غير مشروعة كالربا، مما دفع تحبة من المسلمين المتخصصين على إنشاء شركة تأمين تعاوني.

قام على انشاء هذه الشركة لجنة من المسلمين المتخصصين بالشريعة الإسلامية على أساس فكرة التكافل الجماعي والتكافل العائلي، وحصلت هذه الشركة على الترخيص لمزاولة المهنة على النظامين الشرعي والعادي في عام 2015، وهي اول شركة قامت على أساس التكافل والتعاون الشرعي تحت مسمى تكافل العمال المسلمين التايلانديين.

تودع أموال التكافل أي الأموال التي تدفع من قبل المشتركين في هذا التأمين في البنك الإسلامي، وتم استثمارها بالصيغ الشرعية المزاولة، وتقوم الشركة بتوزيع جزء من فائض الأرباح على المشتركين حسب نظام الميزانيات السنوية.

ويراقب أعمال هذه الشركة مجموعة من العلماء تحت مسمى الرقابة الشرعية، بضبط سير الشركة وفق الصيغ الشرعية.

ونبذة عن الشركة هي شركة التأمين الإسلامية شركة مالية ذات مبدأ أساسي تركز على إدارة أموالها وفق أحكام الشريعة الإسلامية، وبوسائل خالية من أي محظور شرعي كالربا واختلاط الأموال بغيرها، وتمارس العمليات التأمينية وفق أحكام التأمين التعاوني المقرر شرعا وعلى أساس الوكالة بأجر معلوم. (مقابلة شخصية مع رئيس الهيئة الشرعية لفيليب التكافل، 7 ديسمبر 2022).

أما أهداف الشركة وغايتها هي تمارس شركة التأمين الإسلامية العمليات التأمينية وجميع النشاطات والاستثمارات المتعلقة بها بما لا يتعارض وأحكام الشريعة الإسلامية وقد حرصت على تحقيق الغايات والأهداف السامية التالية:

1. إيجاد البديل الشرعي للتأمين بجميع فروع له لتلبية حاجات قطاع كبير من الراغبين بالتأمين.
2. استكمال حلقات الإقتصاد الإسلامي جنباً إلى جنب مع المصارف الإسلامية والمؤسسات المالية الإسلامية الأخرى.
3. المساهمة في بناء وازدهار الإقتصاد الوطني من خلال تأمين المشروعات الإقتصادية، واستثمار وتنمية الأموال بالطرق المشروعة.
4. نشر فكر وثقافة التأمين الإسلامي داخليا وخارجيا من خلال إعداد الكتب والأبحاث وكذلك المساهمة في إنشاء وإدارة شركات التأمين وإعادة التأمين. (مقابلة شخصية مع رئيس الهيئة الشرعية لفيليب التكافل، 7 ديسمبر 2022).

الفائض التأميني: يعتبر الفائض التأميني من الركائز الأساسية والسماح البارزة في شركة التأمين الإسلامية، التي اتخذت من التأمين التعاوني القائم على التبرع بين حملة الوثائق محصوراً لعملها، والفائض التأميني هو الرصيد المالي المتبقي في حساب المشتركين، المخصص للتوزيع، من مجموع الأقساط التي قدموها، بعد تسديد المطالبات ورصد الإحتياطيات وتغطية جميع النفقات والمصاريف الخاصة بالعملية التأمينية ومصاريف الشركة المعلومة بصفتها مديراً للعمليات التأمينية. (مقابلة شخصية مع رئيس الهيئة الشرعية لفيليب التكافل، 7 ديسمبر 2022).

أولاً: صور منتجات التكافل المقدمة من شركة فيليب:

صور منتجات التكافل المقدمة من شركة فيليب ينقسم إلى ثلاثة أقسام:

1. برنامج التكافل على الدراسة: الدراسة وطلب العلم أمر ضروري لكل مسلم ومسلمة من المهد إلى اللحد وبناء الأساس الجيد لتنشئة الشباب على التعلم ومعرفة القراءة والكتابة من واجبات الوالدين نحو أولادهم والدولة تجاه رعايتها. لأن العلم يجعل مستقبل الأولاد الأحباء يتمتعون بحياة سعيدة في المجتمع، ولهم وظائف مرموقة، وبه يستطيعون الاعتماد على أنفسهم.

ومن هنا يجتهد الآباء في التخطيط لتعليم أبنائهم، وهذا يحتاج إلى مال وفير، وقد لا يستطيع الكثير من الآباء توفيره. لا سيما أن تكاليف التعليم في زمننا هذا باهظة جداً.

ولذلك يلجأ الكثير إلى هذه الطريقة بالاشتراك في مشاريع التكافل من أجل الدراسة وهي الخيار الأمثل في توفير المال الذي يساعد الآباء على تعليم الأبناء.

2. برنامج التكافل على العائلي: وهو مشروع يقوم على جمع اشتراكات من المشتركين تستثمر في أوجه مشروعة، ينفق من هذه الأموال على المشتركين حسب الإتفاق بين المشتركين، وهذا التكافل لا ينتهي بموت المعيل إنما يستمر ويقوم الورثة مقام المعيل بعد موته.

3. برنامج التكافل على الحج: صندوق الحج: الحج ركن من أركان الإسلام لقوله تعالى :
(فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ) سورة الحج: 97

إذن فإن المسلم القادر كما بينته الآية يجب عليه أن يحج بيت الله الحرام بمكة المكرمة بالملكة العربية السعودية مرة على الأقل، وفي الظروف الاقتصادية الصعبة في عصرنا هذا يكون السفر لأداء الحج يتطلب الكثير من المال واقتراض المال أو بيع الممتلكات لأداء فريضة الحج ليس أمراً مرغوباً في الإسلام.

لذا فمشروع التكافل للحج هو البديل الذي يساعد إخواننا المسلمين لأدخال المال ليكون زائداً لأداء فريضة على الوجه الأكمل والوصول إلى الهدف المنشود.

ثانيا: صور منتجات التأمين المقدمة من شركة فيليب للعام

وينقسم صور منتجات التأمين المقدمة من شركة فيليب للعام إلى ثلاثة أقسام:

1. برنامج التأمين عن طريق الوديعة: ويشمل هذا النوع من التأمين على تأمين المال في شركة كوديعة تدفعها الشركة إلى الوراثين وفق شروط متفق عليها في مدة محدودة، عشر سنوات أو خمس عشرة سنة أو عشرون سنة، حال وفاة المستأمن أما إذا كان المستأمن على قيد الحياة فإن الشركة تدفع له مبلغ بعد انقضاء المدة حسب شروط الاتفاق.
 2. برنامج التأمين مدى الحياة: وهذا النوع من التأمين يقوم على أساس الدمج بين نظام التكافل والوديعة ضمن شروط يتفق عليها الطرفان، اقصاها تسعون عاما، فإذا انقضت المدة والمستأمن على قيد الحياة فإن الشركة تدفع ما اتفق عليه الطرفان.
 3. برنامج التأمين للمؤمن له الدخل الدائم: أن يشترك المستأمن في هذا النوع من التأمين إلى أن يبلغ من العمر خمس وخمسون عاما أو ستون عاما، وبعدها تقوم الشركة بالدفع للمستأمن ما اتفق عليه بشكل رواتب شهرية أشبه بنظام الضمان الاجتماعي المعمول به في بلاد عربية.
- ومن خلال تحقيق مناهج الشركة فيليب للتكافل وتنقيحه تبين أن الشركة تخلط بين التأمين التعاوني التكافلي وبين التأمين على الحياة وهو من أنواع التأمين التجاري.

وبناء على ذلك فالشركات المذكورة ذات شقين: شركات تأمين تعاوني تكافلي، وشركات التأمين على الحياة حسب أحكام التأمين التجاري.

أما الشق الأول : وهو حكم التأمين التكافلي الذي تقوم به الشركات المذكورة وحقيقة هذا التأمين حسب رأي الفائلين بصحة هذه المعاملة: أنه لا يهدف إلى تحقيق الربح للقائمين عليه، بل غايته رفع الضرر عن المتضررين. والتعاون معهم، هذه خصلة حميدة، تجسد قوة ترابط المجتمع وتماسكه، ولهذا كان الإسلام غنيا بالمعاملات التكافلية التعاونية، التي تهدف إلى ترميم آثار المخاطر، والأضرار الواقعة على الإنسان، على أساس تكافلي تعاوني، لا على أساس من الربح والاستغلال.

ومن هذه الأنظمة الإسلامية التي تحقق هذا الجانب بصورته الأولى نظام الزكاة، ونظام العاقلة، والوقف، وغيرها من التشريعات الإسلامية التي تدل على حرص الإسلام على تأصيل مبدأ التكافل والتعاوني بين أفراد.

كما قال عبد اللطيف عبد الرحيم جناحي في كتابه أن التأميني التكافلي قائم على هذا الأساس وهو حماية الأعضاء المشتركين في الوعاء التأميني عند تعرض أحدهم لمخاطر محدودة، فيتعاون ويتكافل الجميع لإقالة عثرة المتضرر. (عبد اللطيف عبد الرحيم جناحي، 1990)

وأما الشق الثاني: وهو حكم التأمين التجاري لعل أول فتوى فقهية لبيان حكم التأمين بصورته التجارية الأولى، هي فتوى الفقيه الحنفي محمد أمين الشهير بابن عابدين المتوفى سنة (1252هـ)، والتي نصت على عدم جواز التأمين البحري، وهو أحد أنواع التأمين التجاري. (محمد أمين الشهير ابن عابدين، 1978)

وقد اتخذ الباحث بعد الدراسة الوافية وتداول الرأي في ذلك قرر مجلس الجمع الفقهي بالإجماع عدا فضيلة الشيخ مصطفى الزرقا تحريم التأمين التجاري بجميع أنواعه سواء كان على النفس أو البضائع التجارية أو غير ذلك... (فيصل مولوي، 1988)، وكما نظر عن منظمة المؤتمر الإسلامي في دورة انعقاده الثاني بجدة في الفترة 10-16 ربيع الثاني 1406هـ، بشأن التأمين وإعادة التأمين، وقرر ما يلي:

1. إن عقد التأمين التجاري ذا القسط الثابت الذي تتعامل به شركات التأمين التجاري عقد فيه غرر كبير مفسد للعقد ولهذا هو حرام شرعا.
 2. إن العقد البديل الذي يحترم أصول التعامل الإسلامي هو عقد التأمين التعاوني القائم على أساس التبرع والتعاون، وكذلك الحال بالنسبة لإعادة التأمين القائم على أساس التأمين التعاوني.
 3. دعوة الدول الإسلامية للعمل على إقامة مؤسسات التأمين التعاوني، وكذلك مؤسسات تعاونية لإعادة التأمين، حتى يتحرر الاقتصاد الإسلامي من الاستغلال ومن مخالفة النظام الذي يرضاه الله لهذه الأمة. (عبد اللطيف عبد الرحيم جناحي، 1990)
- وبناء على ما تقدم، فالراجح أن التأمين على الحياة في جميع صوره عقد باطل وأن هذا الشق من معاملات الشركة المذكورة يحتاج إلى مراجعة دائرة المراقبة الشرعية في تايلاند واقتراح على اللجنة أن تستبدل هذا النظام بنظام التقاعد أو الضمان المعمول به في بعض البلاد الإسلامية.

الخاتمة

خلص البحث إلى النتائج التالية:

1. يرى جمهور الفقهاء تحريم عقد التأمين التجاري، وذلك لاشتماله على عدد من المحظورات الشرعية كالغرر، والمقامرة والربا، ويتضح من الأحكام التأمين التعاوني هو عقد يقوم على تنظيم مجموعة من المشتركين غايتهم التكافل والتعاون على تخفيف الأضرار النازلة بهم، على أن يلتزم كل منهم بدفع مبلغ المساهمة في صناديق الشركة على سبيل التبرع والادخار والاستثمار، والجهة القائمة على هذا وكيلة عنهم بأجر أو بغير

أجر، على أن تقوم بإدارة عمليات التكافلي والاستثمار وتوزيع العوائد في حسابات المؤسسة، وتعويض المتضررين والمحتاجين.

2. حدد البحث أهم المبادئ التي يجب الالتزام بها من قبل شركة التأمين المتحولة من التأمين التجاري الى التأمين الإسلامي، سواء كان في نظامها الأساسي او وثائقها او استثماراتها أو حساباتها المالية.
3. إن شركة فيليب للتكافل ينطبق عليها مفهوم التأمين التعاوني التكافلي في الشق الأول من أعمالها وأركان عقده وشروط صحته وهو ما جاء متوافقا مع قرارات المجالس العلمية، وأما الشق الثاني من أعمال شركات التأمين الإسلامية التايلاندية وهو التأمين على الحياة فهو من التأمين التجاري، والتأمين التجاري على الرأي الراجح عقده باطل ويحرم التعامل به.

التوصيات

يوصي البحث بما يلي:

1. دعوة ينص على العلاقات بين الأطراف المختلفة في عقد التكافل من الوكالة، والتكافل، والتبرع، والكفالة.
2. أن تنشأ هيئة للرقابة الشرعية تكون مركزية للنظر في منتجات التكافل قبل تقديمها للجمهور.
3. إضافة علاقة تعاقدية جديدة الى العلاقات التي نص المعيار الشرعي على أنها تكون في مجملها عقد التأمين الإسلامي، وهي "كفالة حساب المساهمين لحساب حملة الوثائق.

المصادر والمراجع

- سليمان بن ابراهيم الثنيان. (1993). *التأمين وأحكامه*. بيروت: دار العواصم المتحدة.
- عباس حسني. (1978). *عقد التأمين في الفقه الإسلامي والقانون المقارن*. القاهرة: مكتبة وهبة.
- عبد الحميد البعلي. (2004). *أسس رئيسية للتأمين التعاوني التكافلي*. جدة: ورقة مقدمة ضمن أعمال منتدى التكافل السعودي.
- عبد الرزاق السنهوي. (1952). *الوسيط في شرح القانون المدني الجديد*. القاهرة: دار النهضة العربية.

عبد اللطيف عبد الرحيم جناحي. (1990). *التنمية والتأمين من منظور إسلامي*. بحث مقدم للندوة الفقهية الثانية.

عبدالحليم عويس. (2005). *موسوعة الفقه الإسلامي المعاصرة*. دمشق: دار الوفاء.
 علي جمعة، وسراج محمد أحمد، بدران أحمد جابر. (2010). *موسوعة فتاوى المعاملات المالية للمصارف والمؤسسات المالية الإسلامية*. بيروت: دار السلام.
 علي محيي الدين علي القردة داغي. (2009). *بحوث في فقه المعاملات المالية المعاصرة*. القاهرة: دار البشائر الإسلامية.

عيسى عبده. (د.ت). *التأمين بين الحل والتحريم*. القاهرة: دار الاعتصام.
 فيصل مولوي. (1998). *نظام التأمين وموقف الشريعة منه*. بيروت: دار الرشاد الإسلامية.
 محمد أمين الشهير ابن عابدين. (1978). *الحاشية رد المحتاج على الدار المختار*. بيروت: دارالفكر.
 محمد عثمان شبير. (2007). *المعاملات المالية المعاصرة في الفقه الإسلامي*. دمشق: دار النفائس.
 محمد ليبيا، زكريا هاما. (2010). *تجربة الصناعة المصرفية الإسلامية في تايلاند*. مجلة النور مجلة محكمة صادرة من كلية الدراسات العليا جامعة جالا الإسلامية 8(2): 21-35.
 مصطفى احمد الزرقاء. (1984). *نظام التأمين حقيقته والرأي الشرعي فيه مؤسسة الرسالة*. بيروت: مكتبة الفكرية.

وهبة الزحيلي. (1997). *الفقه الإسلامي وأدلته*. دمشق: دار الفكر.
 وهبة الزحيلي. (2006). *المعاملات المالية المعاصرة*. دمشق: دار الفكر.